

Alte Drucke

**LEXICON || THEOLOGICVM || COMPLECTENS ||
VOCABVLORVM DESCRIPTIONES, || Diffinitiones &
interpretationes, omnibus sacræ Theologiæ stu-||diosis,
ac ...**

Altenstaig, Johann

Venetiis, [1579/1580]

De litera E.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-150260

dem accipiuntur. Septima, Christus non est duo indiuidua. Octaua quæ est heretica, in Christo sunt duo indiuidua. Hæc Brulefer.

DURATIO (vt notat Gabr. dist. 2. q. 1. lib. 2.) significat rem durantem connotando successione in ipsa re durante, vel in alia coexistente actu vel potentia: omnis autem successio est realiter motus. Sic igitur omnis duratio includit motum qui primo tempore mensuratur. Et differunt duratio angelici & eternitatis Dei, vt ibidem notat Gabr. quia eternitas Dei initio caret, non sic duratio angelici. Item eternitas Dei est simpliciter immutabilis, & quantum ad durationem & quantum ad duratorem. Duratio angelici est utroque modo mutabilis, quia angelus non potest durare, quia potest annihilari, & durans potest mutari de cognitione in cognitionem, & de affectione in affectionem. Sic etiam differunt esse, fore, fuisse, in angelo & Deo, quia angelus potest fuisse & nec esse nec fore, potest esse, & nec fuisse, nec fore, si presenti instanti crearetur, & in eodem annihilaretur. Potest fore & nec esse nec fuisse, non sic Deus qui necessario coexistit cuilibet differentie temporis, nec potest non esse, aut non fuisse aut non fore, tam æternitas non est aliquid inherens Deo, nec duratio est aliquid inherens angelo. Gabr. vbi supra.

DURVS, a, um. quod est solidum, firmum, & firmitate nature corruptionem sui non facile admittit, cuius contrarium est molle, in quo est natura luxuriosior, nec ad contraria repellenda sufficiens. Accipitur & pro aspero & nocente, quoniam & pro crudeli nulla humanitate mollescit. Et aliquis dicitur esse durus dupliciter (vt notat S. Bonauent. libr. 4. di. 15. circa text.) Quidam ex natura vel siccitate capitis, & talis est durus ad lachrymas exteriores. Aliquis est propius ad lachrymas exteriores pro damno, sed non pro peccato, & iste dicitur esse durus culpabiliter, vel quia est sequela culpæ præteritæ vel negligentie præsentis, quia peccatum non dimittit vt debet, nec odit, vel quia se debet culpabiliter reputare. Vnde Magister di. 15. Satis durus est cuius mentis dolorem oculi non declarant. Sed sciat se culpabiliter durum qui deslet damna temporis vel mortem amici, & dolore

peccati non ostendit lachrymis. Magister. Et sicut in materialibus durum dicitur (vt scribit Rich. di. 17. ar. 1. q. 1. lib. 4.) quod non cedit tactui. Et secundum Phil. 4. Meritorum fragi dicitur quod diuiditur in partes magnas, & comminui vel conteritur quod redigitur in partes paruas. Ita per quandam similitudinem in spiritualibus dicitur cor hominis durum quamdiu diuinæ inspirationi se tangenti non cedit, sed obuiat persistendo in affectu peccati. Frangi vero dicitur quando à peccato recedere incipit, quamuis nondum plene ad Deum conuersum sit. Conteri vero, quando in eo totaliter desinit affectus peccati quod est plene resilire à peccato. Hæc autem resiliens quidam dolor est, non passio appetitus sensitui, sed secundum quod dolor accipitur pro displicentia voluntatis. Richar.

F e litera E.

EBRIETAS (vt scribit Rich. dist.

15. ar. 3. q. 7. lib. 4.) dupliciter potest accipi. Vno modo pro impedimento vsus rationis ex immoderata vini vel alterius potus inebriantis sumptione causata. Alio modo pro immoderata sumptione potus inebriantis. Primo modo ebrietas peccatum non est, sed passio pœna peccati, unde non frangit etiam ieiunium, quod est abstinentia à peccatis, &c. Secundo modo peccatum est & maxime cauendum, unde frangit ieiunium quod est abstinentia à peccatis, &c. Tunc autem mortalis est ebrietas, vt scribit Gers. in regu. mora, sicut & generaliter omnis delectatio cibi & potus, quando aliquis tanta libidine comedit, & bibit quod postponit Deum, sic quod vbi etiam Dei præceptum vno modo vel alio deberet à se violari, nihilominus à tali delectatione non cessaret. Secus si delectetur etiam in consensu libero circa Deum, non hoc facturus si Deus prohiberet, tunc enim vel nullum est vel tantum veniale delictum. Inebriare quoque alium (vt idem paulò post scribit) vt vsu careat rationis, in eius notabile detrimentum, peccatum mortale est. Vtinam hoc considerarent nostre temeritate bibuli, qui ad æquales haustus se inuicem inuicant.

S 4 & pro

& prouocant, putantes illum esse ceteris plus laudandum, qui plus vini deglutiuerit, &c. Et ebrietas ab alijs describitur, quod est, per quam menti quedam sui obliuio generatur, ex superfluum potuum indulgentia, Isid. li. Etym. Vel ebrietas est appetitus bibendi ultra mensuram, ex quo prouenit rationis priuatio. Vel ebrietas est priuatio vsus intellectus, facta ad aliquod tempus, ex immoderato potu vini, vel cuiuscunque alterius rei potabilis. Paulus Cortesius libr. 3. sent. distinct. 8. ita ait: Ebrietas quæ scelerum fex ut in lancem alteram propendet, alias capitale, alias ignoscibile malum uideri potest.

EBRIUS & ebriosus differunt, ut habet Gab. di. 6. q. 1. arti. 2. lib. 4. Ebriosus non semper est ebrius, nec semper furiosus furit. Sed ebriosus (ut inquit Seo. distin. 6. q. 5. in fine quarti li. & Rich. eadem di. ar. 1. q. 2. & Bonauen. di. 5. circa tex. lib. 4.) dicitur qui est assuerus ad ebrietatem, & non semper est ebrius, quia non semper impeditus ab actu. Potest autem (ut dicit Bonauent.) aliquis consuetus inebriari, aliquando sobrius esse in actu, ita quod non biberit multum, quare si tunc baptizatur, baptizatum est. Sed ebrius dicitur qui vino plenus est. Vnde ebriosus dicitur consuetudine, ebrius uero actu. Hinc Augu. hom. 5. super Ioan. Non curo ebriosum, non dicit ebrium sed ebriosum. Ebriosus autem & furiosus baptizare possunt, cum habent lucida intervalia, non tempore ebrietatis aut furie. Ad hoc enim dicit Augu. Non curo ebriosum, malicia enim sacerdotis non impedit effectum sacramenti, &c. Vel ebrius dicitur qui nimio potu est alienatus mente. Ebriosus qui sæpe fit ebrius. Ita ebrietas & ebriositas differunt, quod ebrietas fit ex causa, ebriositas fit ex moribus.

ECC apud Theologos aliquid repentinum & subitaneum insperatumque demonstrat. Vnde Gerson. parte. 2. testamenti peregrini ait. Ecce notat certitudinem, & ostensuram presentialem, grandem in bono vel malo nouitatem aut admirationem, stuporem & terribilitatem, & in hoc bene dicimus: Ecce mors, quia nihil certius morte, nihil presentius quo ad inuitabilitatem & necessitatem rei, quia nihil in bono vel in malo plus nouum aut subitaneum

propter inchoationem status immutabilis & æterni, quia nihil admirabilius & terribilius propter incertitudinem finalis iudicii, quoniam ultimum terribilium est mors, præsertim æterna. Hæc Gerson.

ECCLESIA potest multipliciter sumi, ut scribit Dominus Car. Came. in uesperijs suis & Gabr. lect. 22 cano. Vno modo pro templo materiali, & sic sumitur in uers. test. Deut. 23. Eunuchus non intrabit in Ecclesiam, non ingreditur mamzer, id est de scorto natus usque ad decimam generationem. Et in no. test. 1. Cor. 11. Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? Illo modo etiam accipitur. 16. q. 1. Quicunque & 2. q. 2. Lator, ubi dicitur quod nemi nisi licet Ecclesiam ædificare, nisi de licentia Episcopi. Alio modo accipitur pro templo spirituali. Et sic multipliciter potest sumi. Vno modo particulariter, & sic quælibet rationalis creatura quam Deus spiritualiter inhabitat, potest dici Ecclesia Dei, sicut dicitur templum. Vnde Apostolus: Nescitis quia templum Dei estis vos, & spiritus Dei habitat in uobis, scilicet per gratiam, licet forte minus proprie, quia *ἐκκλησία* Græcè, conuocatio Latine dicitur. Conuocatio autem non est unius sed plurium. Alio modo magis generaliter pro aliqua congregatione talium creaturarum, siue uniuersali siue particulari. Et sic iterum multipliciter potest sumi. Vno modo pro omnibus agnoscantibus clarè vel beatificè catholicas ueritates, & sic vocatur Ecclesia triumphans, de qua dicitur: Laus eius in Ecclesia sanctorum, Psal. 149. Alio modo pro omnibus cognoscantibus ænigmaticè huius ueritates. Et sic non solum sanctos (ut Ecclesia triumphans) sed etiam cum bonis malos, & cum hominibus demones comprehendit. Vnde etià quandoque nomine Ecclesie maligni signantur, ut cum dicitur: Odiui Ecclesiam malignantium. Psal. 25. licet hoc modo iterum Ecclesia multipliciter posset sumi, tamen quandoque sumitur pro hominibus in mortali corpore naturaliter uiuentibus, & ænigmaticè cognoscantibus catholicas ueritates, & sic vocatur Ecclesia militans, de qua dicitur Actu. 20. Attendite uobis & uniuerso gregi, in quo posuit uos spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei.

Dei. Et illa Ecclesia vt scribit Iaco. de Valē. Psalm. 33. habet tria atria, scilicet, fidem, spem, & charitatem. Nam quidam habitāt tantum in primo atrio, scilicet habentes fidem informem. Alij in secundo, quia habent fidem cum aliqua spē, sed non operantur per charitatem. Alij, scilicet iusti habitant in tertio atrio Ecclesie, scilicet operantes per fidem forma: am, spē & charitate, & isti bene possunt laudare & benedicere Dominū. Habet & hæc Ecclesia tria atria, id est tres status. Nam in primo sunt incipientes siue pœnitentes, in secundo proficientes, in tertio perfecti. Hæc ille, &c. Item Ecclesia dicitur catholica, id est vniuersalis, eo quod vniuersaliter per totum sit mundū diffusa, de quo videlātius Gab. vbi supra, qui & alias ponit Ecclesie acceptiones, & quare Ecclesia dicitur sancta. Appellatur autem Ecclesia multis nominibus, vt & notat Guil. Episcopus in suo Rationali, quia quandoque dicitur corpus Christi, quandoque etiam virgo vocatur, iuxta illud: Emulor vos, &c. Quandoque sponsa quam Christus sibi desponsauit in fide, de qua in Euan. Qui habet sponsam, sponsus est. Quandoque Mater, quia quotidie in baptismo spiritualis filios Dei parit. Quandoque filia, iuxta illud Prophetæ: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Itē quandoque ponitur pro vidua, quia propter pressuras nigrescit, & vt Rachel non consolatur. Quandoque meretrix figuratur propter Ecclesiam de gentibus congregatam. Quandoque vocatur ciuitas propter communionem sanctorum ciuium, murata, propter munitionem scripturarum, quibus hæretici arcentur. Habet hæc lapides & ligna diuersi generis, quia diuersa sunt merita singulorum. Quicquid autem synagoga per legem acceperit, hoc nunc Ecclesia à Christo, cuius sponsa est, per gratiam recipit, & in melius commutauit. Hæc Guilielm. Item quandoque in sacra scriptura Ecclesia vocatur vinea, quandoque ager, quandoque messis, & quandoque oliuetum, vt videre licet apud Iacobum de Valent. super Psalm.

ECCLIESIA MILITANS (vt scribit Brulefer di. 2. q. 3. libr. 4.) est congregatio omnium fidelium viatorum sub Christo militantiū

contra diabolū, carnem, & mundū. Vnde de pagani & infideles non sunt de Ecclesia militante, nec beati & comprehensores, nec Christus, licet sit dux & rector Ecclesie militantis. Habet autem hæc Ecclesia sua arma. Primò baptismus est armatura intrantium Ecclesiam militantem. Secundò est terribilis (secundum quod dicitur Cantico- rum 4. Ipsa est terribilis vt castrorum acies ordinata) quia munita & fortis, & hoc per conformationem. Tertiò dicitur acies, quia coniuncta & vnita est Christo, & hoc per Eucharistiam. Quartò dicitur ordinata, & hoc per sacramentum ordinis. Quintò, quia aliqui ex ea extrahuntur per mortem corporalem, ideo institutum est sacramentum matrimonij, ad multiplicandum prolem. Sextò, quia multi prosteruntur per culpam mortalem, ideo institutum est sacramentum penitentiae ad resurgendum. Septimò est sacramentum ex euntium, scilicet extrema vntio. Et quicunque egressus fuerit Ecclesiam militantem cum omnibus armis suis, scilicet sacramentis conferentibus gratiam, sine dubio vadit ad Ecclesiam triumphantem. Quicūque verò exit de Ecclesia militante sine armis necessarijs ad salutem, vt est baptismus, penitentia, sine dubio in infernum vadit. Brulefer. Et Ecclesia militans secundum Card. Camer. in suis vesperijs potest dupliciter sumi. Vno modo pro Ecclesia vniuersali, & sic est vnica Ecclesia, & extra quam non est salus, de qua dicit Apostolus, quod Christus est caput corporis Ecclesie, & corpus eius est Ecclesia. Col. 1. Alio modo pro Ecclesia particulari, & sic sunt plures Ecclesie, iuxta illud dictum eiusdē Apostoli: Salutant vos omnes Ecclesie Christi. Rom. 16. Vtroque autem prædictorum modorum, adhuc multipliciter sumitur Ecclesia. Nam sumendo eam pro Ecclesia vniuersali, quandoque sumitur pro congregatione omnium fidelium actu existentium, quandoque verò generalius sumitur pro congregatione omnium fidelium à tempore Christi vel Apostolorum usque nunc succedentium. Et sic distinguitur ecclesia Christi contra synagoga Moysi. Et isto modo accipit Aug. ecclesiam in li. contra Manicheos, vt habetur 11. di. c. palam: & Alibi vbi dicit: quod

Euangelio

Euangelio non crederet, nisi cum ecclesiæ
 auctoritas compelleret. Hoc enim modo
 ecclesia est maioris auctoritatis quam euā-
 gelium sit, quia huius ecclesiæ euangelista
 huius scriptor Euangelij pars existit. Quan-
 doque autem & adhuc generalius sumitur
 ecclesia pro congregatione omnium fide-
 lium à principio mundi, usque ad consum-
 mationem seculi, & sic non solum compre-
 hendit ecclesiam Christi, sed etiam synago-
 gam Moysi, & eos qui fuerunt sub lege na-
 turali. Et isto modo accipit Augu. libr. 15.
 de Ciuit. Dei, cap. 1. ubi dicit: quod nō so-
 lum à tēpore corporalis præsentiæ Chri-
 sti & Apostolorum eius, sed ab ipso Abel
 usque in huius seculi finem peregrinādo
 percurrit ecclesia. Et Grego. in quadam ho-
 mel. dicit: quod ab Abel iusto usque ad vl-
 timum electum semper manet ecclesia.
 Hoc enim modo synagoga vet. test. appel-
 latur nomine ecclesiæ. Num. 20. Cur edu-
 xistis ecclesiam Domini in solitudinem.
 Sed etiam sumendo Ecclesiam pro ecclesia
 particulari, iterum multipliciter sumi po-
 test. Vno modo pro quacunque congrega-
 tione fidelium siue virorum, siue mulierū.
 Et sic dicitur 1. Pet. 5. Salutat vos ecclesia
 quæ est in Babylone. Et isto modo sumi-
 tur in pluribus sacræ scripturæ locis. Alio
 modo sumitur specialiter pro tota cōgre-
 gatione clericorum, & sic nunquam accipi-
 tur in textu scripturæ diuinæ. Sed clerici
 nomen ecclesiæ appropriauerunt ad seip-
 sos, vocantes se Ecclesiasticos. Alio modo
 sumitur adhuc magis specialiter pro ali-
 quo particulari collegio clericorum. Et sic
 in iure canonico ecclesia iterum habet va-
 rias significationes: vt notat extra de ver.
 sig. c. Cum clerici. in glo. Sed his & alijs si-
 gnificationibus omnis ecclesia militans
 propriè sumpta pro ecclesia vniuersali po-
 test isto modo describi. Ecclesia est omnis
 homo fidelis, vel omnes homines fideles
 actu vel habitu implicite vel explicite cre-
 dentes, vel ænigmaticè cognoscentes om-
 nes catholicas veritates. Voco autem ca-
 tholicas veritates quibus quilibet viator
 actu vel habitu explicite vel implicite fir-
 miter assentire tenetur. Sed dico omnis
 homo, vel omnes homines, quia secundū
 aliquos, non solum in pluribus homini-
 bus, sed in vno solo potest vel potuit stare

Ecclesia. Nam vt dicit Augu. super Psalmi.
 128. Aliquando in solo Abel Ecclesia erat.
 Et vt quidam dicunt: Aliquando, scilicet
 tempore passionis Christi, tota Ecclesia,
 & tota fides Ecclesiæ Christianæ in Ma-
 ria Matre Christi remanserat. Hæc Do-
 minus Cardinalis Cameracensis in suis ve-
 sperijs.

ECCLIA PETRI (vt idem Dominus Car-
 scribit) potest sumi dupliciter. Vno modo
 pro Ecclesia quam Petrus Apostolus per-
 sonaliter rexit. Alio modo pro Ecclesia
 particulari, in qua ipse sedem tenuit. Et
 ista dicitur fuisse Ecclesia Romana. Et capi-
 tur multipliciter. Quandoque ecclesia Ro-
 mana sumitur pro summo Pontifice, &
 quibusdam presbyteris & diaconis, quos
 non ex auctoritate diuinæ scripturæ, sed
 ex consuetudine obseruantia humanæ Pa-
 pam & Cardinales vocamus. Quandoque
 sumitur pro solis Cardinalibus, quandoq;
 pro omnibus credentibus fidem Apostoli-
 cam prædicant Romanis, quandoq; pro
 omnibus clericis Romanis, quandoq; pro
 omnibus fidelibus Romanæ diocesi. Et sic
 vniuersalis Ecclesia potest vocari Ecclesia
 Romana, & omnes fideles possunt appel-
 lari Romani, vt dicunt aliqui. Sicut Apo-
 stolus Paulus extra Italiam natus, ante-
 quam Romæ fuisset se esse hominem Ro-
 manum asseruit, vt patet Act. 16. Et isto
 modo secundum illos sumitur Ecclesia Ro-
 mana ubicunque innuitur quod contra fi-
 dem errare non potest Romana ecclesia,
 vt 24. quæst. 1. Tudenda. & ca. Aduocauit.
 Petrus autem Apostolus ex Christi institu-
 tione episcopatum tenuit Romanæ eccle-
 siæ. Et idem Petrus prius tēpore summus
 Pontifex fuit quàm Episcopus Romanæ
 ecclesiæ. id quidem latius deducit Petrus
 Aliacensis in 1. vespertiarum, & in fine con-
 cludit ex omnibus, quod Petri ecclesia le-
 ge regulatur, hoc est quod vniuersalis ec-
 clesia nunquam per errorem legi diffor-
 mat, sed semper legis Christi regulæ con-
 format, nō solum per fidem mouuam,
 sed etiam per fidem sp̄e & charitate for-
 matam, & si non quantum ad quālibet ip-
 sius portionem. Et in hoc consistit confor-
 mitas ecclesiæ Christi, ad Christi regulam
 seu legem. Hinc est quod dicitur Luc. 22.
 Petre rogaui pro te, vt non deficiat fides
 tua.

eua. Nec dubitandum quod ipsum in hoc fuisse exauditus, quia secundum Apostolum Hebr. 5. Exauditus est pro sua reuerentia. Et cum non loquatur de aliqua ecclesia partiali, sequitur quod intendit de ecclesia totali. Constat ergo, quod Christus promissit Petro, quod non deficiet fides sua, non intelligens de eius fide personali, sed de fide generali Ecclesie Dei committendae regimini Petri. Item patet & hoc Matth. vlti. Ego vobiscum sum usque ad consumma. seculi. Vbi Christus promittit discipulis suis, non solum pro se, sed pro suis successoribus in ecclesia Dei se ipsum, non quidem corporaliter, aut solum sacramentaliter, sed per fidem spiritualiter semper adesse vel futurum. Vnde dicit Grego. quod per hoc quod Christus usque ad consummationem seculi cum discipulis se esse promittit, ostendit ipsum nunquam a credentibus recessurum, etiam tempore Antichristi. Vide latius Aliacen. vbi supra. Et ita Petri ecclesia semper in fide perseverabit in omnibus, vel in aliquibus, &c. quamuis ecclesia in his quae facti sunt, sed non quae fidei errare potest, ut in multis locis habet Gerson.

ECCLÉSIA. Aliud est ecclesiam violare, & immunitatem ecclesie (ut scribit Richar. di. 13. ar. 12. qu. 2. lib. 4.) Violare ecclesiam, est ipsam frangere vel incendere. Violare immunitatem ecclesie, est facere contra ecclesie libertatem. Violans ecclesiam (ut dictum est) excommunicationem incurrit ipso iure communi, violans autem immunitatem ecclesie, ipso iure communi excommunicatus non est, sed post monitionem sufficientem si emendare contempserit, est excommunicandus. Vnde si extrahens hominem violenter de ecclesia, qui ad ipsam pro refugio confugerat excommunicatus non est à iure communi, si hoc faciat sine extractione ecclesie, & rerum sacrarum quae sunt in ecclesia, nisi sit publicus latro noturnus, populator agrorum, qui dum itinera frequentata vel publicas stratas obsideret aggressionis insidijs, ab ecclesia extrahi potest, extra de immunitate ecclesie inter alia. Vide latius ibi Richar.

EDIFICARE idem quod construere. Et edificare domum in paradiso (ut scribit Brulefer dist. 40. qu. 1. lib. 1.) est mereri vitam aeternam. Nunquam autem Deus

edificabit mihi domum in paradiso, nisi ego edificem cum eo. Edificare ergo tabernaculum in Paradiso non est ipsa praedestinatio, sed effectus ipsius.

EDUCERE dicitur extra ducere. Educere de potentia materiae nihil aliud est quam agere aliquod producere formam in materia, ita quod necessario in producendo requiritur materiam co-causantem in suo genere, hoc est materiam suscipientem, haec est. n. causalitas materiae. Ex quo patet quod non tantum forma naturalis, sed etiam forma violenter introducta educitur de potentia materiae, ut puta frigiditas in aqua. Nam agens violentum hanc producere non potest, nisi in materia aquae ipsam subiectante. Gab. di. 1. q. 1. art. 2. dub. 2. li. 2. Et lib. 4. di. 1. q. 1. art. 3. dub. 3. dicitur, quod ille terminus educi de potentia materiae est terminus obscurus, & non multum apud originales doctores visitatus, & per hoc habere potest nescio quid latentis periculi, & est difficilis intellectu, ut vult Dominus Petrus Aliacen. Et paulo post ait Gabr. Fateor me virtutem huius vocabuli ignorare, secundum acceptionem diuersorum. Vide latius eum ibi. Dicitur autem educi de potentia materiae causam in producendo (extendendo nomen cause ad causam sine qua non) inniti materiae seu subiecto, id est requirere subiectum sui effectus quem causat, ita quod si non esset subiectum non causaret, &c. Et per hoc generatio differt à creatione, &c.

EFFABILIS dupliciter dicitur sicut & nominabile, secundum S. Bonauen. di. 22. di. 1. lib. 1. Vno modo effabile dicitur per perfectam expressionem. Alio modo per simplicem narrationem, sic etiam nominabile. Si primo modo capitur Deus, sicut sibi soli est intelligibilis, sic sibi soli est effabilis, & nominabilis, non alio nomine quam ipse sit, nec alio verbo quam ipse sit, & sicut nobis est incomprehensibilis, ita & ineffabilis, ita etiam innominabilis. Sic loquitur Diony. de diu. no. Dei neque nomen est, neque verbum, neque ratio, neque opinio, neque phantasia. Et Philotophus in li. de causis. Prima causa superior est omnium narratione. Si vero effabile & nominabile dicatur secundum qualemcumque nominationem, sic quemadmodum Deus est nobis

nobis cognoscibilis, ita & effabilis & nominabilis. Et qui melius cognoscitur, melius effatur, & melius nominatur & expressius. Unde & expressius nominatur fidelis & scriptura quæ fidei suffragatur, ut sacra scriptura quam ratio vel philosophia. Et secundum Aug. de ver. Domini. ser. 34. Deus est ineffabilis, quod intelligendum est, Deus dicitur ineffabilis quantum ad illum cui exprimitur, & quia ille cui exprimitur, & quia ille cui exprimitur per nomen, vel signum etiam distinctè (ex vi impositionis significans) non potest devenire in distinctam cognitionem Dei. Et ita licet Deus sit effabilis quantum ad signum distinctè significans, non tamen est effabilis quantum ad actum comprehensivum ipsius cognoscentis, ut scribit Gab. d. 2. quæstio. unica. art. 3. dub. 2. lib. j. Hinc Aug. 3. de trini. Nihil fit quod non de interiori atque intelligibili aula summi imperatoris egredietur secundum ineffabilem iustitiam atque sapientiam. Idem 7. de trini. Verius cogitatur Deus quam dicitur, & verius est quam cogitatur. Quod Gabriel ita intelligit li. j. ubi supra, quod verius cogitatur, pro quanto cogitatio est signum naturaliter repræsentans obiectum. Vox verò est signum ad placitum tantum significativum saltem ut timare. Quod autem naturaliter significat dicitur verius representare (eò quod repræsentare inest sibi naturaliter) quàm illud quod ex impositione significat, cui accedit significare, non tamen ideo sequitur quod illud quod naturaliter significat distinctius significet quolibet significatè ad placitum.

E F E C T V S gratiæ sunt duo principales. Vnus est gratificare naturam (ut scribit Gabriel. distinctio. 26. quæstio. unica. art. j. lib. 2.) Nam gratia proprie dicta iustificat impium, liberans eum à miseria culpe: per gratiam enim infusionem remittitur peccatum. Glossa super illud Rom. 1. Gratia vobis & pax, id est remissio peccatorum, quo dimisso de peccatore iniusto fit innocens, iustus & Deo amicus & gratus, & hunc effectum habet sola sua informatione. Ex hoc enim quod informat solum gratificat naturam, hoc est, acceptam facit ad vitam æternam. Unde sicut pulchritudo corporis reddit totum corpus humanum gratum & mutabile, ita gratia decor est animæ, fa-

ciens animam (eò quod inest) acceptam Deo. Unde glossa super illud Psalmi: Ut exhalaret faciem eius in oleo. Gratia est quidam nitor animæ ad conciliandum sanctum amoris, & hunc effectum semper habet etiam in infantibus baptizatis. Secundus effectus est inclinare operationes in finem ultimum qui est Deus, inclinat enim hominis voluntatem ad eliciendum opera sua principaliter propter Deum tanquam in finem super omnia intentum & dilectum, & hoc facit opera hominis meritoria & æterno premio digna. Et quantum ad primum effectum dicitur operans vel præveniens, quia prævenit voluntatem eam præparando, & bonam, iustam, & acceptam Deo faciendo, ut dignè bonum velit. Quantum verò ad secundum effectum dicitur gratia cooperans & subsequens, pro quanto adiuvat voluntatem, inclinando eam ad opera meritorie perficienda, prius enim est natura, & si non tempore, ut natura gratificetur, quatenus opus eius ad præmium acceptetur oblatum. Et gratia operans & cooperans non est duæ, sed una duplici nomine propter diversos effectus dicta. Differunt itaque ratione, & non re. Gabr. ubi supra. Et idem dist. 2. q. j. lib. 4. dicit: quod gratia multos habet effectus, nam tollit defectus culpabiles, & ad culpam inducentes, delet namque peccatum & minuit concupiscentiam, & præstat vitam animæ. Nam per gratiam Deus qui est vita animæ (sicut anima est vita corporis) inhabitat animam Rom. 5. Diffusa est charitas Dei in cordibus nostris per spiritum sanctum, &c. Perficit etiam animam & corroborat, inclinando ad actus meritorios, qui sunt actus virtutum, ut de charitate quæ identificatur gratiæ dicitur in 3. lib. sent. De effectibus verò gratiæ quæ conferunt sacramenta, suis locis patebit.

E F E C T V S Dei proprii sunt creare, iustificare, beatificare, quæ operationes soli Deo conveniunt. Solus Deus creat, producendo aliquid de nihilo, solus iustificat, peccata dimittendo, solus beatificat, vitam æternam conferendo. Per creationem datur esse nature, per iustificationem esse gratiæ, beatificationem esse gloriæ, nam gratiam & gloriam dabit Dominus, ut dicitur Psalm. Gabr. lib. 3. sententiarum dist. 25. q. unica.

E F F I C A C I A est duplex (ut scribit Boetius dist.

dist. 1. 2. q. 10. lib. 4. scilicet. Actiua & passiua. Efficacia actiua est duplex, quedam efficacia actiua pro primo actu, & est ratio assecuratiua ipsius agentis, per quam agens efficit & causat, vt calor est causa effectiua, quare ignis calefacit. Alia est efficacia actiua pro actu secundo, vt est ipsa actio ipsius agentis, per quam agens efficit & causat, vt calefactio in igne, & ista efficacia tam pro actu secundo in sacramento est semper in Deo. Efficacia vero passiua nihil aliud est quam effectus productus & causatus ab ipso efficiente, vt gratia potest esse efficacia in sacramento Eucharistiæ. Non habet aut hoc sacramentum efficaciam in viro siue iniusto, siue iusto, nisi digne accedat. Digne accedit, quando se præparat digne vt discernat istum cibum ab aliis, & præparat se per veram examinationem, secundum illud Apostoli, Probet seipsum homo. Et quod hospitem istum cum honore suscipiat, ad hoc requiritur diligentia, &c. Sacramenti huius effectus sunt plures, vt alias dicitur, & habet Brulefer. dist. 1. 2. q. 18. lib. 4.

EFFICACIA meriti principaliter ex tribus venit, vt habet S. Bonauen. dist. 29. ar. 3. q. 2. lib. 2. videlicet ex difficultate operis, ex promptitudine voluntatis, & ex magnitudine charitatis. Difficultas operis multum facit ad meritum, & adeo facit, vt homo qui est multo minoris charitatis quam angelus, possit mereri, vt perueniat ad sublimitatem angelicam, secundum quod colligitur ex illo quod dicitur Matt. 11. de Ioan. bap. Qui minor est in regno cælorum, maior est eo. Non enim est dubitandum, quin Ioannes sit exaltatus ad ordines excellentium angelorum, & tamen secundum statum viæ, minoris charitatis erat, quam alii quis eorum. Promptitudo etiam voluntatis plurimum facit, sed voluntas prompta secundum id quod habet, accepta est ad meritum. Quantumcumque enim sit in homine gratia, nisi sit voluntas gratiæ consentanea, nunquam eliciet opera meritoria. Et quanto magis voluntas gratiæ subiacet & confirmatur, tanto magis homo in operibus meritoriis exercetur. Magnitudo charitatis est principalior inter omnia quæ faciunt ad meritum, quia secundum illius quantitatem attenditur remuneratio præmij substantialis. Pondus enim

amoris est quod dat valorem operibus meritoriis.

EFFRACTOR ab effringo, quod est valde frangere. Et effractores sunt illi (vt scribit frater Osualdus lib. 4. Rosa. Theologia) qui dolo malo, aut per iniuriam violenter parietem fodiunt, aut vitream fenestram frangunt, vel sarraturam vel ostia, vel cardines seu vectes, dum tenent ostia firmata, aut ipsum tectum ecclesiæ. Alij autem qui faciunt enormia in ecclesia, vt rapiendo corpus Christi, frangendo calices & huiusmodi, non sunt effractores proprie, nec excommunicati ipso iure, nec etiam si excommunicarentur & denunciarentur, essent mittendi ad Papam, sed bene possent ab eo qui eos excommunicauit absolui. Effractores vero sunt excommunicati ipso iure, cum spoliatio ecclesiæ postquam fuerit denunciata, non possunt absolui nisi à sede Apostolica, vt habetur de senten. excommu. ca. conquesti, &c.

LECTIO secundum Sco. dist. 6. lib. 2. aliquando accipitur pro actu voluntatis continente plenam apprehensionem intellectus, quo modo dicitur peccare ex electione, quando non est ignorantia, nec passio perturbans in intellectu. Alio modo accipitur pro actu voluntatis consequente syllogismum practicum, seu conclusionem syllogismi practici, qui non est nisi volitio efficax obiecti, inquit res medium per quod possit attingi obiectum. Primo modo electio est impossibile, sicut dicit Phil. 3. Ethic. quia voluntas est impossibile, non tamen voluntas errans, sed voluntas supposita plena apprehensione intellectus. Secundo modo electio non est impossibile, quia nullus de impossibilibus syllogizat practice, querens ex fine media, quibus consequetur finem. Vel planius dicitur secundum Gab. d. 6. q. vnica. ar. 3. dub. 2. l. 2. quod electio vno modo dicit plenam acceptationem vel volitionem. Alio modo volitionem efficacem sequentem syllogismum practicum, media ostendentem ad finis consecutionem. Primo modo potest esse cuiuscunque, cuius potest haberi cognitio. Secundo modo non est nisi alicuius, ad cuius esse operatur voluntas quantum potest, quia nihil vult efficaciter nisi ad quod disponit media, per quæ posset consequi voluntum, & illo modo non est impossibile, nullus enim de impossibilibus consiliatur, quibus

quibus medijs acquirat. Et sic debet verbum Philosophi intelligi. Electio non est impossibile, voluntas autem est impossibile, puta immortalitatis. Et sequitur. Voluntas quidem finis est magis, Electio autem eorum quæ sunt ad finem. Hoc etiã modo angeli non peccauerunt ex electione, hoc est ex volitione efficaci, per quam vellent niti ad consequendum propositũ, potuerunt tamẽ peccare ex electione, hoc est non ex surreptione, sed ex perfecta volitione illius æqualitatis. Hæc Gabr. vbi supra, & cæt. Possumus & de electione dupliciter loqui vt scribit Petrus de Aliaco, qu. 12. art. 2. lib. 2. Vno modo specialiter, prout, scilicet sequitur deliberationem & sententiam consilij, sicut diffinitur 3. Ethic. qđ electio est desiderium consiliabile, & talis non cadit inter penitus æqualia ante consilium scita esse æqualia, & sic prædestinatio non includit talem electionem, nec talis competit Deo, vt dicit Damasc. lib. 1. cap. 33. Alio modo possumus loqui de electione largẽ, prout libera præacceptatio vnius ad alterum dicitur electio. Et hæc est duplex, quædam præueniens bonitatẽ electi, quædam verò consequens. Primo modo prædestinatio est electio, non autẽ secundo modo, & illa potest esse inter omnino æquales, sicut patet de figulo in exemplo Apostoli, & cæt. qui ex luto potest facere vas ad honorem vel contumeliã, & cæt.

ELECTIO EST TRIPLEX vel dicitur tripliciter, vt notat Sanctus Bonaventura dist. 40. art. 2. quæst. 2. lib. 1. & post eum Brulefer eadem dist. art. 2. quæst. 1. lib. 1. Est enim electio secundum affectionem dilectionis & est præoptio diuinæ voluntatis qua præoptat vel vult dare vitam æternam aliquibus creaturis rationabilibus, & non alijs, & est idem quod prædestinatio & electio in Deo est æterna, non temporalis. Vnde Ephe. 1. Elegit nos ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati coram ipso. Sed constat quod nihil temporale fuit ante constitutionem mundi, ergo, &c. Alia est finalis gratificationis, & est collatio gratiæ finalis ipsi creaturæ rationali. Et gratia finalis non est in aliquo homine quamdiu est in via, quia pro nullo instanti viæ aliquis est in gratia finali, sed

in præmio instanti mortis gratia fit finalis quæ infuit. Et electio finalis gratificationis est temporalis non æterna, quia est effectus, puta datio seu collatio gratiæ finalis. Item electio finalis gratificationis est signum infallibile, & effectus ipsius electionis, dilectionis. Item nulla gratia in via est certum signum prædestinationis. Tertia est electio prælationis, & est collatio alicuius dignitatis vel eminentiæ alicui creaturæ rationali super alias creaturas rationales, quemadmodũ dicitur Episcopus est Prælatus. Vnde Christus: Ego elegi vos, & vnus ex vobis diabolus est. Et intelligitur descriptio, etiam de seculari prælatione. Electio autem prælationis, nõ solum est bonorum sed etiam malorum, nec est omnium bonorum. Vnde quidam apparuit post mortem cuidã (vt habetur in Epistolis sancti Hiero.) dicens: Si fuisset de numero Episcoporum, fuisset de numero damnatorum. Nec est signũ electionis æternæ vel dilectionis, talis electio. Multi enim eliguntur mali, & vtiã non sint plures mali quam boni. Bonauen. vbi supra, & Brulefer post eum, &c. Item electio dicitur dupliciter secundum S. Bonauent. quæst. 1. vbi supra. Vno modo prout dicit dilectionem cum discretione solum. Alio modo vt dicit dilectionem cum discretione præcedente, & deliberatione, & inquisitione. Et primo modo est in Deo, secundo modo in creatura, in qua cadere potest ignorantia. Hoc modo loquitur Damasc. Electio non cadit in Deũ, quia diuina natura non est possibilis ad ignorantiam.

ELEMENTVM secundum Philosophum 3. Metæ. & Guillelm. Scot. & fratrem Pelbart. lib. 2. Rosar. Theolog. de elementis, est ex quo aliquid componitur. Et dicitur tripliciter. Vno modo logicẽ, sic termini sunt elementa propositionũ, & principia sunt elementa conclusionum. Secundo elementum dicitur physicẽ, & sic secundum philosophum 2. de generatione sunt quatuor elementa cuiuslibet rei naturalis, scilicet, ignis, terra, aer & aqua. Et dicitur elementum quasi alimentum, quia ex eodem elemento fumus & nutrimur, teste philosopho. Tercio modo dicitur elementum metaphysicẽ, & sic quidditates superiores sicut

que animalitas, substantia, sunt elementa inferiorum, puta hominis, leonis, &c. Capitur & grammaticè pro literis ex quibus componuntur dictiones. Et secundum eundem Guil. Scoti imitatore, elementum non conuenit dici in diuinis, nec ad intra, nec ad extra, quia omne elementum aut tenet locum materiæ, aut locum formæ. Sed Deus nec est materiæ nec forma, nam Deus est summum ens entium, materia autem inter entia est infima & propè nihil, ut dicit August. lib. 9. confes. Forma etiam habet naturam partis in composito & limitationis, ergo non conuenit Deo. Elementum autem secundum Aristot. corpus simplex non compositum, & est ad quod cætera corpora resoluntur ultimo, & est in eis potentia vel actus, sed ipsum non resoluitur nec cadit sub corruptione. Et secundum omnes tam philosophos quam theologos sunt quatuor, videlicet, Ignis, aer, aqua, terra. ex his componuntur & resoluitur in hæc ultimo omnia corpora mixta. Et secundum Isid. elementa fecit in principio Deus, formando ex materia confusa primo creata. Et postea ex istis elementis facta sunt quæque mixta corpora, &c. Et ex his quædam dicuntur actiua, quæ sunt leuiora, ut aer, ignis: passiva quæ sunt grauiora, ut terra, aqua, ut dicit Brulefer dist. 15. quæst. 3. lib. 2. Et de elementis aliis multa à Philosophis tractantur, quæ ibi relinquuntur.

ELEEMOSYNA est opus in quo datur aliquod indigenti ex compa sione propter Deum: secundum Theolog. 4. senten. dist. 15. & B. Thom. 2. 2. quæst. 32. art. 1. Diciturque ab ελεος quod est misericordia, & secundum Sanctum Bonauenturam dist. 15. lib. 4. capitur tripliciter: propriè, communiter, & communissimè. Propriè dicitur opus pietatis impensum proximo, ad releuandum indigentiam corporalem. Communiter est omne opus pietatis proximo impensum siue spirituale siue corporale. Communissimè dicitur omne opus misericordiæ siue proximo siue sibi impensum secundum quod dicit August. quod eleemosyna hominis debet incipere à semetipso, iuxta illud Eccles. 30. Misereere animæ tuæ placens Deo. Et ελεημοσύνη Græcum nomen est, ut dicit Alexan. de Ales par. 4. quæst. 105. mē. 1.

quem recitat Gabr. dist. 16. quæst. 4. artic. libr. 4. Et dicitur ab elois quod est misereeri: & moys quod est aqua: quasi aqua miserationis. Itē dicitur ab Eli quod est Deus, & moys aqua, quasi aqua Dei, vel aqua diuina. Et secundum has interpretationes eleemosyna est opus misericordiæ pietate deductum in esse, & diuino mandato aptum ad peccata extinguenda. Aqua enim pietatem importat, secundum illud Hier. 9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum. Quod etiam Deus mandauit: it eleemosynā, patet Luc. 11. Dare eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Et quoniam extinguere peccata conuenit eleemosynæ, hoc est ex virtute diuina, non ex natura actus, ideo dicitur aqua diuina. Hinc Eccles. 3. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. Et hæc descriptio ait Gab. magis est etymologia quam definitio. Et accipiendo propriè ut distinguitur contra alia duo satisfactionis opera, scilicet pro opere pietatis impensum proximo ad releuandum indigentiam corporalem. Et hoc modo potest describi secundum Alexand. & Thom. in quarto di. 15. Eleemosyna est opus siue largitio rei necessariæ facta indigenti ex compa sione propter Deum. Et addendum est, ut vult Gabr.) ad releuandum indigentiam corporalem, alioquin conueniret eleemosynæ spirituali. Et dicitur opus, quoniam eleemosyna ut hic accipitur non est virtus neque habitus, neque virtutis actus elicitus, sed actus exterior imperatus. Et si ille actus fit propter Deum, tunc est virtuosus, si propter iactantiam, sic est viciosus. Et ad faciendum eleemosynam plures virtutes possunt inclinare, scilicet charitas Dei, amor proximi, liberalitas, misericordia, etiam iustitia, si fiat intentione satisfaciendi pro peccatis, & per hoc reducitur ad diuersas virtutes. Dicitur rei necessariæ, id est conuenientis seu vtilis indigenti, ad excludendum dationem rei disconuenientis, sicut essent alicuius rei inducentis ad peccatum. Sic necessariæ capitur multum largè, id est conuenientis vel vtilis. Sic visitatio infirmi vel captiui seu in perturbatio ne existentis, est datio rei necessariæ, quia ipsa visitatio est res necessaria, id est conueniens, & consolatoria afflictio. Dicitur indi-

Indigenti, hoc est ei qui talibus caret, nec ex se, nec ex suis habere potest. Vnde largitio munerum facta abundantibus, non est eleemosyna. Additur ad releuandum indigentiam corporalem, ad excludendū eleemosynam spiritualem, quæ exhibetur in doctrina, in consilio, & huiusmodi donis ad animam pertinentibus, vt habetur in hoc versiculo:

Consule, castiga, solare, remitte, ser, ora.

Hoc est secundum Kalud, dist. 15. quæst. 3. art. 4. Consule dubitanti: doce ignorantē: castiga delinquentem: consolare tristem: remitte iniurias in te peccanti: ser patienter aliorum infirmitates: ora pro omnibus.

Ad hæc, cætera opera spiritualia reducuntur. Dicitur ex compassione miseræ proximi, quoniam datio munerum non intuitu miseræ & indigentis personæ, sed obligationis eius ad aliquod officium prouidendum, siue labores, aut propter aliam retributionem rependendam datori vel ei pro quo donat, non meretur dici eleemosyna, sed stipendium siue merces, alioquin omne tributum datum Regibus & Principibus esset eleemosyna. Similiter omne pretium laboris quo quis laborat pro vitæ suæ ac status sustentatione, eleemosyna dicere: & per consequens omnes illi essent verè mendici, quod falsum est, quoniam solus titulus recipiendi ratione naturalis necessitatis facit mendicantē, vt dicit Gerson in de perfectione cordis. Sic curati recipientes decimas, non recipiunt eleemosynas. Dignus est operarius cibo suo & mercede sua. Lucæ decimo, & Matth. 10. Sic fundantes beneficia pro templi ministris, & anniuersaria quibus obligant recipientes ad certa obsequia, non faciunt eleemosynam propriè, sed instituunt & prouident stipendium, ac cibum laborantibus debitum: secus si non interueniret obligatio, licet largo vocabulo dicantur eleemosynæ pro eo quod non dantur propter retributionem temporalem. Dicitur vltimo propter Deum, quod respicit perfectionē eleemosynæ, hoc est eleemosynam, vt est opus meritorium. Et hæc diffinitio datur de eleemosyna non generaliter, sed de eleemosyna meritoria: hæc enim fieri debet propter Deum tanquam vltimum finem super omnia dilectum. Et eleemosyna, vt

scribit Paulus Cortes. libr. 3. sententiarum suarum, dist. 7. dicitur benigna suffragandi voluntas, quæ egentissimo cuique optulatur. Accipitur etiam eleemosyna frequentius non pro datione, sed pro ipso dato indigenti ex cōpassione propter Deū. Sic dicimus tunicam pauperi datam propter Deum, esse eleemosynam. Et secundū Bonauen. in dub. literal. dist. 15. post Alex. part. 4. quæst. 105. memb. 2. septiformis est eleemosyna corporalis, sicut in hoc metro continetur.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Visito infirmum: poto sitibundum: cibo famelicum: redimo captiuum: tego nudū: condo defunctum. De quibus latius Gab. distin. 16. quæst. 4. arti. 1. libr. 4. Astipulatur Cortes. vbi supra, qui ait: Hanc nostri in septem genera diuidunt. Nam eos qui fame conficiuntur, alere: diuturnam æstuantium sitim extinguere: tunicatum & semiamictum, penula vestire: a predonibus redimere: & ē seruitute captos: hospitem esse in aduenas: ægritudine tabescentibus adesse: aut eorum qui vita excesserunt cadauera humare, i hoc benignitatis genere ponūt. Sed intelligendum est maximè (vt idē dicit) his opibus in largiendo vt non liceat, quæ vel rapinis, vel furto siue scenore parantur, cum satis notum sit eiusmodi opes his reddi debere, quibus adimuntur. Nec item ex eo genere conuenit in largiendo esse beneficium, quo pecuniæ stolidis aut pueris in talario aut aleatorio ludo dolose detrahuntur, cum illis actio repetū darum detur. At neque his pecunijs quæ ex numerali ambitu parantur vt in suffragio licet, cum & qui acceperint & qui dederint eiusdem iniustitiæ criminis postulādi sint. Eademque præscriptio est pecuniarum, quæ in lupanaribus ex meretricia attractione quærentur, cum difficilis sit redditio ad nummum, & haud fas sit aras diuorumque delubra his meretricijs manubijs ornare. Hæc Paulus Cortesius. Est præterea triplex eleemosyna (vt habet Brunser distin. 15. quæst. 10. libr. 4.) scilicet in corde, in ore, & in opere. Eleemosyna in corde, est misericordia, in corde compatiēdo proximo. Eleemosyna in ore, est ad cōsolandum verbis proximi. Eleemosyna vero in opere fit, subueniendo proximo in necessitas

necessitate (vt & dictum est.) De quibus autem bonis vel quibus hominibus possit & debeat fieri eleemosyna, diffuse scribit Gabriel distinct. 16. quæst. 4. art. 2. conclus. 2. Et breuiter ex multis pauca accipe. Dare eleemosynam de rebus simpliciter necessarijs personæ dantis vel sibi commissis, nec est consilij, nec est præcepti, sed est contrarium ordini charitatis: quia secundum Augustinum, peccat qui præpostere agit. Sed ordo charitatis exigit quod homo magis sibi & suis prouideat quàm alijs. Ordinata enim charitas à seipso incipit, nisi daret personæ notabili, de cuius morte magnum reipublicæ detrimentum imminere posset, secundum Richardum dist. 15. quæst. 5. art. 2. Et Thom. 2. 2. q. 3. 2. art. 6. Bonum namq; reipub. & salus animarum præterendum est vitæ propriæ corporalis: plus tamen hoc est perfectionis quàm necessitatis, &c. Item extra statum necessitatis non est facienda eleemosyna de rebus male quæsitis (vt & sentit Cort. & sup. dictum est) ad quorum restitutionem tenetur possidens, nisi ad restituendum ex alijs bonis suis iuste quæsitis, sit sufficiens. Eleemosyna enim danda est de suo, & non de alieno, quia species furti est de alieno largiri (vt inquit Palud. di. 15. q. 3. lib. 4.) Et Proverb. est: Honora Deum de tua substantia. Et Eccl. 34. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata. Plura & pulchra de hoc Gab. conclus. 3. Item quilibet habens & potens, tenetur existenti in extrema necessitate vel de proximo signis probabilibus extremæ necessitatis futuræ extra tale necessitatem constitutus eleemosynam huiusmodi defectum patienti erogare. Vnde 1. Ioan. 3. dicitur: Qui habet substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clausit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? quasi dicat, nullo modo. Hæc auctoritas maximè locum habet imminente necessitate. Vnde Ambrosius libro de officijs: Pisce fame morientem. Quisquis enim hominem pascendo seruare poteris, si non paueris, fame occidisti: Prolixior est Gab. conclus. 4. Dare verò eleemosynam extra casum necessitatis personis miseris & indigentibus de superfluis vtriusque necessitatis tam cōseruandæ vitæ quam status decentiæ ap-

rus est cōsilij & magni meriti ac proximū præcepto charitatis diligere. Et hoc est de mente Alex. par. 4. q. penul. memb. 1. quem sequitur Thom. 4. scrip. di. 15. q. de eleemosyna, ar. 1. & q. 4. eiusdem art. Et 2. 2. q. 3. 2. art. 3. Durandi & post eum Palud. eadem di. Hos sequitur Nico. de Lyra. 1. Ioan. 3. Anton. Panorm. de empt. & ven. ca. 1. Baptista in sūma & alij pleriq;. Vide post Gabr. hos conclus. 5. vbi sup. qui & notanda scriptis reliquit. Et quemadmodum non est danda eleemosyna de omnibus bonis, ita nec omnibus est indiseretè eroganda. Nō enim de iniuste acquisito (vt dictum est) & ne indiseretè erogatione detur occasio ad peccandū. Debet enim dari eleemosyna secundum regulam charitatis, & non in dānum eius cui datur. Secus si daretur specie emendationis aut subleuandæ necessitatis naturalis. Longior est Gab. concl. 6. Itē nō habens liberam facultatem, nullum dominium, neq; in rebus exterioribus administrationem, non potest dare eleemosynam citra extremam necessitatem. Quia qd̄ q; non habet, alteri dare non pōt. Vnde neq; religiosus, nec vxor, neq; filius familias, nec familia possunt dare eleemosynas de reb⁹ suæ fidei non cōmissis, sine cōsensu præsentis, mariti seu patris familias expresso vel presunto, quia religiosus nullius rei habet dominium: nec vxor nisi in rebus cōmunibus (puta secundum Alex. ac Palu.) pane & vino: latius scribit Gab. conclus. 8. vbi sup. Et dicitur citra extremam necessitatem, quoniā in extrema necessitate quilibet tenetur subuenire indigenti, etiā de alieno, dum non habet de suo. Non autē omnis necessitas obligat ad præceptū secundum S. Thom. sed illa sola sine qua is qui necessitatem patitur, sustentari nō potest, nec apparuit in promptu qui ei subueniat. Et de hoc casu extremæ necessitatis, intelligendæ sunt omnes auctoritates sonantes præceptiue, vt illa Luc. 6. Omni petenti da: & eiusdem 11. Quod superest, date eleemosynam. Plura Gabr. conclus. 6. Ordo præterea erogandi eleemosynam indigentibus & miseris, imitari debet ordinē charitatis. Datio enim eleemosynæ, est effectus charitatis. Latius probat Gab. conclusio. 8. Insuper omnibus indigentibus, tam infirmis quàm validis, danda est

T

eleemo-

eleemosyna, dum per hanc non fouentur eorum lasciuia, inertia, aut alia facinora. De infirmis satis patet, de validis probat Gab. dist. 16. q. 4. ar. 2. dub. 1. exemplo, auctoritate & ratione. Et sunt illi validi, qui resignauerunt omnia, vt sine impedimento orationibus, studio, prædicationibus, diuino cultui, alijsque spiritualibus exercitijs ac deuotionibus vacare valeant: tales, inquã, ad corporales labores non tenentur. Nam maiora bona non sunt omittenda propter minora. Maius autem est, secundum Ambr. animas mortuorum prædicando suscitare, quam corpora mortuorum in terra abscondere. Hinc Greg. in hom. Plus est animã in æternum victurã pabulo verbi reficere, quam ventrẽ morituræ carnis terreno pane satiare. Et qui abscondit frumenta, maledicetur: ne retineas verbũ in tpe salutis. De hoc vide Palu. di. 15. q. 3. libr. 4. & latius prosequitur Alex. q. 109. mēb. 2. Probatur exemplis S. Alexij, Benedicti, Dominici, Francisci, quorum quidam in mendicitate vitam suam continuauerunt, & sancti & grati Domino extiterunt; & tamen validi corpore extiterunt, vt & latius declarat Gabriel. Probatur & auctoritate Ecclesiæ, quã post Christum nulla maior est, quæ ordines mendicantium approbavit, in quibus validi eleemosynam accipiunt, ne dũ prædicantes, sed etiã ceteri horas canonicas psoluentes, ac etiã ceteris seruientes: & ideo licet accipere eleemosynam est validis. Vnde Act. 6. dixerunt Apostoli: Non est æquũ nos relinquere verbum Dei & ministrare mensis, cùm tamẽ fuerunt corpore validi. Et per idem non est æquũ relinquere spiritualia, & seruire mēse, id est corporalibus laboribus cũ spiritualium negligētia, &c. Valde plura de hoc scribit Gab. post Alex. de Ales, & vt notat Palu. Cũ medici visitant infirmos, aut Aduocati defendunt pupillos, & Doctores legũ docent inscios, quãuis non sit peccatum, non tamen est eleemosyna, quia non faciunt ex compassione & propter Deũ, sed propter lucrũ. Si autẽ facerent hoc propter Deũ, & ex cõpassione, esset eleemosyna, nõ quidẽ spiritualis, sed corporalis, quia illæ sciētiæ lucratiuæ sunt principaliter propter indigentias corporales supplēdas. Sed Theologi docentes vel consulentes, qui collectas nõ faciunt, spiri-

tuales conferunt eleemosynas. Gratis (inquirit) accepistis, gratis date. Palud. di. 15. q. 3. libr. 4. &c. Dantem verò eleemosynam peccenti piẽ (vt habet Gabr. dist. 16. quæst. 4. artic. 3. dub. 1. propositione 2. libr. 4.) non oportet nimis exquisitẽ inquirere cõditionem mendicantis personæ. Piẽ autem dat, qui motus charitate ac misericordia, dat ad personæ sustentationem, non ad peccati continuationem. Vide latius Gabriel. Exhortatur & iustos ad eleemosynas faciẽdas David Psalm. 26. cùm dicit: Mutuabitur peccator & non soluet, iustus autem miseretur & tribuet. Super quibus verbis dicit Iacobus de Valentia, quod eleemosyna non est nisi quædam mutuatio & cambium, quia damus terrena parui pretij, & recipimus beatitudinem celestem quæ est pretij infiniti. Et sic iustus dando terrena, recipit celestia. Per oppositum peccator retinendo & amando terrena temporalia, non dando pauperibus, recipit poenam æternam propter ingratitudinem. Nam nos omnes ista temporalia à Deo mutuo accepimus, vt pauperibus reddamus, &c. Eleemosyna autem spiritualis (de qua dictum est) Consule, castiga, &c. Et habet Sanctus Bonauentura dist. 15. libr. 4. in dub. literal. & sicut dicit August. & recitat Magister dist. 15. libr. 4. est dignior & nobilior corporali. Corporalis autem est manifestior. Vnde doctrina melior est auro, & quia nobilior est anima cui datur quàm corpus, & quia maior est fructus eleemosynæ spiritualis quàm corporalis. Nam fructus spiritualis eleemosynæ est emendatio à peccatis aut perfectio virtutis, quæ nobiliora sunt quibusdam corporalibus donis. Verum in casu, quando cetera non sunt paria, secus est, vt magis pascendus est fame moriturus quàm informandus. Vide post Thomam secunda secundæ quæstione 32. articulo tertio, Gabriel dubio 3. vbi supra. Est quoque obiurgatio opus pietatis, vt dicit Cortesius, de quo suo loco dicitur.

ELYCITVM ET ELICITIVM Illa vocabula non fuerunt apud Sanctos & Philosophos in vsu, sed apud Moderniores scolasticos Doctores ad vsum Theologorũ deuenerunt, & ita apud diuersos variè accipiuntur, vt dicit Gabriel dist. 7. quæst. 1. art. 1.

art. 1. libro 1. Vnde principium elicitiuum productionis actiue est illud, quod necessarium & per se requiritur ad productionem, & non est ipsa productio, nec constitutum ex ipsa productione, vel producto. Id est quod non est formaliter, nec ipsa productio nec constitutum ex productione. Elicitum autem accipitur aliquando pro illo quod verè producit: sicut aliquando dicitur quod calor elicitur ab igne, quamuis communis concedatur quod ignis producat ignem, & quod elicit actum producendi ignem, quàm quod ignis elicit ignem. Alio modo accipitur pro illo quod formaliter denominat aliquid producere aliud. Sic calefactio dicitur elici ab igne, & non calor, quia ignis calefactione formaliter dicitur calefacere & non calore, quia posset ignis habere calorem in se, & non calefacere, si diuinitus suspenderetur actio, vt in pueris in fornace, Danielis 3. Ec vt idem Gabriel dicit conclusionem sexta. Diuina essentia est principium elicitiuum generationis actiue. Sed proprietates personales non est principium elicitiuum generationis, nec actiue nec passiue. Vide latius Gabrielem vbi supra. Et esse elicitiuum nihil aliud est, quàm esse illud à quo formaliter aliquid dicitur producere aliud. Et dicitur aliquid non eliciens, quia eliciens non denominatur à productione, sed persona constituta ex eliciente & elicito. Gabriel.

ENERGIA, vt habet circa textum dist. 8. li. 2. S. Bona. dicitur ab en quod est in, & erge, quod est labor, & mene quod est defectus. Vnde energia, quasi interior labor vel defectus. Vnde Bennadius in diffinitionibus Ecclesiasticorum dogmatum, ait, vt refert eum Magister distinct. 8. libr. 2. Dæmones per energiam operationem non credimus substantialiter illabi anime, sed applicatio ne & oppressionem vniri. Illabi autem menti illi soli possibile est, qui creauit, qui natura subsistens incorporeus capabilis est suæ facturæ. Vnde illi dicuntur energumini, qui interius laborant per vexationem dæmonis interius obsidentis, & animam laborare facientis, &c. Aliàs energia dicitur efficacia seu operatio. Hieronymus: Habet nescio quid latentis energie viue actus, &c.

ÆNIGMA, vt dicit Augustinus 14. de Trinitate est similitudo obscura. Vnde Apostolus: Videmus hic per speculum in ænigmatæ. In statu innocentie videbatur Deus per speculum clarum, nulla enim erat in anima peccati nebula. In statu verò miserie videtur per speculum obscuratum per peccatum primi hominis, & ideo videtur hic in speculo in ænigmatæ. Sed in statu glorie, solum videtur Deus immediatè & in sua substantia sicut est: vt dicitur 1. Ioannis 1. Ita quod ibi nulla sit obscuritas.

ENS in communi secundum Scotorellum & alios distinct. 3. lib. 1. Sententia habet conceptum latissimum ad omnes conceptus positiuos, sicut suum oppositum nihil habet conceptum latissimum ad omnes conceptus negatiuos. Vnde Coment. Aristot. nihil latius ente. Et ens, vt dicit Aristoteles quarto Metaph. est transcendens. Inuenitur multiplex ens. Vnde Gerson tracta. 3. super cantico Mariæ, inuenitur ens intellectuale, & hoc dupliciter: vel vt per se existens, vel vt alteri natum vniri, vt humani intellectus. Inuenitur rursus ens rationale secundum duplicem portionem. Inuenitur præterea ens animale, & hoc dupliciter: vel coniunctum rationi, vt in hominibus: vel per se stans, vt in brutis. Proinde inuenitur ens vitale seu vegetabile, & hoc dupliciter, vel cū sensu vel sine sensu. Amplius est ens solum substantiale, vt elementa vel materia prima, quæ de se non est principaliter nihil, cū sit pars substantialis compositi, sed considerata sine forma, non est actus formalis, & informis dicitur, & sic turpis appetens formam sicut aliquid pulchrum. Tandem est ens analogum, quod appellamus accidens, cuius est inesse, non esse secundum Philosophos, cū tamen ponat fides ea posse sine subiecto per se esse. Hæc Gerson. Item ens quoddam est rationis, quoddam reale, vt scribit Brulefer distinct. 1. quæst. 1. libro 2. Ens reale, quod est in rerum natura. Ens rationis, quod terminat solum intellectum, & quod non existit in rerum natura. Item ens, esse, essentia, non differunt secundum rem significatam, vt patet paulò post. Diuiditur autem ens in ens simpliciter, & ens secundum quid, vt scribit Gabriel distinct. 6. quæstione 2. lib. 3. Ens simpliciter

est substantia. Ens secundum quid est accidens. Et proprietates entis sunt vnum & verum & bonum. Sic quod ens & vnum ens, & ens verum & bonum conuertuntur, nec est possibile quod ens aliquid sit, quin hæc tria sibi conueniant, quæ non re distinguuntur, sed sola significandi ratione, ita scribit Gerson tracta. 3. super Magnificat, &c.

ENS COMPLETVM (vt dicit Gabriel dist. 1. quæst. 1. libr. 3.) est ens quod non est actu pars integralis, nec est actu, nec aptitudine pars essentialis; aptitudine, id est inclinatione. Vnde materia aut forma nunquam est ens completum siue actu componat siue aptitudine tantum. Vide latius Gabrielem & in verbo PERSONA. Et entium quædam sunt permanentia, vt scribit Petrus Paludensis distinct. 43. quæst. 3. libro. 4. vt Angelus, bos, lapis: quædam transeuntia, vel successiua, vt tempus, motus, & illa quæ ad motum & tempus pertinent, vt sunt omnia quæ secundum naturam non possunt secundum idem pluries sumi. Paludens.

ENS CREATVM ET INCREATVM. Creatum est creatura. Increatum est illud cui repugnat causari, creari, vel effici, & tale est solus Deus. Solus enim ipse est ens simpliciter inde pendens, vt scribit Brulefer dist. 1. q. 2. lib. 2. &c.

EVNUCHVS dicitur cui adempti sunt testiculi & generare non potest. Dicitur autem metaphoricè, qui non habet semen verbi Dei, propter quod non potest generare spirituales Ecclesiæ filios, vt scribit Gabriel dist. 15. quæst. 7. art. 3. dub. 1. libr. 4. quia licet nobilis minus literatus non possit generare ratione scientiæ eminentis, potest tamen ratione vitæ, & talis non dicitur eunuchus. Eunuchus enim dicitur qui non habet semen verbi Dei, nec qui bona opera facit produci. Et propter hoc summus Pontifex in dispensationibus etiam attendit nobilitatem, non solum literaturam, pro quanto tales possunt magis defendere Ecclesiam. In corpore autem Ecclesiæ non tantum debet esse oculus, sed etiam manus. Oculus ad dirigendum, manus ad defendendum & operandum. Sunt enim (vt dicit Alexander) diuersa membra corpore Ecclesiæ, qui pacem eius sequuntur: possunt

nobiles promoueri dum morum honestas subternatur. Nec impedit quod Deutero. 23. prohibetur eunuchus intrare Ecclesiam, qui non potest generare filios. Et hoc vocabulum hoc modo scribi deberet. Eunuchus in Græco enim sic scribitur, εὐνοῦχος, & dicitur ab εὖ, quod est cubile, & νοῦχος, custodio, quod id hominum genus adhibeatur seruandis cubilibus Regum, quasi eunuchus, & per syneresim eunuchus.

EPISCOPVS dicitur ab epi quod est super, & scopin, quod est intendere, quia Episcopi habent vigilare super gregem. Sunt autem quatuor modi Episcoporum: quidam sunt Patriarchæ, & sunt quatuor: quidam vocantur Metropolitanæ, quidam Archiepiscopi, & quidam Episcopi: & omnes isti possunt dare ordines. Item soli Episcopi possunt consecrare Abbates, Moniales, Ecclesias, nisi ex speciali privilegio sint aliquæ mulieres privilegiatæ. Brulef. dist. 25. q. 1. lib. 4. Et (vt idem scribit post August. q. 2.) Episcopus hæreticus potest ordines dare, quantum ad veritatem, si formam Ecclesiæ seruat, & intentionem habet faciendi quod facit Ecclesia: & hoc propter perfectionem sacramentorum, quæ propter malitiam vel peccatum dantiū vel recipiētiū, non possunt violari, non tamen quantum ad vtilitatem semper dantur: & hoc propter obicem qui ponitur à parte dantis vel susipientis. Brulef. Concordat Gers. par. 1. de potestate Ecclesiasti. Et ab Episcopis designatur Episcopatus, quod est nomen operis, non honoris, secundum sanctū Tho. 2. 2. q. 185. art. 1. aliàs etiam Episcopatus est dignitas ipsa, &c.

ÆQUALIS, simile, planum. Res dicitur alteri æqualis. Vno modo, quia est æquæ perfecta. Secundo modo numerus dicitur æqualis alteri, in quo sunt tot quot in alio, vt numerus trium equorum, numero trium hominum. Tertio modo, duæ albedines æquæ intensæ sunt æquales, quamuis vna sit in maiori subiecto quam altera, secundum extensionem. Quarto vnū extensum vel extensuum non excedens alterum, nec excessum secundum extensionem. Æquale dicitur alteri per oppositū, tot modis dicitur inæquale. Gabriel dist. 19. q. 1. lib. 1. Et Dominus Card. Came. q. 10. ar. 1. j. Capiendo æquale

æquale primo modo: personæ diuinæ sunt æquales, quia sunt æquæ perfectæ, & neutra perfectior alia. Vnde Athanasius. Totæ tres personæ coæternæ sunt sibi & coæquales. Sunt & æquales secundum potestatem, ut vult Cardinal. ubi supra. ar. 3. quia quicquid est factibile ab vna persona ad extra, & à qualibet alia: & hoc diffusius ostendit ibi: Ideo sancti omnem potentiam quæ necessario cõuenit cuilibet perfectissimo, cuilibet personæ attribuebant, &c. Summa quoque æqualitas est in diuinis, ut probat Sanctus Bonaventura dist. 19. quæstione 3. libro 1. Sed capiendū æquale alijs modis, diuinæ personæ non sunt æquales, quia non extensæ vel magnæ. Vide latius Gab. ubi supra.

ÆQUALITER dicitur ab æquale. Vnde Sapient. 6. dicitur: Aequaliter est illi cura de omnibus: ibi æqualiter (ut vult S. Bonauent. di. 39. in dubijs literal. li. 1.) non priuat ordinem diuinæ distributionis, sed priuat acceptionem personæ: & omnibus distribuit tantum pro hominibus, tam pro magnis & paruis, pauperibus & diuitibus, & sic ei æqualiter est cura de omnibus: quia ita vult salutem pauperum ut diuitum. Sed specialem curam habet de rationabilibus, quibus præcepta tradidit, eisque rectè viuendi legem præscripsit, ac præmia promissit. Hanc prouidentiam & curam de irrationalibus non habet, ut & inquit Magister dist. 39. lib. 1.

ÆQUARE & æquari, &c. idem quod explanare, vel cum æquitate diuidere & continuare. Aliquid autem æquari alteri dupliciter potest intelligi, ut scribit Dominus Cardinalis Cameracensis, quæst. 13. art. 3. libro 1. Vno modo quo ad effectum, sic quod creatura faciat effectum tantum, quantum Deus, & sic non est inconueniens, licet non quicquid potest facere Deus, creatura potest facere. Alio modo sumitur æquari non quo ad effectum, sed quo ad modum. Et sic licet possit creatura æquari Deo in aliquo modo agendi, ut puta quia potest agere vel aliquid mutari instantaneè, non tamen omni modo potest aliquid facere sicut Deus, quia nihil potest facere independentè: & sic de multis alijs conditionibus.

ÆQUITAS, quā nominat Philosophus epi-

etiam, præponderat iuris rigori. Est autem æquitas (ut scribit Ger. in regu. moral. in princip.) iustitia pensatis omnibus circumstantijs particularibus dulcore misericordiæ temperata: hoc intellexit qui dixit: Ipse etiam leges capiunt ut iure regantur. Et Sapiens: Noli esse nimis iustus, alioquin summa iustitia, summa inultitia fit. Omnia mandata Dei æquitas, id est, cum æquitate pensanda, Ger. son.

ÆQUIVALENTIA aliquorum ad se inuicem multipliciter sumitur, ut scribit Gabriel distinct. 16. quæst. 2. art. 1. libro quarto. Quandoque sumitur siue attenditur penes valorem rerum naturalem consequentem earum quantitatem molis vel virtutis. Et hoc modo res diuersarum specierum sicut non sunt eiusdem perfectionis essentialis, ita nec eiusdem valoris: & per consequens, nulla inter eas potest esse æquivalentia. Alio modo attenditur penes valorem rerum relatum ad vsum & commodum humanum, quo modo attenditur æquivalentia pretij ad appretiatum in rerum cõmutationibus. Tertio modo potest attendi valor aliquorum secundum dictamen iustitiæ distributiue, distantis præmia & pœnas præcedentibus meritis condignas. Et hoc dupliciter contingit. Vno modo æstimando valorem secundum dictamen strictæ iustitiæ, ita quod excessus alterius non statet cū iustitia, sic quod lex iusta non posset maius determinare in pœnis, vel minus in præmijs. Exemp. causa, ut si quis meruit centum, non æquivalent nonaginta in præmio. Et homicidio voluntario non æquiualeat mutilatio vnius membri, quia posset iuste puniri homicida pœna talionis. Alio modo æstimando valorem, secundum voluntariam acceptionem vnius pro altero, illius cui debet fieri recompensatio, ut si quis tenetur centum, & is cui debet liberaliter remittit decem, tunc nonaginta æquivalent debito, & reddendo nonaginta, satisfaciatur. His duobus modis potest attendi æquivalentia operis, vel passionis assumptæ ad peccatum, pro cuius satisfactione assumitur. De quo latius vide Gabrielem ubi supra. Et debet illa æquivalentia æstimari secundum acceptionem diuinā, qui ex sua misericordissima liberalitate determinauit tantam pœnā, seu tale opus acceptare.

pro satisfactione pro tali peccato, sicut ex sua misericordia benignitate statuit, p. momentaneo merito temporalis, reddere primum æternum. Et secundum hunc modum potest homo satisfacere pro peccato, faciendo illud, vel voluntarie patiendū quod Dominus statuit acceptare pro plena remissione peccati. Sed secundum strictum rigorem diuinæ iustitiæ, nullus peccator potest satisfacere, nec aliqua actio temporalis vel passio condigna est peccato & offensa diuinæ. Posset enim Deus pro quolibet peccato etiam veniali, vel minimo quo offenditur, summum & infinitū bonum iuste exigere penam æternam duratione infinitam. Vnde Gerson tractat. de vita spiritali animæ, lec. 1. ait: Omne peccatum pro quanto est offensa Dei, & contra legem eius æternam, est de sua conditio ne & indignitate mortiferum secundum rigorem iustitiæ, & à vita gloriæ separatiuum. Et per hoc possunt concordari Doctores, quorum quidam dicunt hominem non posse satisfacere pro peccato, & quidam contrarium & oppositum dicunt. De quo latius Gabr. vbi supr.

EQVVS secundum Gregorium 31. Moral. in scriptura plura significat. Quandoque significat vitam carnalem. Psalm. 30. Nolite fieri sicut equus & mulus. Nam equus est animal miro modo libidinosum. Et per equum (vt vult Gerson in expositione super 7. Psalm. pœnitent.) signantur superbi erecta cervice, sua peccata defendentes; per mulum stolidi quælibet peccatorum onera sine discretionē portant. Vel per equum intelligit propheta mundum, & p. mulum intelligit carnem, vt scribit iacobus de Valentia. In quibus duabus bestiis equitat & sedet diabolus ad pugnandū contra animas hominis, per quas bestias inducit omnia septem vitia & peccata mortalia in hominem. Nam mundus inducit quatuor peccata, scilicet superbiam, inuidiam, iram, & auaritiam, eò quod superbus non patitur priorem nec æqualem, & sic prorumpit in inuidiam: nec patitur iniuriam, nec paruipensionem, & sic prorumpit in iram, quæ est appetitus vindictæ propter paruipensionem. Item superbus non patitur indigentiam, ideo prorumpit in auaritiam, vt possit sustentare statum &

honorem mundanum, & sic committit furtum, vsuram, rapinam, & simoniam. Item caro intellecta per mulum, voluptuosum inducit, & importat tria vitia voluptuosa, scilicet luxuriam, gulam, & acediam. Latius de hoc videtur Valentiam vbi supra. Secundo modo significat equus dignitatem temporalem vel dominium. Eccles. 10. Vidi seruos in equis, & Principes ambulantes super terram quasi seruos. Gregorius vbi supra dicit, id est peccatores homines qui sunt serui peccati, vidi ex altari ad honores & dignitates in presenti, & Principes deprimi. Tercio significat equus præfens seculum. Gene. 49. Dan coluber in via & cerastes in semita mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retrò. Hæc Gregorius exponit de Antichristo, qui nascitur ex tribu Dan, & dicitur coluber, & cerastes, id est serpens cornutus, ipse vngulas equi, id est finem seculi huius mordebit. Quarto equus significat sanctum prædicatorem. Abacuc 3. Viam fecisti Domine in mari, id est in mundo equis tuis, id est prædicatoribus tuis, mittendo eos ad prædicandum. Sequitur, In luto aquarum multarum, id est Gentium habentium corda lutosa. Hæc & plura Gregor.

ERRARE est aliquid pro alio putare, vel falsum pro vero putare, secundum Aug. Vnde error. Aliquando errare accipitur pro peccare & delinquere, à quo fit error, qd modò delictum significat & erratum. Differt autem error & erratio, secundum aliquos, quod error sit animi, erratio pedū. Est præterea error approbatio falsorum pro veris. Et generaliter error est iudicium falsum. De quo vide & in dictione **ILLUSIO**, & in verbo **NESCIENTIA**, & in dictione **HAERESIS**. Et pertinaciter errare. Vide in dictione **HAERETICVS**, infra.

ERROR dicitur iudicium falsum. Et errorem cauere (vt scribit Gabriel diuin. 25. quæst. vnica, artic. 2. libr. 3.) contingit dupliciter. Vno modo simpliciter ne ei consentiatur. Alio modo ne pertinaciter ei adheratur. Primo modo non oportet cauere omnem errorem, quia non tenetur vitare quod non tenetur cognoscere. Nullus autem tenetur omnes errores agnoscere, quia infiniti sunt. Multis etiā modis contingit errare.

& deuicare circa consecrationem & Missæ officium. De quo legitur Gab. lec. 88. can. & p se culpabiliter, &c. Sed secundo modo oportet cauere errorem, scilicet pertinacem, & ad cauendum pertinacem adhesionem erroris, non oportet errorem cognoscere, quia quisquis habens fidem implicitam omnium contentorum in scriptura, non potest incidere pertinaciter in errorem, quia nunquam ita adhæret errori, quin paratus sit cedere, ostensum quod contrarius est alicui contento in scriptura, & ita non adhæret pertinaciter, & errare nondum declarata veritate, non est mortale, ut habet Gab. dist. 1. q. 4. art. 4. dub. 3. li. 4. sicut contingit in opinionibus contrariis pro neutra parte determinatis. Ponit autem S. Bonauentura dist. 9. q. 6. libr. 3. triplex adiutorium, quo quis vitare potest errorem. Primum est remedium promotionis sacræ scripturæ, quæ multoties dicit, quod multi in nomine Christi venturi sunt mendaciter. Secundum est remedium orationis internæ, qua ad Deum debet homo recurrere ut cor eius illuminetur. Tertium est suspensio credulitatis suæ. Non enim debet homo omni spiritui credere, sed probare qui ex Deo sunt. Qui enim cito credit, in talibus levis est corde, & fortassis etiam inflatus corde, dum huiusmodi visiones vel apparitiones potius sunt formidandæ quàm desiderandæ. Narratur enim de quodam sancto Patre, quod cum ei diabolus in specie Christi appareret, ille clausis oculis dixit se in hac vita nolle Christum videre. At diabolus humilitate eius confusus, statim euauit. E contra de pluribus narratur quod se ad visiones idoneos reputauerunt & desiderauerunt, quod ad multas insanias & errores præcipitati sunt. Et ideo (inquit Bonauentura) si simpliciter quis adorât Christi aduersarium, non excusatur à peccato, etiam si credat ipsum Christum. Secus est sub conditione. De quo latius Bonauentura dicit. Et ut idem scribit distinct. 25. quæst. 3. in fine lib. 3. Aliquis simplex homo vel vetula cum audit aliquid nouum prædicari, non debet statim assentire, quousque nouerit illud vniuersa liter ab Ecclesia teneri. Vnde præter remedium diuinæ inspirationis & orationis (ad quod semper recurrendum est) habent simplices remedium humanæ instructionis

ad quod possunt confugere, ut errores valeant declinare. Semper enim Deus habuit & habebit aliquos iustos & fidosos, qui veritatem fidei & in se, & etiam in simplicibus conseruent, dum simplices innutur eis & credunt. Hæc Bonauentura. Vide de causis errantium Gerf. par. 1. de sensu literalis sacræ scripturæ.

ERROR INTOLLERABILIS est, quando aliquid (ut scribit Gab. dist. 18. q. 2. ar. 2. conclus. 8.) sub vi præcepti continetur in sententia à qua appellatur, quod communiter in suo genere est peccatum, puta quod est contra ius diuinum vel humanum canonicum: ut si quis excommunicatur quia dat elemosynam pauperi, aut quia non operabatur illud quod in suo genere illicitum est aut dum præcipit quod impossibile est. Vide latius ibi Gabr. allegantem ad hoc iura.

ERROR deceptio vel falsa existimatio, & errores qui ascribuntur Magistro & Principi sententiarum à doctoribus Parisiensibus & aliis, quos & recitat Stephanus Brulef. dist. 5. q. 7. lib. 3. sunt & notantur octo, assignantur & in quolibet libro duo. In primo dist. xviij. dicit, quod charitas quæ est amor Dei & proximi, non est quid creatum, sed est spiritus sanctus. De hoc vide Bona. dist. 17. q. j. lib. j. Et Gerfonem part. 3. de mystica Theologia speculatiua, par. 8. consideratione 41. & alios. Secundus dist. 24. ponitur ubi dicit Magister, quod hæc nomina, trinus & trinitas, non ponunt quid positum in Deo. In secundo dist. 5. dicit, quod in Angelis beatis præmiū præcessit meritum. Secundus est ibidem, ubi dicit, quod nihil de alimēto transit in virtutē humanæ naturæ. In tertio libro dist. 5. dicit, quod anima separata est persona. Secundus ibidem dicit, quod Christus in triduo fuit homo. In quarto lib. j. dicit, quod baptizmus Ioannis cum impositione manuum æquipollebat baptismo Christi. Secundus ibidem dicit, quod Deus potest communicare potentiam creandi creaturæ. Vnde licet (ut ait Brulef.) seminauerit multos errores qui nunc reputantur errores, sicut de conceptione, &c. tamen isti præpositi apud omnes veros Doctores & ab omni schola repudiantur & condemnantur, &c. Carpit quoque Scotus errores multarum sectarum quæstio. 2.

T 4 prologi,

Prologi, & Iudæorum & etiam hæreticorum. Et ponit octo vel decem vias ad elidendum has sectas. Vide supra in verbo CERTITUDO veritatis Theologicæ, & de erroribus, latius aliàs.

Esse capitur tripliciter, vt notat Gab. d. 36. quæst. vnica, art. 2. lib. 1. Vno modo categorématique, vt est actus complexius vniciens extrema. Alio modo categorématique, & hoc dupliciter. Primo modo, vt significat esse existentiam, id est rem actualiter existentem. Alio modo significat esse possibile, vt scilicet conueritur cum ente, cui non repugnat esse in rerum natura, licet sic non vsitate accipitur. Item esse quodque constituitur cum genitiuo, vt esse creaturæ, & sic semper capitur categorématique pro esse existere, vel possibile, id est quod potest esse. Quandoque constituitur cum accusatiuo sequente, & tunc requirit accusatiuum pro supposito, qui non ponitur, sed subintelligitur, vt esse animal, subintelligitur aliquid esse animal, homo vel asinus. Vide latius Gabrielem, & quomodo capiatur in modalibus. Vide & de esse sanctum Bonauenturam distinctione 22. libro tertio, & Gabrielem distinctione eadem, quæstione vnica, & cetera. Et differunt esse & posse esse, vt ibidem scribit. Et vt scribit Gerson tractat. 5. super Magnificat. Omnis res creata habet triplex esse, quorum quodlibet potest dici præsens, suo modo habet esse in arte diuina: nec quaecunque esse, sed diuinum & vitale, quod factum in ipso, scilicet verbo, vita erat. Et qualis vita? nimirum illa quæ est lux vera, quæ illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum. Siquidem omnis creatura est in Deo creatrix essentia. Habet secundum esse in intelligentia Angelica, secundum sapientiam quam effudit Deus super omnia opera sua, quæ ab initio creata est in mente Angelica. Postmodum de multis hoc esse communicatum est omnibus in prima creatione, & in consequenti in omnium hominum illuminatione, & plus & minus, clarius & obscurius. Habet tertium esse omnis creatura in proprio genere seu materiali seu spirituali. Hæc Gerson vbi supra.

Esse secundum aliquos est quadruplex: de quo vide Thomam super 1. distinct. 33. &

libro de ente & essentia: & Scotum lib. 32. distinct. 1. quæst. 1. Et Brulefer dist. 8. quæst. 1. libro. 1. scilicet esse essentia, esse existentia, esse subsistentia, quod est esse suppositale, & esse propositionale, quod importat compositionem prædicati cum subiecto, secundum quod dicit Philosophus. 5. Meta. quod esse significat verum, & non esse falsum: & sic tot possunt poni esse rei, quot prædicata possunt verè de re prædicari. De re, id est de nomine significante rem. Sed secundum prædicta esse essentia, & esse existentia non distinguuntur, nisi esse essentia acciperetur, vt extenderet se ad esse potentiale vel obiectiuum: & sic esse essentia diceret posse esse, sed posse esse non est esse, sicut posse esse beatum, & non esse beatum. Sic tamè accipiendo differentia est inter esse essentia, & existere, sicut inter posse esse, & actualiter esse. Nomina quidè sunt ad placitum: tenendus est tamè vsus eorum communis. Et secundum Gab. d. 6. q. 2. ar. 1. d. 3. Esse, ens, essentia, non differunt secundum re significatam, quia idè est in re esse rei, entitas rei, & essentia rei. Et essentia est illud quo aliquid dicitur formaliter ens. Esse vero omne quod habet aliquam realitatem extra suam causam & intellectum. Vel magis propriè loquendo, esse est realitas extra suam causam & intellectum. Dicitur, extra suam causam, propter esse in potentia, seu esse potentiale. Et dicitur, extra intellectum, propter esse obiectiuum: non quod esse in potentia, vel esse obiectiuum sit esse simpliciter loquendo. Nam quod est in potentia tantum, simpliciter non est, sed potest esse. Similiter quod est obiectiuè tantum simpliciter non est, sed cognoscitur. Vnde Antichristus est in potentia tantum, & est obiectiuè, quia potest esse & potest intelligi, & tamen falsum est dicere quod Antichristus est. Latius Gab. Sunt itaque in potentia vel potentialiter & obiectiuè determinationes distrahentes, quoniam distrahunt terminum à sua propria significatione, siue ampliantes & extendentes extra propriam significationem, sicut mortuus, corruptus, generandus, producendus respectu ly homo. Differunt tamè hæc vocabula, esse, ens, essentia, secundum modos Gramaticales, sicut verbum, participium, & nomen. Esse quoque secundum eundem Gab. vbi supra non differt

fert ab existere. Nam existere est esse actua-
liter, & hoc idem est esse. Nam quod non
est actualiter, simpliciter non est. Est ergo
idē esse, & actualiter esse: & per consequens
idē esse & existere; accipiendo ut communi-
ter eo utimur: nisi forte existere diceret es-
se per se vel esse totale, aut aliquid huius-
modi. Ex quo sequitur, quod idem est exis-
tens & ens, existentia & essentia: quia sicut
se habet existere ad esse, sic existens ad ens,
& existentia ad ly essentia. Gabriel.

Esse in loco contingit tripliciter, ut ha-
ber Gab. distinct. 37. q. unica, arti. 1. libr. 1. &
dist. 2. quæ. 2. libr. 2. scilicet commensurati-
uē, siue circumscriptiuē, vel dimensiū, cu-
ius, scilicet partes commensurantur parti-
bus loci, ita quod totum est in toto loco,
& una pars in una parte loci, & alia in alia
parte, & nullæ duæ partes extensivæ in ea-
dem parte loci, illo modo corpus extensum
est in loco, vel quantitativē est in loco cor-
pus. Et esse in loco circumscriptivē, occu-
pativē, commensurativē, & dimensiū, & qua-
ntitativē, idem sunt. Secundo modo aliquid
dicitur esse in loco terminativē siue diffini-
tivē, quod scilicet est realiter ubi est locus,
non natum simile esse alibi indifferenter,
siue quod sic certo loco terminatur, quod
existens in illo non est simile aptum natū
esse in alio distanti ab illo, vel quod diffi-
nit certum locum, in quo est totum in to-
to totum mixtum, id est nihil ipsius quin
ipsum, & totum in qualibet parte loci, &
nihil eius extra talem locum. Hoc modo
anima rationalis est in corpore, & corpus
Christi in loco speciei consecratæ. Brule-
fer dicit, corpus Christi esse sacramentali-
ter in loco, hoc est sub speciebus. Unde sa-
cramentaliter esse in loco dicit, est esse
præfens alicui loco sub signo visibili. Et di-
citur supra notanter aptum natum, quia
& si corpus vel spiritus per potentiam Dei
possit replicari in diuersis locis, ut corpus
Christi in Sacramento: hoc tamen non est
secundum propriam aptitudinem, quia
potentia supernaturalis non confert apti-
tudinem in natura. Hoc modo spiritus An-
gelici & animæ rationales sunt in loco, &
corpus Christi, ut & vult Dominus Cardi-
nalis Cameracen. quæ. 5. articulo secundo, li-
bro quarto, cum ait. Licet corpus Christi
sit localiter in celo, & realiter in Euchari-

stie sacramenio, tamen ipsum est circum-
scriptivē in celo, & diffinitivē in sacramen-
to, &c. Tercio modo & hunc addit Hugo
libro primo. parte tertia, cap. 18. scilicet re-
pletivē vel immensivē, & illud dicitur esse
repletivē in loco, quod replet omnem lo-
cum, ita quod non est possibilis locus quē
non replet, vel dicitur esse in certo loco
per indistantiam, non tamen terminatur il-
lo loco, quia sit simile in omni loco, etiam
secundum propriam naturam, & ille mo-
dus soli naturæ divinæ convenit, sed illo
modo propriē non est in loco, quia non
continetur in loco, quia propter suam
immensitatem ita est in omni loco, ut ta-
men nullo loco detineatur. In illud Hier.
23. Cælum & terram ego impleo. Unde
Hieronymus in epistola, in his quæ Deo in
scriptura attribuantur: Excelsior cælo, pro-
fundior inferno, longior terra, immen-
sitas eius latior est mari, qui cælum & ter-
ram implet, proculdubio nullus locus est
ab eius præsentia absens, &c.

Esse in loco adhuc dupliciter potest ac-
cipi, ut scribit Gabriel distinctione secunda,
quæstione secunda, libro secundo, licet nō
propriē, scilicet secundum substantiam &
secundum operationem. Secundū substan-
tiam est in loco in cuius substantia vere &
realiter continetur in loco, & nihil ipsius
est quod non sit præfens tali loco. Sic est
in loco quicquid circumscriptivē vel diffi-
nitivē est in loco. Secundum operationē
est in loco, quod aliquem effectum produ-
cit in loco, licet nihil eius essentia sit præ-
fens isti loco, sicut dicimus quandoque So-
lem esse in aere, quem illuminat & calefa-
cit, licet impropriē, & Angelus est in loco
diffinitivē, non tantum per operationem,
sed per suam substantiam, probat Gabriel
ubi supra. Erronea autem est opinio eo-
rum, qui dicere voluerunt, quod Angelus
non sit in loco corporeo secundum substan-
tiam, sed tantum secundum operationem,
dum, scilicet aliquid operatur circa corpus
ipsum movendo localiter, vel alia specie
motus, sicut Angeli motores orbium, & An-
gelus Tobie hunc dicunt fuisse in corpo-
re assumpto, nō secundū substantiā, sed tā-
tū movēdo illud corpus & operādo in eo.
Unde Articulus Parisiensis. 203. qd substanti-
æ separatæ sunt in loco per operationē, &
quod

quod possunt moueri ab extremo in extremum, nec in medium, quia possunt velle operari in extremo vel in extremis, nec in medio error. Et quod dicitur esse in loco primis duobus modis, scilicet diffinitiuè & circumscriptiuè, dicitur locale, & secundum locum mutabile, sed non quod est in loco tertio modo, scilicet repletiuè, sicut Deus, qui est repletiuè in omni loco non localiter nec diffinitiuè, vel commensuratiuè, aut mobiliter, quia nullo loco abesse potest, nec aliquo terminari vel circumscribi, & dicitur esse illud esse vbique.

Esse vbiqve Sancti dicunt, & vt scribit sanctus Bonaventura distin. 37. quæst. 1. artic. 2. lib. 1. conuenit soli Deo propriè & singulariter, ita quod nulli alij nec intelligi potest conuenire, si rectè intelligitur. Nam Deus dicitur esse vbique, ita quod ex parte Dei intelligitur identitas & totalitas, ex parte loci pluralitas & vniuersalitas per conditionem identitatis excluditur vniuersale. Quod quamuis sit in omnibus singularibus, tamen secundum aliud & aliud suppositum, & ita numeratum per conditionem totalitatis, excluditur numerus. Nam quamuis numerus sit vbique, tamen secundum aliam & aliam partem per conditionem pluralitatis à parte loci excluditur spiritus creatus, qui quamuis sit in pluribus partibus corporis, non tamen in omnibus, nisi vt vnitis per conditionem vniuersalitatis excluditur corpus Christi sub sacramento, quod quamuis sit in pluribus, non tamen est in omnibus, nec esse potest, quia hoc solum conuenit ei sub sacramento, &c. Et vt idem ait: quia esse vbique, dupliciter potest accipi de Deo, sicut & esse semper. Vno modo semper importat diuinam immensitatem secundum durationem, & sic idem est quod æternitas, & conuenit Deo æternaliter. Alio modo connotat similitudinem temporis, & sic conuenit ei à principio temporis. Sic esse vbique vno modo importat præsentialitatem diuinæ immensitatis, per quam est præsens omni, eò quod est siue sibi siue alij: & sic idem est esse vbique quod Deum esse immensum, & sic conuenit Deo æternaliter. Alio modo prout connotat locum creatum siue rem: & sic conuenit ei ab initio rerum & locorum propter connotatum, & conue-

nit semper, & ad hoc est proprium, quia conuenit soli & semper vno modo, licet non æternaliter, sicut etiam est in demonstrationibus. Et iste modus accipiendi (vt idem ait) Deum esse vbique est vltimior, & secundum hunc modum conuenit ei æternaliter. Hæc Bonaventura.

Esse in omnibus rebus creatis Deo conuenit, & hoc potest intelligi dupliciter, vt scribit sanctus Bonaventura, distin. 37. artic. 2. q. 1. lib. 1. Vno modo, vt idem sit quod esse præsentem cuilibet rei non connotando effectum. Et sic vniiformiter est in omnibus rebus, eò quod intimus est cuilibet rei, & summè præsens & totus in qualibet re. Alio modo potest connotare effectum, sicut artifex dicitur in artificio esse per connotationem effectus, & per impressionem suæ similitudinis, & sic cum vni creaturæ plus det quàm alij, magis est in vna quàm in alia. Et hoc potest esse dupliciter, scilicet extensiuè quantum ad ea quæ habent esse diuturnius, vt in corpore incorruptibili plus quàm in anima sensibili, vel intensiuè, quantum ad ea quæ habent esse nobilius, vt in anima sensibili quàm in corpore incorruptibili, vel utroque modo, vt in anima rationali quàm in corpore corruptibili. Assignat autem Magister dupliciter modos existendi Deum in rebus. Et vnum modum accipit ab Augustino de præsentia Dei ad Dardanum, qui dicit, quod aliter est Deus in omnibus creaturis, aliter in sanctis, aliter in Christo per vnionem. Alium modum accipit à Gregorio, qui dicit super 5. Cantic, quod Deus est in rebus tripliciter, scilicet potentialiter, præsentialiter, & essentialiter. De quo latius Bonaventura, distin. 37. artic. 3. q. 2. lib. 1. vbi & ait, quod vbicumque est Deus, siue per naturam, siue per gratiam, est essentialiter, potentialiter, præsentialiter. Existencia itaque Dei in creaturis est triplex secundum Magistrum, vt post eum scribit Gabriel distin. 37. quæst. vnica, arti. 1. lib. 1. quædam est generalis qua omnes creaturas conseruat. Specialis qua inexistencia vel assistencia animas sanctas inhabitat. Singularis qua præsentia naturam humanam assumens in vnitatem suppositi sibi copulat. De ista in 3 lib. sententiarum dicitur. De secunda distin. 19. lib. 1. De prima distin. 37. li. 1. Et esse in omnibus rebus crea-

eis alijs à se per potentiam, præsentiam, & essentiam, dupliciter intelligitur alicui cōpetere secundum Gabr. vbi supra. Vno modo simpliciter vt verba sonant, quia ipsum scilicet certo casu posito, vel per certā potentiam est in omnibus, vel quia esse in omnibus existentibus, &c. necessario sequitur ad suū esse, ita quod repugnat ipsum esse, & non esse in omnibus existentibus, & e converso repugnat aliquid esse in quo ipsum non est. Primò non esse in omnibus creatis, nō est proprium Deo, quia hoc potest per potentiam diuinam alicui creaturæ communicari. Item Deus posset replicare corpus ad diuersa, vbi & sicut ad diuersa, ita ad omnia, sicut diffuse ostendit Gabriel in lect. 46. in exposit. canonis. Præterea si nihil esset in mundo, nisi solus homo, tunc eius anima est vbique: omnia deniq; sunt sibi subiecta, puta pars corporis. Est etiam intimè præsens corpori. Sed esse in omnibus rebus creatis per potentiam secundum modo intelligēdo, soli Deo est proprium, quia nulla creatura necessario est in omnibus alijs à se: & hoc modo locuti sunt S. Ambrosius in litera, & alij sancti, cum esse in omnibus, modo dicto, soli Deo appropriant, vt & notat Gabr. dist. 37. artic. 3. dub. 2. lib. 1. Sic etiam potest saluari dictum S. Thom. cum parte. 1. q. 8. artic. 4. dicit: Esse vbique primò & per se, est proprium soli Deo, vide & in dictione VBI QVÆ. An autē Christus sit vbique quo ad rem. Dicitur (vt habet Gabriel di. 22. q. vñca, arti. 3. dub. 2. lib. 3.) quod cum in Christo sint duæ naturæ, humana & diuina realiter distinctæ, sola natura diuina propter sui infinitatem est vbique. Sola enim natura diuina est infinita. Natura autem humana in Christo, quia pura creatura, & finita est in loco determinato, pura in coelo aut in sacramento. Vnde Inno. dicit, quod Christus est alicubi personaliter, alicubi sacramentaliter, alicubi localiter. In coelo localiter, in altari sacramentaliter, vbique personaliter, sacramentaliter, & localiter, secundum naturam humanam, vbique secundum naturam diuinam, hæc de re quantum ad rationem nominis, Christus est vbique, per communicationem idiomatum: de quo latius Gabriel vbi supra libro tertio.

ESSE, ECT. Esse in Christo sunt duo, scilicet

esse humanum, & humanum, vt habet Gabriel di. 4. q. vñca artic. 3. dub. 1. lib. 3. & vtrunque est esse simpliciter, quia esse substantiale, recipit esse humanum simpliciter, post non esse humanum: licet post nō esse: quia post non esse diuinum, & secundum eundem in Christo sunt plura esse essentia, quia plures naturæ, quælibet autē natura est essentia, quædam, scilicet humana & diuina. Vna creata, alia increata. Sed in Christo non sunt plura esse subsistentiæ, quia non plures personæ. Gabriel di. 6. q. 2. artic. 1. lib. 3. latius scribit.

ESSE, ab esse venit essendi, quamuis aliàs scripserim non esse Latinum vocabulum, non modo curatores sumus elegantis linguæ, sed Theologi vel Theologorum imitatores esse cupimus, qui infimo dicendi genere gaudent. Et modi essendi in, complectuntur hoc versu: *In sunt pars totum, species, genus, calor igni:*

Rex in regno, res in sine, locusq; locato.

De his apud Philosophos fit mentio: & Gabriel habet dist. 19. q. 2. lib. 1.

ESSENTIA. Nomine essentia (vt scribit Magister dist. 5. lib. 1.) intelligimus diuinam naturam, quæ communis est tribus personis, & tota in singulis & catholicis tractatoribus consentienter ait: Quod nec pater genuit diuinā essentiam, nec diuina essentia genuit filium, nec diuina essentia genuit essentiam. Vnde Scotus dist. 5. lib. 1. contra Ioachim ait: Nos sacro approbante concilio, credimus & confitemur cum Petro, scilicet quod vna summa res est essentia vel natura diuina, quæ nec generat, nec generatur. Essentia diuina (vt notat Guil. Scoti imitator di. 5. lib. 1. & post cum frater Pelbartus) significat vnā naturam simplicissimam infinitam, summè perfectam, summè bonam in tribus existentem personis. Est ergo vna res summa, extra trini. Et Gabr. di. 2. q. 1. & di. 28. q. 1. li. 1. Essentia est in omnibus personis non sic relatio, &c. Et di. 10. q. 1. li. 1. Essentia diuina idēficat sibi omnia in diuinis, &c. Et eadem essentia diuina est pelagus quoddam infinitæ substantiæ secundum Damascen. Et in diuinis est tantum vnum absolutum, scilicet essentia omnibus modis eadē intellectui & voluntati, & quibuscunque absolutis. Et dist. 12. Essentia in diuinis a nullo realiter distinguitur,

gatur, sed bene formaliter. Et di. 15. Essentia diuina non solum est intellectus & voluntas, sed verissime intellectio & volitio verè seipsam intelligens & volens, vide laetius Gabr. in his locis. Item secundum eundem, essentia diuina dicitur speculum representationum omnium creaturarum ipsi intellectui creato, vide eum dist. 38. q. vni. ca dub. 2. libr. primo, ad hunc sensum quod tam intellectus diuinus, quam essentia est immediatè notitia sui & aliorum.

ESSENTIALE hoc vocabulo aliter Philosophi vtuntur, aliter Theologi, vt notat Stephanus, Brule. in prologo 1. sentent. Philosophi dicunt essentiale, quod distinguitur contra accidentale. Duplex est autem accedens, scilicet, commune, & per se, id est proprium. Quod igitur neutro modo est accedens, illud est accidentale alicui. Essentiale secundum Philosophos est prædicatū in primo modo dicendi per se, apud Theologos non sic. Vnde quia essentia diuina habet communitatem realem, sic quod vna & eadem essentia singularissima est tribus personis communicata realiter, ipsa propter illam communitatem realem verè prædicatur de tribus personis. Essentialia igitur in diuinis vocantur illa quæ habent similem communitatem realem per similem modum prædicandi cum essentia diuina, vt intellectus, voluntas, intellectio, volitio, sapientia & iustitia, &c. Nomen notionale vide suo loco, & Scotum. quæstio. 1. quod li. Et (vt idem Brulef. dicit dist. 2. q. 4. libr. 1. Essentialia sunt illa quæ communia sunt omnibus tribus personis, & tales sunt omnes perfectiones simpliciter. Nam omnes perfectiones quæ sunt similes in modo essendi & prædicandi, dicuntur essentialia. Essentialia enim est quod prædicatur de tribus personis, & dicitur ab essentia.

ESSENTIALE dicitur quatuor modis, vt habet S. Bonauen. di. 3. q. 3. libr. 1. Et Brulef. di. 3. q. 3. in fi. l. j. Primo modo essentialia dicitur quod dicit essentiam rei tantum, sicut species singularis vel natura speciuoca, quæ dicit totam quidditatem. Secundo modo dicitur essentialia quod est de essentia & constitutione rei, vt materia & forma, caput, cor, & dicuntur essentialia constitutiva. Tertio modo dicitur essentialia sine quo res non potest esse, nec potest intelligi esse

vt sunt illa in quibus attenditur ratio vearstigij, vt vnitas, veritas, bonitas. Quarto modo dicitur essentialia, sine quo res non potest cogitari habere perfectum esse, vt sunt potentia in anima, in quibus attenditur imago, & hoc est minimo modo substantialia siue essentialia, non tamen transit in aliud genus, ideo anima dicitur suæ potentia, quia non transit in aliud genus. Hæc sanctus Bonauentura.

ÆTAS potest accipi dupliciter, vt scribit Richar. di. 44. arti. 1. q. 8. libr. 4. Vno modo pro toto tempore quo vixit homo, vel quod fluxit ab instanti suæ saluationis, vsque ad instans suæ reformationis. Sic secundum eum non omnes in eadem ætate resurgent. Alio modo pro statu corporis & virtutis, quæ ex annis in humano corpore relinquitur, secundum quem modum accipiendi ætatem dicimus, quod Adam factus fuit in ætate virili, in qua ætate & omnes resurgent (inquit Richar. vbi sup.) quia omnes resurgent in statu corporis & naturalis virtutis quem habituri erant si tantum vixissent, vel habuerunt qui tantum vixerunt, qui est in tempore ad quod terminatur motus perficiendi, quia circiter de lege communi est illud tempus quo Christus mortuus est. De hoc commemorat August. 22. de ciui. c. 15. &c. Ætates mundi sunt sex, quibus generatio & hominis status finitur. Istæ sex ætates mundi vt recitat Rich. di. 40. libr. 4. circa literam secundum August. 83. quæstionum. quæ. 58. sic distinguuntur. Prima ab Adam vsque ad Noe. Secunda à Noe vsque ad Abraham. Tertia ab Abraham vsque ad Dauid. Quarta à Dauid vsque ad transmigrationem in Babyloniam. Quinta à transmigratione in Babyloniam vsque ad aduentum Christi Domini. Sexta ab aduentu Domini, vsque ad finem seculi laborantium cum qua currit. Septima alterius seculi, scilicet quiescentium, & in iudicio incipiet. Octaua quæ erit resurgentium. Sex ætates hominis secundum August. vbi supra sunt Infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, grauitas, senectus, quorum tempora sic diguntur. Infantia vsque ad septimum annum. Pueritia vsque ad 14. annu. Adolescentia vsque ad 25. annum. Iuuentus vsque ad 1. annum. Grauitas vsque ad 60. annum. Senectus à sexagesimo vsque

in finem, de his ætatibus meminit Bonavent. distin. 40. libro quarto, circa tex.

ÆTERNVM vario modo accipitur in scriptura, & notat Alex. de Ales. 3. parte summae parte 2. in materia sacrificiorum, & alij di. 3. li. 1. sen. Primo modo propriissime, & sic æternum dicitur, cuius non est finis nec principium durationis aut stabilitatis, & sic solus Deus dicitur æternus. Vnde Eccl. 18. Qui viuit in æternum creauit omnia simul. Et dicitur, æternum quasi extra terminum vel terminos, quia caret principio & fine, vt & notat Guiller. Scotista di. 9. lib. 1. & etiam Albertus Magnus super. 4. Phy. tract. vlti. & propriè loquendo solus Deus est æternus, & sic soli sibi conuenit æternitas. Vide Thom. di. 9. li. 1. q. 2. art. 1. hoc modo dicit articulus Parisien. Ponere plura æterna est error. Secundo modo propriè pro eo quod habet principium, sed non finem in duratione vel in stabilitate, sicut sunt perpetua, & sic dicitur vita æterna. Ioan. 17. Hæc est vita æterna vt cognoscant te. Similiter & ignis inferni æternus. Matt. 25. Ite in ignem æternum. Tertio modo communiter pro eo quod non habet finem in humana acceptione, quia, scilicet non constituitur finis in humana affectione. Sicut illud 3. Reg. 1. Viuat Rex in æternum vel in humana recordatione. Iosue. 4. Idcirco positi sunt isti lapides, scilicet ex tracti ex Iordanis alueo in monumentum filijs Israel vsque in æternum, vel quia in hominis cognitione non constituitur finis, vel non determinatur iure possidendi. Iosue. 14. Quarto accipitur secundum quod pro eo quod non habet finem significatiue sicut circuncisio data Abraham, dicitur fœdus sempiternum. Gen. 17. q. a figurabat æternum, vt dicit Glof. Similiter sacerdotium Aaron dicitur æternum, quia significat æternum Christi sacerdotium. Quinto dicitur æternum secundum quod etiã conditionale, eo quod non determinatur finis durationis, sed sub conditione, sic illud de Dauid regno dicit Dominus: Thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, intelligitur cum conditione si seruassent posteris Dauid mandata Dei, &c. Similiter de possessione terræ promissionis ab Israel. Vide & de hoc S. Bonauent. di. 3. art. 3. lib. 4. & fratrem Pelbar. lib. 1. rosa. Theol. Modos

æterni ponit tres Iacobus de Valentia super illud Psalm. Iurauit Dominus & non poenit. eum, tu es sacerdos in æternum. Primo in quantum est sine termino, & sine fine & successione, quia est tota simul & perfecta possessio vitæ interminabilis, sic soli Deo conuenit, quia nihil est æternum nisi Deus. Vnde æternitatem esse in Deo secundum Richar. dist. 29. artic. 2. q. 1. lib. 1. concludunt summa eius actualitas, & summa simplicitas & eius summa immutabilitas: nam si Deus habuisset initium essendi, aut si posset aliquando non esse, tunc non esset actus purus, quia haberet aliquid de non esse admixtum, imò esset compositus ex actuali & potenciali vel possibili, & ita nec esset summè simplex, nec summè immutabilis, sequitur ergo necessario Deum esse æternum, hæc Richar. Secundo modo vt dicit Iaco. de Valen. æternum idem est quod coæuum dicens totam ætatem alicuius. Et sic dicimus quod vir est æternus uxori, quia quamdiu vixerit est alligatus uxori per totam ætatem & vitam, & econuerso, & sic circuncisio fuit æterna legi & fœdo Abraham, quia quamdiu durauit lex & pactum & illa ætas, tamdiu perseuerabat circuncisio, scilicet vsque ad Christum, in quo terminauit illud pactum. Tertio modo dicitur æternum, cui nullum aliud tale succedat, & isto modo lex Moysi aut circuncisio non fuit æterna, quia alia lex successit & aliud sacramentum. Sed isto modo lex Evangelica & sacerdotium Christi est æternum, quia nulla alia lex nec sacrificium succedit, ideo ait Christus Matth. 26. Hic est calix sanguinis mei noui & æterni testamenti. Nouum verò in quantum successit veteri, æternum in quantum nullum aliud succederet, sed solum præmium & vera beatitudo. Hæc Episcopus Christopholi. Non dissentit à prædictis Aliacen. q. 6. fere in fine lib. 1. & post eum Gab. dist. 35. q. 5. artic. 3. dubio. 2. libro 1. Nam æternum secundum eum accipitur vno modo propriè pro illo, quod verè & realiter est existens æternaliter, & sic solus Deus est æternus. Alio modo impropriè pro illo quod est cognitum æternaliter, sic intelligunt Aug. & alij Ideas esse æternas, immutabiles & infatigabiles, nec oriri, nec interire, hoc est, sunt æternaliter, immutabiliter & infatigabiliter cognitæ,

cognita, nec de nouo incipiunt intelligi à Deo. Hoc itaque modo ideæ sunt æternæ, id est æternaliter obiecta cognita. Et creaturæ possunt dici æternæ, quia æternaliter à Deo cognitæ, sed non adeo vſitate dicitur de creatura, sicut de idea, de qua infra dicitur.

ÆTERNVM differt ab æuo. Nam æternum dicitur propriè quod est simpliciter immutabile, tam substantialiter quàm accidentaliter, vt ait Gab. di. 2. q. 1. art. 3. li. 2. De quo Boetius in 3. de consol. profa. vlt. *Æternitas est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio.* Vnde æternum simul & semper habet quicquid habere potest, & semper est quicquid esse potest, ideo dicitur possessio tota simul & perfecta vitæ interminabilis. *Æuum* est quod esse non desinit siue semper fuerit, siue esse incœpit quantum ad essentialia, est tamen mutabile quantum ad accidentalia, quia potest acquirere perfectionem qua caret, & perdere quam habet. Itaque enim licet substantialiter non mutatur, est tamen mutabile accidentaliter, vt angelus, cœlum, materia prima. Temporale verò quod mutatur substantialiter & accidentaliter, id est quod aliquando desinet esse simpliciter, & manens acquirit quod nondum habet, vel perdit quod habet. De quo infra, & etiam de *Æuo* suo loco. Accipitur tamen quædamque æternum pro æuo. *Æuum* autem idem est quod seculum vel tempus vel spacium, quod cū mundo cœpit esse. Tamen mundus dicitur æternus, id est perdurabilis, sicut sunt cœli & angeli. Vnde Exod. 25. Dominus regnabit in æternum & vltra, ibi æternū capitur pro æuo, vt innuit Ansel. Vnde & hæbraica veritas habet: Dominus regnabit in seculum & vltra.

EVANGELIUM vide infra.

Eucharistia Græca dictio est *εὐχαριστία* & idem est quod bona gratia. Et (vt ait Aug. in ser. de sacramento altaris) Eucharistia est oblatio benedicta per quam benedicimur, ascripta, per quam omnes in cœlo ascribimur, rata, per quam in visceribus Christi censemur, rationalis, per quam à bestiali sensu exuimur, acceptabilis, vt qui nobis displicemus, per eam acceptabiles eius vnico filio simus. Illud sacramentum vt dicit Paluden. di. 8. q. 1. li. 4. est sacra-

mentum dignissimum, & plus quam sacramentum, id quod & affatini ibi probat. Hoc sacramento (vt vult Scot. di. 8. quæ. 1. libro quarto,) nutrimur & in bono consummamur. Et omnis deuotio in ecclesia est ad illud sacramentum. Et potest diffiniri, vt habet Gabr. distin. 8. quæ. 1. libr. quarto, videatur Scotus eadem di.

Eucharistia diffinitur hoc modo. Eucharistia est species panis vel vini, corpus Christi & sanguinem virtute sacerdotalis consecrationis verè & realiter continens. Gab. vbi supra. Dicitur, species, per quod intelliguntur accidentia sensibilia, color, sapor, odor, humor, calor, pondus, & similia. Et additur, panis vel vini, quia sub eis vel alijs quibus illæ successerunt fuit substantia panis & vini. Ex illo sequitur quod eucharistia non est res simpliciter vna, quia realiter omnia illa accidentia sub quibus antequam consecrationem fuit substantia panis & vini, vel quæ successerunt accidentibus sub quibus fuit substantia panis & vini, vt licet fiat transmutatio aliqua accidentium, puta caloris aut frigiditatis vel etiam caloris post consecrationem, sub quibus tamen mansisset substantia panis vel vini, si non fuisset facta consecratio, illæ species prioribus transmutatis, succedentes essent eucharistia, licet sub illis non fuerit substantia panis. Secundo sequitur quod sacramentum eucharistiæ, non est actio quædam transiens sicut cætera sacramenta, sed est res per manens, scilicet illa accidentia panis & vini post consecrationem remanentia. Tercio sequitur, quod sacerdotalis consecratio eucharistiæ non est eucharistia, quia transfit, & illa non continet realiter Christum, sed est via ad sacramentum eucharistiæ. Nam per ipsam consecrationem corpus Christi & sanguis incipit esse sub speciebus, & ideo additur, virtute sacerdotalis consecrationis, quia sine illa præuia non esset ibi corpus Christi, & sic habetur quod consecratio realiter distinguitur ab eucharistia. Nam consecratio est quid successuum, scilicet prolatio verborum super debita materia. Eucharistia verò est quid permanens post prolationem verborum, quia species panis & vini quæ etiam fuerunt ante consecrationem, licet ante consecrationem non fuerint eucharistia neque sacramentum. Dicitur,

citur, corpus Christi & sanguinem realiter continens, & in hoc includitur materia, forma, intentio, requisita ad esse vel fieri huius sacramenti: nam quicquid horum deficit, non continetur realiter corpus Christi & sanguis, continet autem hoc sacramentum veraciter & realiter sanctitatis auctoritatem, propter quod (ut ait Rich.) inter alia sacramenta est altissimum, & ut idem dicit Corpus Christi est sacramentum verum & res, res, scilicet respectu speciei panis, & sacramentum respectu corporis Christi mystici, videatur ipse latius. Dicitur etiam, panis vel vini distinctum & non copulatum, quia tam species panis sine speciebus vini, quam vinum sine speciebus panis sunt eucharistia, quia utraque continent totum Christum etiam coniunctum, non plus continent quam altera sola. Est autem eucharistia sacramentum principale legis novae & euangelicae, ut habet Gabr. ubi supra, quia est simpliciter dignissimum & excellentissimum sacramentorum, excedit enim alia, ut dicit Scotus di. 8. q. 1. quarti. Omnis quoque devotio Ecclesiae est in ordine ad hoc sacramentum, propter hoc enim clericus cum maiori diligentia persolvit officium divinum, propter hoc populus deuotius audit missam, quam quodcumque aliud officium Ecclesiasticum, propter hoc etiam singuli diligentius confluunt ad sacramentum poenitentiae, dum iuxta ecclesiae ordinationem volunt saltem in anno semel communicare. Excedit itaque secundum Scotum ubi supra, hoc sacramentum alia, in significando, in significato, in continendo & continendi modo. In significando, quia certius significat alijs sacramentis, alia enim certe significant quantum est ex se, tamen quandoque non habent effectum propter indispositionem suscipientis, quia effectum non habent nisi in suscipiente. Istud autem nunquam caret suo significato, scilicet praesentia corporis Christi, nec potest impediri per maliciam consecrantis, nec per indispositionem suscipientis, quia habet effectum suum, non solum in suscipiente, sed extra in speciebus illis in pixide repositis. In significato, quia alia significant gratiam accidentalem & creatam, istud significat gratiam substantialem increatam, & gratiae ceterorum sacramentorum creatricem,

quia Christum fontem gratiarum. In continendo, quia alia sacramenta non continent quod significant, quia gratia non est formaliter in sacramentis ceteris, sed in suscipientibus sacramenta. Istud autem in se realiter continet gratiam substantialem quam significat. In modo continendi, quia cetera sacramenta non continent gratiam nisi in usu, sicut non sunt nisi in usu. Istud autem continet permanentem etiam ante usum, ut patet alias. Significant itaque istae species effectum gratuitum duplicem, scilicet gratiam substantialem, & accidentalem. Substantialem principaliter, quae est corpus Christi, verum quod realiter continetur sub speciebus, & magis significant illae species ex divina institutione, quam ex naturali similitudine, significant etiam gratiam accidentalem, quae digne sumenti in usu, id est in sumptione huius sacramenti confertur, quia sicut per panem & vinum corpus reficitur & nutritur, ita per gratiam vita animae conservatur & fovetur. Illa tamen significatio gratiae sumenti collatae non est principalis, sed adventitia, quia eucharistia est sacramentum verum, etiam si non sumeretur, licet ad sumptionem sit ordinatum. Significant etiam species illae efficaciter corpus verum, quia concurrunt ad praesentiam corporis Christi sub eis contenti, tanquam causae sine qua non, certitudinaliter ex assistentia divina qui pactus est cum ecclesia, semper exhibere suam praesentiam his speciebus rite consecratis. Et quamvis Christus in sacramento altaris sit quantus, est tamen ibi modo substantialiter, id est indivisibiliter, & non modo quantitativo ut dicit Petrus Paludensis quae. 3. di. 10. lib. 4. & habetur de consecra. di. 2. c. singuli, &c. In hoc sacramento sunt tres actus, ut scribit Brulefer. di. 8. q. 1. lib. 4. Primus est consecratio. Secundus est ipsum sacramentum. Tertius est ipsius perceptio. Consecratio est quidam actus sacramentalis praevius ad ipsum sacramentum, & sunt verba necessaria ad consecrationem. Unde consecratio est aliud à sacramento, & ut supra dictum est. Sacramentum sunt ipsae species, scilicet albedo, & rotunditas, quia prius erant informantia panem, post consecrationem, illa eadem remanent in sacramento eucharistiae. Perceptio est quidam actus

actus sacramenti, qui est via ad hoc quod corpus Christi sumitur à fidelibus, & ad incorporandum caput, scilicet Christū ipsi membro scilicet homini fidei, & ipsum Christi mēbrū capiti. Per hunc actū dignē suscipiens incorporatur Christo, & tōi trinitati vnitor tanquā membrorum capiti, & ista incorporatio fit per amorem & gratiam, nihilominus in consecratione datur gratia consecranti si sit dignus & percipiēti. Fuit autem hoc sacramentum figuratū multipliciter, vt aliās videri potest, & apud Brulcf. di. 8. q. 2. lib. 4. & apud Magistrum, & infra. Diuina quoque potentia & bonitas relucet in hoc sacramento plus quā in alijs. Vnde & cetera sacramenta excellit, vt dictum est, & quasi consummariū est omnium aliorum, sicut charitas omnium virtutum. Latius scribit Brulcf. dist. 1. o. q. 1. lib. 4. Et Gab. in ser. quodam de corpore Christi, qui incipit. Memoriam fecit mirabiliū suorum, &c. & in illo: Esurientes impleuit bonis. Et sacramentum Eucharistiæ dicitur vnum ratione signi & causæ. Vel quia ratione animæ perfecta dicitur refectio, sicut dicitur vnum prandium, vna cœna, vbi multa concurrunt ad vnā refectionem, scilicet cibi & potus. Dicitur etiam vnum, quia ab alijs diuisum & distinctum, scilicet a baptismo & cōfirmatione, vt scribit Paluden. di. 8. q. 1. quarti. Et quia omnia quæ hīc sunt ad vnum, & idem præfigurandum ordinātur, & ad idem causandum, ideo dicitur vnum. Et hoc sacramentum Eucharistiæ post agni paschalis esum fuit à Christo in ipsa cœna vltima Luna 14. prima die azymorum institutum. Hinc dicitur Mat. 26. Prima die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Vbi vis paremus tibi man. pas. Ponit autem S. Thom. quatuor rationes quare post cœnā vltimā in immediatē ante passionem hoc sacramentū sit institutum, & consonat Paluden. q. 1. arti. 3. Prima, quia ad perfectionem Ecclesiæ cōgruebat quod caput ei realiter coniungeretur. Secunda, quia veritas sequi debetfigurationem, & adueniente veritate, cessare debet figura. Tertia ratio, quia hoc sacramentū est memoriale dominicæ passionis. Quarta, quia hoc sacramentū frequentandum erat, ideo vltimo recedente Domino traditur, vt sic arctius memoriæ

imprimeretur. Fusius recitat has rationes Gab. di. 8. q. 1. ar. 3. dub. 3. lib. 4. Principalis tamen ratio est diuina voluntas, cui placuit tunc instituere, & quia sic placuit, bene & congruē institutum fuit, voluntatis enim diuinæ prior causa quærenda non est, &c. Et quamuis hoc sacramentum sit vnum perfectione & ordine, tamen diuersis nominibus nuncupatur. Nam secundū S. Thom. di. 8. ar. 3. q. 1. vocatur hoc sacramentum Eucharistia, sacrificium vel hostia, sinaxis & viaticum, non quin significata per hæc nomina etiā alijs conuenire possint. Nam per omnia sacramenta confertur bona gratia. In omnibus etiā aliqd offertur Deo, & omnia virtutem habēt ex sacrificio quo se Christus obtulit in cruce. Itē per omnia confertur gratia in qua cōmunicāt omnes fideles, nō reprobi. Similiter omnia nos reficiunt, & viatoribus tantū dantur vt perueniant ad patriam. Sed huic sacramento conueniunt per antonomasiam & excellentiam, ideo hoc sacramentum primo dicitur eucharistia quo ad rem significatam & contentam, vt dicit Palud. ab eo, quod est bonū, & charis gratia, quasi bona gratia, quia excellenter per ipsum non solum præstatur gratia, sed etiam continetur finis gratiarum, scilicet Christus, qui est plenus gratia. Vnde Bona. di. 8. circa tex. lib. 4. ait: Et hoc propriē dicitur eucharistia, id est bona gratia. Tū quia principaliter est ibi ratio boni. Tum etiā ratio gratiæ. Dicitur, & sacrificiū vel hostia, quia est simpliciter institutū in memoriā summi sacrificij in cruce pro omnibus oblati, & idē sacrificiū cōtinet, & per ipsum iterū filius patri offertur, & sacrificij fructus suscipienti applicatur. Et quia omnia sacrificia præcellit corpus & sanguis Christi. Palud. Dicitur, sinaxis, id est cōmunio quo ad finem in via, ait Palud. & Gab. quia per ipsum communicant omnes fideles sumētes, nedum in eadem gratia specie, sed in eodem numero, quia ab omnibus idem Christus numero sumitur. Dicitur, & viaticum, quo ad finem in patria ad quē perducit. Palud. & Gab. ait: Non solum quia tantū viatoribus datur, sed quia à Christo iam eunte ad patrem datum est, & quia principaliter datur transcurrentibus ex hoc mūdo ad patriam tanquam cibus confortans & deducens

deducens ad montem Dei beatitudinis, ut fuit figuratum per panem / subcinericium datum Helix, in cuius fortitudine ambulavit ad montem Dei Oreb. 3. Reg. 19. Cōsonat Pal. di. 8. q. 1. lib. 4. Sic dicitur cibus viatorum. Dicitur, & communio, quia vnit nos ipsi Christo, & vnit nos inter nos ipsos, tanquam membra capiti Christo inuicem, ut scribit Brulef. distinctione 8. qu. 4. lib. 4. Præter tamen illa nomina habet hæc propria, quibus dicitur panis vitæ, Dicitur & panis angelorum, & ideo quia continet Christum qui est beatitudo angelorū, nec angeli manducant corpus Christi spiritualiter, ut scribit Gab. distin. 9. q. 1. ar. 3. dub. 2. lib. 4. quia non manducant sacramentum. Manducare enim sacramentum non conuenit angelis neque secundum naturam propriam, neque in corpore assumpto, cū manducare sit actus animæ vegetatiue, quē angelus exercere non potest, ut vult Petrus de Palu. q. 1. ar. 2. li. 4. Sed manducare Christum si dicit vnionem tantū cū Christo per gratiā, sic angeli manducant Christum. Eulius Gabr. vbi supra dicitur, & hoc sacramentum, sacramentum corporis & sanguinis Christi, & alijs diuersis respectibus plura alia nomina sibi attribuuntur in ordine ad fructus quos operatur, & finē quo conducit, & originem vnde procedit. Vnde dicitur cœleste edulium, antidotum spiritualis vitæ, mirabilem memoriale, arra animæ, dotalicium sponsæ, & sic de alijs. De quibus latè tractatur à Gab. le. 85. & 86. in expositione canonis. Vfus huius sacramenti est perceptio seu sumptio Eucharistiæ. Sed vsus consecrationis via dicitur ad sacramentum, ut dicit Scotus, quia in termino prolationis verborum incipiūt species esse sacramentum. Videatur latius Dominus præpositus Gab. ar. 3. dub. 2. q. i. distin. 8. lib. 4. Nominaturque consecratio à doctoribus quid sacramentale, quia requisitum ad esse sacramenti. Et sumptio eius dicitur actus sacramentalis, quia ad hunc actum sacramentum ordinatur. Et cum venerabilis eucharistia sit omnium sacramentorum perfectissimum, ideo pluribus ac multiplicibus figuris est figuratū, ut habetur in Palud. & supra, tactum est. Videatur post Gab. q. 2. di. 8. arti. 1. lib. 4. & in sano. lect. 55. Magister distin. 8. lib. 4. qua-

tuor principales commemorat figuras, scilicet manna, agnum paschalem, oblationem Melchisedech, & effluxum sanguinis de Christi latere. Plura Gab. vbi supra. Ad licitè verò & ordinatè celebrandum, id est sine peccato & manducandum hoc sacramentum requiritur ieiunium naturæ, nisi adsit infirmitas qua timetur periculū mortis. Et si particula non est ibi consecrata (credo inquit Gabr.) quod sacerdos prænatus non debet cōsecrare, sicut in simili prænatus non debet supplere defectum sacerdotis in missa deficientis, nec infirmus est tūc in periculo, quia excusat cum impossibilitas sumendi, cui ipse causam non dedit, sicut qui patitur vomitum cōmunicandus non est, sed sufficit illi fides cum desiderio, secundum illud Augu. Crede & manduca- sti, &c. Item si sacerdos in calice post summptionem, aquam tantum in calice habuisse deprehendit, & ipsam sumendo ieiunium soluit, tenetur tamen tunc (ne sacrificium imperfectum relinquat) de nouo vinum consecrare & sumere non ieiunus. Itē si quis facta consecratione meminit se nō esse ieiunum, debet procedere & missam pficere, quia in periculis quod maius est, magis cauendum, sed magis est relinquere sacramenta ecclesiæ imperfecta (hoc enim sacrilegium est) quā deficere debita qualitate seu dispositione sacerdotis sumere. Sic etiam si ante cōsecrationem recoleret, & immineret graue scandalum, nisi procederet, in hoc casu, debet procedere cum contritione cordis & proposito confitendi. Si vero scandalum non imminet, tutius est cessare. Hæc Ataxanus in summa. libro 4. titul. 15. Videatur & Paludensis. quæ. 2. & post eum Gab. vbi supra.

DE EVCHARISTIAE FORMA. Vi notat Gab. q. 3. vbi supra. Nulla verba possunt assignari pro forma, quia & si sunt quædam verba requisita ad fieri eucharistiæ, id est, ad hoc ut species incipiāt esse eucharistia, nulla tamen verba requiruntur ad eius esse, quæ sine verbis manet eucharistia. Verba autē quæ requiruntur ad eius fieri sunt forma consecrationis, nō eucharistiæ, ut vult Scotus, & post eum Gabr. Et quod Aug. dicit: Accedat verbum ad elementum & fit sacramentum, per verbum intelligit formam, per elementum materiam. Sed hoc habet

veritatem de sacramentis ceteris quæ con-
sistunt in usu, seu quadam operatione, nõ
autem de eucharistia, quæ sola inter sacra-
menta habet esse permanens. Vel dicitur
quo ad fieri cuiuslibet sacramenti requiri-
tur materia & verborum forma, & nõ adel-
se vel manere. Et sic intelligendus est Aug.
Et solæ species post consecrationem sunt
sacramentum Eucharistiæ, omnibus alijs
semotis. Istæ autē species sunt formæ quæ
dam simplices, non cõpositæ ex materia &
alia forma, quæ & si materialiter haberent
materiam in qua videlicet subiectum cui
inhærerent in sacramento tantum subiectum
non habent, nihil enim ab eis distinctum
est de essentia sacramenti, & ideo huic sa-
cramento eucharistiæ non potest assigna-
ri materia neque forma, quæ sunt de essen-
tia sacramenti, & ideo de forma consecra-
tionis eucharistiæ est dicendum. Vnde Gab.
vbi supra. ar. 2. ait: Consecrationis diuersa-
rum specierum eucharistiæ distinctæ sunt
verborum formæ. Alia namque est forma
consecrationis specierum panis, alia spe-
cierum vini, nec simul fit consecratio vtra-
rumque, nec vna quantum ad effectum cõ-
secrationis (quæ est præsentia corporis &
sanguinis Christi) expectat aliam, vt latius
probat Gabr. Possunt tamen ambæ conse-
craciones dici vna consecratio, & duæ earum
formæ, vna forma eo modo quo hæc duo
sacramenta dicuntur vnum sacramentum
& vna eucharistia. Forma autem neces-
saria ad consecrandum panis sacramentum,
his verbis constat. Hoc est corpus meum.
Et coniunctio enim vt scribit Aliacensis, q.
5. & Gab. quæ additur non est de necessita-
te consecrationis, sed de necessitate conse-
crantis, quia ea etiam voluntariè omissa
vera est consecratio, licet consecrans mor-
taliter peccet, quemadmodum etiam is, vt
vult S. Bonauen. di. 8. lib. 4. circa textum,
qui formam Ecclesiæ ex certa scientia mu-
tat grauitèr peccat, & de forma huius sa-
cramenti videri potest. Idem Gabr. lect. 38.
& 39. canonis. Sed de forma consecratio-
nis specierum vini necessaria, & præcisa ex
scriptura canonica non est sufficienter de-
terminata, quia dubium est an aliqua ver-
ba præter illa: Hic est calix sanguinis mei,
sint de necessitate consecrationis, an sequē-
tia etiā sint necessaria, scilicet noui & æter-

ni testamenti, qui pro vobis & pro mul-
tis effundetur in remissionem peccatorum.
Certum tamen est, quod verba Christi in
persona Christi prolata in canone missæ,
scilicet hic est calix, vsque ad illa, hæc quo-
tientscumq; feceritis, continent in se formā
co-secrationis. Vnde certum est quod his
à sacerdote debita intentione super debita
materia prolatis, fit cõsecratio. & transub-
stantiatio vini in sanguinem Christi, & de
hoc requiruntur in expoli. canonis lect. 15. &
33. per totum De materia huius sacra-
menti vide infra. Hostiam autem consecra-
tam adorans, & sacramentum sanguinis
conditione adorat rectè omnis fidelis, vt
scribit sanctus Bonauen. dist. 24. q. 1. libr. 3.
in fine, si perfecta sunt circa ipsam ea quæ
ad consecrationem sunt necessaria, secun-
dum institutionem diuinam, & sic nõ quā
decipitur nec errat, idem scribit de hoc, di.
9. q. 6. li. 3. Eucharistia. Quid sit sacra-
mentum, quid res & sacramentum conside-
randum est secundum Magistrum di. 8. libr. 4.
quod forma, id est species panis & vini
quæ frequenter rerum quæ ante fuerunt,
scilicet panis & vini vocabula tenent, sunt
sacramenta tantum, quia sunt signa visibi-
lia effectus gratiæ inuisibilis, quorum of-
ficiū est tantum in significando & conti-
nendo. Nõ autē ipsæ sunt (vt scribit Gab.
di. 8. quæ. 3. dub. 6.) gratia vel effectus gra-
tuitus, aut aliquid significatum per ipsum
sacramentum. Nam per rem nihil aliud
intelligitur quàm id quod significatur per
sacramentum, & ita sunt sacramentum tan-
tum, id est signa significantia, & nõ gratia
significata. Corpus Christi mysticum est
res tantum quia est id quod significatur
per sacramentum, id est species panis &
vini, quia sicut panis ex multis granis con-
ficitur, & vinum ex multis racemis cõfluit,
ita Ecclesia ex multis fidelibus adiunatur.
Significatur etiam per corpus Christi ibi
contentum & verū, quia sicut corpus Chri-
sti ex membris diuersa officia habentibus
constituitur, ita Ecclesia ex multis vel di-
uersis fidelium gradibus diuersa officia ha-
bentibus aggregatur. Ipsa autē Ecclesia si-
gnificata non est alicuius alterius signifi-
catua, & sic dicitur res tantū, & non sacra-
mentū. Corpus autē Christi quod sub spe-
ciebus cõtinetur est res cõtenta, & per spe-
cies

cies significata, & etiā signū corporis mystici, & sic dicitur res & sacramentum, non capiēdo sacramentum proprie. Sic enim corpus, Christi sub hostia non est sacramentum, quia non est visibile signum, sed est sacramentum largē, id est sacramenti signū. Et per hoc patet quod huius sacramenti est gemina res. Vna significata & contenta scilicet corpus, Christi verum, & alia significata & nō cōtenta, scilicet corpus Christi mysticū, & hæc in textu declarantur. Sed de manducatione huius sacramenti videatur in dictione MANDUCARE. Præterea aduertendum quod Christus in cœna vltima, in qua sacramentum hoc instituit prius ipse suscepit sacramentaliter tantum, non tamen spiritualiter, vt scribit Gabr. dist. 9. q. 1. ar. 3. dub. 1. lib. 4. licet quidam dixerint oppositum quantum ad vtrumq; vt idem notat lect. 34. in expo. canonis. Suscepit autem eo modo sacramentum, quo circuncisionem, & baptismum, quæ recipi sacramentaliter tantum, quia tantum signū & non rem, scilicet peccatorum purgationē. Sumpsit itaque sacramentaliter, quia species vt seipsum continentes non spiritualiter, quia non sumpsit rem sacramenti, scilicet spiritualem nutritionem per gratiæ augmentum. Et sic recipere sacramentaliter tantum, est recipere sacramentum vt sacramentum & non rem sacramenti. Hoc autem dupliciter contingit, vel ex in dispositione suscipientis, & sic tantum est malorum, vel ex perfectione sumentis, quia habet gratiam in termino non vltra augmentabilem, & hoc est perfectissimorum, Christi, scilicet & virginis gloriose, stante opinione quod in conceptione filij recepit totam gratiam, ad quam fuit præordinata. Christus autem dedit Apostolis secundum probabiliorem opinionem corpus tale, quale tunc habuit, id est mortale & passibile, de quo Gabr. dub. 3. vbi supra. Et in expositione canonis, lect. 37. & 46. &c.

DE ACCESSU HUIUS SACRAMENTI. Potest autem tripliciter intelligi aliquem indignè accedere sumptionem huius dignissimi sacramenti, & similiter per oppositū tripliciter dignè accedere. De quo legito Gabriel. di. 9. li. 4. q. 2. & b. Bonau. eadē dist. circa textū. Vno modo per comparationē eius ad id quod sumitur, & sic indignè ac-

cedit, cuius dignitatis non est proportio conueniēs ad id quod sumitur, & sic accipiēdo nulla creatura dignè sumit, quia dignitatis creaturæ ad dignitatē creatoris, qui in hoc sacramento sumitur, sicut finiti ad infinitū nulla vnquam esse poterit proportio. Hinc Iob. 25. Nunquam potest homo iustificari comparatus Deo. Et sequitur. Ecce Luna non splendet & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, quanto magis homo putredo & filius hominis vermis? De quo idem Gabr. lectio. 82. canonicis. Secundo modo per comparisonem ad consecutionem effectus huius sacramenti, & sic indignè accedit, qui accedenso non consequitur spiritualem nutritionem per gratiæ augmentum. Tertio modo per comparisonem ad culpam, quam manducando contrahit, & sic indignè accedit, qui accedendo mortaliter peccat, & ita nouo peccato mortali se inuoluit. De quo lectio. 8. in expositione canonis. latius. Si autem aliquis (vt scribit Paluden. dist. 9. qu. 2. libro quarto,) an sit in peccato mortali dubitat, aut credit se esse in eo, & tunc aut hoc est ex conscientia scrupulosa, & temeraria, aut ex probabili coniectura. Si primo modo, debet conscientiam deponere, sed quousque conscientiam deposuerit communicare non debet, quia conscientia erronea ligat, & obligat. Si secundo modo debet conteri & confiteri, aliter periculo se exponit. Si verò credit se non habere mortale, si fecit quod debuit, non peccat, sed sibi dimittitur. Si non fecit quod debuit peccat, sed minus quàm sciēs. Hæc Paluden. vbi & alia pulchra de manducatione scriptis reliquit. Et distinguitur modus secundus a tertio, quia stat aliquē accedendo non recipere gratiam, non tamen incurrere offensam, vt dicit sanctus Bonauentura. qu. 7. di. 9. lib. 4. & Alexander. parte. 4. quæst. 46. membr. 3. articul. 2. Cancellarius in desloribus de eucharistia. Item super Magnificat trac. 9. par. tertia, sanctus Thom. parte 3. quæst. 80. articulo. 4. Vnde ait Bonauentura. Dignè manducare, est sufficienter se præparare, scilicet peccati omnis expulsionē, reuerentia, & dilectione: & hic modus opponitur indignitati secundo modo dictæ, & idem habet Alexander, vbi supra. Quidam autem (vt idem

vult Bonauentura.) sunt qui secundum veritatem sufficienter se preparant, quidam secundum probabilitatem, quidam neutro modo se preparant, imò contemnunt. Qui ergo sufficienter se preparat, manducat dignè: qui se nullo modo preparat, manducat indignè. Qui autem minus sufficienter se preparat, scilicet secundum probabilitatem potius quam veritatem, non manducat dignè, quia nō se preparauit dignè sufficienter, nec indignè, quia se preparat probabiliter, talis quamuis non recipiat gratiam, non tamen incurrit offensam. Sanctus Bonauentura. Vide & Gab. dist. 9. quæ. 2. articulo primo, libro quarto. Accedens autem ad sacramentum eucharistiæ manente in se peccato mortali, redditur indignus secundo modo, non tamen semper tertio modo, ut probatur de illo, qui post sui probationem sufficientem, manet in eo peccatum mortale, qui gratiam non consequitur ex opere operato, & tamen non peccat nouo peccato mortali. Sed manducans Eucharistiā in mortali altero trium modorum, sine sui probabili probatione, peccat nouo peccato mortali in sacramenti susceptione, quia est simpliciter indignus cibo vitæ, cum sit spiritualiter mortuus, & est contemptor Dei, pro eo quod negligit se probare, & per consequens manducat ad iudicium, & ita peccat nouo mortali, ut dicit Gab. articulo secundo, ubi supra. Et non solum mortale, sed etiā quedam alia reddunt accedentem indignum culpabiliter, quia accedens sine mortali contra prohibitionem ecclesiæ, quamuis non habeat in se culpam mortalem, ut potest contingere in excommunicato per errorem, tamen a suo iudice quod fieri potest sine culpa iudicis. Latius explanat Gabr. cōclusionē 3. ubi supra. Vnde Richard. quæstione tertia, dist. 9. articulo 2. vult quod interdicti, suspensi, & excommunicati vel etiam iniusti, excluduntur à susceptione huius sacramenti. Item si quis incidit infirmitatem propter quam non posset sumere sacramentum sine irreuerentia, & nihilominus scienter sumeret, indignus sumeret, & de hoc vide Gabriel. lectio. septima octaua & nona, ubi habentur casus in quibus abstinendum est, licet abstinens sit sine culpa. Vide & Richard. de pollutione nocturna ubi supra.

quando impediatur vel non, dignam summptionem, sed de hac suo loco videbitur. Maior insuper preparatio requiritur ad dignè consecrandum quam ad dignè sumendum, quia quicquid requiritur ad hoc, requiritur ad illud: quia consecrans tenetur sumere. Et ad consecrandum dignè multa alia requiruntur, scilicet ordo, vestes, locus, tempus, orationes certæ, ieiunium naturæ, & quedam alia, de quibus vide in expositio. cano. à lect. 7. vsq; ad lect. 15.

QVIBVS DANDA SIT vel neganda eucharistia, & sic de dispensatione huius sacramenti parum pernotandum secundum Doctores Alexandr. parte quarta, quæstione 49. Richard. & Durandum & Gabriel. articulo tertio, distinctione nona, quæstione secunda, libri quarti, qui rem copiose differt. Vnde secundum prædictos, si peccator occultus perit in publico, tunc curatus suus tenetur sibi dare, quia contra eum non habet legitimam exceptionem, quam ei in publico obijcere possit, & ne sit proditor criminis vel reuelator confessionis, nullus peccator occultus in publico nominatim est arguendus, nec confundendus. Si autem esset manifestus, potest negare. Plura Gabriel. ubi supra. Nec in hoc curatus participat aut consentit peccato recipientis, nec facit contra charitatem proximi dando quod non uult mortiferum accipienti, nec sic peccat dando, quia facit quod debet, & cauet quod cauendum est, scilicet prodicionem criminis occulti, & scandalum proximorum, plus quoque cauendum est peccatū propriū quā alienum, quia ordinata charitas à se incipit. Nullus autem faciendo quod debet, facit contra charitatem proximi, etiam si quod facit proximo per accedens noceat, dum nocimentū non per se sequitur actum dantis, nec eius voluntatem. Vnde non dixit Dominus non dare sanctum canibus, sed nolite sanctum dare canibus. Matth. 7. Nolite, id est non habete voluntatem aut complacentiam dandi sanctum canibus & immundis: nec in aliquo casu danda est hostia non consecrata pro consecrata, quia in sacramento veritatis nulla debet esse fictio. Per hoc etiam daretur occasio idolatriæ de recipienti, quia secundum Augu. prius debet sumens adorare, & sic adoratum recipere. Vide de hoc Palu. q. 4. ar. 1. di. 9. lib. 4. qui

7. qui ponit. 11. propositiones in genere de diuersis peccatis, remitto lectorē ad Gabr. vbi supra. ex quibus omnibus infero Palu. hanc propositionē, quod publica meretricēs, & publici vsurarij sunt omnino ab altari arcendi, nisi pœnitentiā egerint, ita quod post pœnitentiā priuatam possint admitti ad eucharistiā secretō, non autem in publico, nisi post publicam pœnitentiā propter scādalum. Nam manifesta delicta nō sunt occultē corrigenda, sed debēt adificari de pœnitentiā, qui fuerunt scandalizari ex culpa. Vnde vel sacerdos debet inungere pœnitentiā publicam, vel debet publicare quod ipse est verē pœnitens: extra de pe. & re. c. 1. de vsuris. Consonat Anto. parte. 3. ti. 14. c. 12. §. 2. Et Rich. di. 9. quæ. 3. arti. 2. lib. 4. §. Bonauen. quæ. 4. Alex. par. 4. q. 49. mem. 1. Guido de monte Rotherij. par. 1. tract. 4. c. 9. Asten. in sum. lib. 8. art. 4. §. Thom. distinctione 9. quarti quæ. 5. art. primo. Ex dictis itaque habetur secundum Rich. post Alex. quod nulli infamī notorio, vt sunt histriones, magi, sortilegi, duellatores, torneatores, aleatores & artes prohibitas exercētes, & manifestē in mortali peccato sordenti, danda est eucharistia, nisi pœnitentiā peregerint, & ad Dominū reuersi fuerint. De quo videto Gab. dub. 3. vbi supr. Nec dari debet eucharistia his in quibus non est tanta rationis perfectio, qua possint & cognoscere per fidē in hoc sacramēto contineri Christum Deū verum & hominem natum ex virgine, passum, resurrexisse à mortuis, ascendisse ad cœlos, & inde venturum iudicare viuos & mortuos. Non debent inquā isti accedere, vt de pueris dicit Alex. mem. 5. quæst. 49. parte 4. & sic dicit quod pueris minoris ætatis, puta qui sunt 10. vel 11. annorum, si in eis viget discretio iudicij & capacitatis eius q. in hoc sacramento continetur, non autem infanribus & tali rationis iudicio carentibus. Sic de energumenis, phreneticis, amētibus idē est sentiendum vsu rationis priuatis, nisi habuerint lucida inuerialia, in quibus discretionem habent huiusmodi cibi, & aliās non habent impedimēta, in his communicari possunt. Impuberes verō omnino carentes discretionē, ante septennium cōmunicandi non sunt, licet Greci contrariū faciāt. Et Alex. videtur declinare ad hoc quod

nulli danda est eucharistia, quæ nō potest habere deuotionem nec fidem actualem quā aliquo modo attendit quid sumat: requiritur enim secundum Apostolū prima probatio sui, & discretio huius cibi. Vnde & latius Gab. dub. 4. vbi supra. Phreneticis verō & amētibus si carent vsu rationis et discretionē, danda non est eucharistia etcæ. Nec danda est eucharistia suspectis de probationē, vt crimen eorū deprehendatur, id quidem esset tentare Dominum, sed Deus tentandus non est. Deut. 6. et Matth. 4. Fusius Gab. dub. 5. vbi supra. Et hæc de dispensatione huius sacramenti, in quo continetur verē et realiter corpus Christi, qd sum sit de Virgine, pependit in cruce, et regnat gloriosum in cœlo in sede maiestatis paternæ, id quod est de substantia fidei catholice et cunctis fidelibus notum. Et habetur latissimē in expositione canonis lectio. 39. Concordat Cortesius, vt infra dicitur de fructu huius sacramenti, in fine.

DE ACCIDENTIBUS sacramenti altaris. Communis autem est opinio omnium catholicorum, accidentia sacramenti altaris esse sine subiecto, vt et habet Petrus de Palu. q. 3. di. 12. lib. 4. qui et recitat triplicem modum dicendi ibidem. et sentit quod per nihil additum, sed per solam diuinam virtutem subsistunt, etc. Possumus verō in sacramento altaris attendere duplicia accidentia, vt et notat Gab. di. 10. q. vnica ar. r. libr. 4. quædam quæ fuerunt in pane et vino, et manent panē et vinō desinentibus, quæ intelliguntur per species panis et vini, et sunt ea quæ sentiuntur post cōsecrationem, quæ non afficiunt corpus Christi, sed continent ipsum per realem ipsius præsentiam, et illæ sunt realiter sacramentū Eucharistiæ, hæc sunt calor, odor, sapor, pondus, color, humiditas, et similia quæ ibi sentiuntur, et ita post cōsecrationem sicut ante. Alia sunt accidentia corpori Christi inexistencia p. inhesionē vel prædicationē, quæ sicut corpus Christi in sacramento præsens nullo sensu percipiuntur, quæ etiam eadem corpori insunt in cœlo vel inesse possunt. Vnde notandum quod corpus Christi quātū ad omnia sua substantialia & accidentia sibi in cœlo inhaerentia est in toto sacramento, et qualibet eius parte tā magna quam minima, quo sequitur quod corpus

Christi non est in sacramento circumscriptiue, sed tantum in loco diffinitiuè, vt & supra dictum est, eo modo quo anima intellectiua est in carne tanquam in loco capiendo locum largè. Et quamuis in eucharistia si quantitas qua corpus Christi est quantum in cœlo non tamen per eam est quantum vt est in sacramento. Et hæc duæ sunt concedendæ: Corpus Christi quātum longum, latum sic vel sic figuratum est in sacramento, sed non illæ: Corpus Christi est quātum, longum, latum, figuratum, vt est in sacramento. Harum differētia patet ex logica, quia prima tātum valet: Corpus Christi quod in cœlo habet partes extra partes secundum longum & latum extensas & figuratas, hoc corpus est in sacramento. Secunda valet tantum: Corpus Christi habet partes extra partes & figuram in sacramento. Gab. vbi supra. Et de facto nulla fit actio vel passio, aut quæuis mutatio in corpore Christi & eius accidentibus, per quam experimentū accipi possit præsentie ipsius sub sacramentalibus speciebus. Ratio, qui voluit Deus sacramētū illud & mysteriū esse sensui occultum & parere fidei: sic fides careret merito, si humana ratio credenda cognosceret naturali experimento. Latius Gab. vbi supra. & lect. 45. canonicis. Itē non solum in diuersis locis esse potest corpus Christi diffinitiuè & sacramentaliter, sed etiā ipsum & aliud corpus quod libet esse potest per diuinā potentiā in pluribus locis circumscriptiue & cōmensurabiliter, quia potest cōsecrari à duobus presbyteris simul in diuersis altaribus celebrantibus, & consecratum conseruari in diuersis ac distantibus reservaculis, & vbiq; est totus Christus. Et quamuis in consecratione ecclesie corpus Christi incipit habere nouum locum sub hostia, non tamen deserit cœlum, nec mouetur descendendo per medios orbes & aera. In cōsecratione quoque eucharistie corpus Christi mutatur locali mutatione, acquiritur enim qđ prius non habuit, scilicet, nouum locum. Sed illa mutatio non est successiua, sed instantanea, id est tota simul, & per hoc nō dicitur motus localis. Item ad motum localem hostie simul mouetur localiter corpus Christi & successiue, qđ motis speciebus eucharistie, eodem motu simul mouetur corpus

Christi sub eis realiter contentum. Itē corpus Christi non mouetur à sacerdote hostiā mouente, nec per se nec per accidens, mediātè vel immediātè, sed à solo Deo primo & immediātè, vel ab anima Christi cū Deo cōcurrente, quia corpus Christi in hostia est improporcionabile virtute mouentis, & ideo motis speciebus, ipse immediātè mouet corpus suum. Sic & anima Christi, quia gloriosa & diuinæ voluntati cōsentanea, habens corpus suum in plenā potestate, ipsum mouere potest ad omnem locum in quo nouit Deū ipsum velle mouere. Nec omnis proprietas logicalis cōueniens corpori Christi vt est in cœlo, conuenit eidem vt est in sacramento, & e conuerso. Patet, quia in cœlo est localiter & circumscriptiue, in sacramento non sic, sed diffinitiuè. Item stat ipsum in cœlo moueri localiter & in sacramento quiescere. Item in cœlo sentit corporaliter & organicè, non sic in sacramento, & secundum hoc non eadem prædicata sibi cōueniunt vt est in cœlo, & vt est in sacramento, licet eadem conueniant hic & ibi, quia dum mouetur in cœlo, verū est dicere quod corpus Christi existens in sacramēto mouetur, sed non vt in sacramento, & sic de alijs. Hæc & superiora diffuse & abundè tractantur à Gabr. di. 10. artic. 2. in multis conclusionibus, & in expositione canonis lect. 43. 45. 46. 47. De actione quoq; accidentium huius sacramenti videatur latius Gabr. di. 12. q. 1. li. 4. vbi dicit quod accidentia illa sunt qualitates sensibiles, quæ apparent post consecrationem in loco vbi fuerat panis vel vinum, vt sunt calor, sapor, &c. quæ accidentia post consecrationem manentia per se stant nulli subiecto inherētia, vt & prius dictum est. Et hæc species sacramentales respectu passi extrinsecus applicati habentis subiectum transmutabile, habent eandem vim agendi separatæ, quam haberent si substantiæ panis & vini forent coniunctæ. Vide latius eum ibi, & in canone.

DE MATERIA CONSECRATIONIS eucharistie, de qua videatur Palud. di. 11. q. 1. li. 4. & post eum Gabr. q. 2. eadem di. Vnde panis est materia consecrationis eucharistie, & hoc tenet fides religionis, & habetur ex tta de sum. tri. & fide ca. c. Firmiter, & in c. Cum Marthe. de cele. & de consecra. dist. 2. in

in multis capitulis. Et dicitur notanter, panis, quia non pasta aut farina aqua mixta seu pulmentum est materia consecrationis corporis, ut in expositione canonis, lect. 35, dicitur. Nec probatur quod in solo pane triticeo fiat sacramenti eucharistiae consecratio, quia ad hoc nec est auctoritas sacrae scripturae, neque determinatio ecclesiae, neque reuelatio, neque experientia vel ratio. Vide de hoc opiniones quas recitat Gabr. ubi supra. & lect. 35. canonis. Non tamen excusatur a peccato, qui in pane non triticeo scienter celebrat, nisi usus ecclesiae in qua sacramentum conficit oppositum teneat. Quilibet autem celebrans aut sacramenta ministrans tenetur se conformare consuetudini ecclesiae, in qua officium suum agit, ideo non conformans se consuetudini peccat, maxime in proposito ubi dimittit certum, & assumit incertum in tanto sacramento. Certum enim est quod in pane triticeo fit consecratio omni fidei. Sed an fiat in pane non triticeo, opiniones sunt doctorum, quas refert Dominus praepositus Gabr. ubi supra. Ad conficiendum autem sanguinis Christi sacramentum, necessarium est vinum naturale de vva vitis expressum, ut habetur de consecra. di. 2. In sacramento. Ponit & alias auctoritates Gabr. conclusionem. 4. ubi supra. distin. 1. Ex quo patet quod non in vino artificiali, aut de pomis aut piris expresso, nec in vino botris incluso, nec in agresto, nec in balsamo, secundum Petrum de Palu. arti. 5. licet dicatur vinum Engaddi. Sed in vino vernatiano. Graeco. Cretensi (quae sunt vina propria dicta) potest fieri consecratio. Nec de clareto, si species vini mutata est. Nec in aceto perfecto, cum tunc non sit vinum, sed eius si redit ad acedinem, secundum Petrum de Palu. Verum de aceto distinguit Ale. Vide lect. canonis. 35. In musto tamen expresso licet non defecato potest fieri consecratio. De admixtione aquae cum vino in calice dicit Gabr. conclusionem. 5. ubi supra, quod haec admixtio requiritur de ministris, non de sacramenti necessitate, quia minister consecrans si aquam miscere scienter negligit, mortaliter peccat, licet verè conficiat nisi formam mutando, haeresim introducere conaretur. De quo & idem lect. 35. canonis. dicit. Et debet esse aqua elementaris,

& non rosacea, vel artificialis, aut similis. Nec sufficit quod aqua admixta sit in dolio aut cyatho. Aut per pluuiam, quia illa admixtio non est sacramentalis, ut habet Ale. Illa autem aqua primo conuertitur in vinum, & ita totum conuertitur in sanguinem Christi. De quo Gabr. dub. 3. ubi supra. & lect. 35. canonis latius scribit. Ratio autem quare apponitur aqua in consecratione vini est, quia aqua signat populum, vinum autem signat Christum, qui est caput, & illa commixtio signat unionem cum capite. Bul. di. 11. q. 9. lib. 4. Potest & tam in azymo quam in fermentato fieri consecratio, ut habet Dominus praepositus Gabr. dub. 2. ubi supra, quia utroque Romana ecclesia usa est in hoc sacrificio ex certis causis, licet modo in azymo tantum. De quo videatur ipse lect. 34. cano. & Aliacensis. 7. 5. lib. 4.

DE DIUISIONE huius sacramenti De quo legit Gabr. lect. 80. cano. & dub. 4. q. 1. di. 12. libro quarto, ubi dicit, quod dum fit diuisio huius sacramenti, ibi est vera fractio, quia realis diuisio partium sacramenti, quae partes post fractionem etiam loco separantur. Ipsa verò fractio non est in corpore Christi, quod integrum ac totum sub qualibet diuisionis particula continetur, sed est in speciebus. Illae enim species, quia extensae sunt, & partes habent situ & loco distinctas, quae partes realiter abinuicem separantur, tangi possunt. Et licet non sit fractio corporis Christi: est tamen vera manducatio corporis Christi, &c.

DE FRUCTU huius sacramenti & effectibus, consulto Petrum de Palude di. 12. quae. 1. libr. 4. & Gabr. quae. 2. eadem distin. Varij autem diuersis modis & vijs huius sacramenti fructus colligere nisi sunt. Gabriel tamen dicit ubi supra, quod sicut omnes veteris testamenti oblationes & sacrificia figurabant, figuraliter vnicum Christi sacrificium per Christum in principio nouae legis patri in ara crucis oblatum, & in cuius virtute populo profuerunt: ita in illo perfectissimo crucis vnico sacrificio habemus perfecte quaecunque lex naturae vel Mosaica suis sacrificijs contulit imperfectè, scilicet peccatorum remissionem, gratiae collationem, & gloriae participationem. Et licet semel oblatum est Christus in cruce in aperta carnis effigie: offertur tamen

idem in altari quotidie, velatus in panis, viniq; specie: non quidem quantum ad ea, quæ pernam important, sed quantum ad finem sacrificij, qui est placatio offensæ patris, & impetratio eterne salutis. Et ideo verè sacrificium dicitur, quia idem in Eucharistia offertur, qui in cruce immolatus est, & ad eundem finem. Vide ad hoc Gabriel lectione 85. canonis. & lectione 86. qui diffuse fructus & effectus huius sacramenti præscribit. Et non solum illud sacramentum est sacrificium, sed etiam cibus, potusq; animæ spiritualis, secundum illud Ioan. 6. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus: & ideo in pane & vino, quo perfecta refectio corporis quotidie adhibetur, & in vita corporali sustentamur, confortamur, & roboramur, institutum est, ut per hoc perfecta refectio spiritualis nobis significetur. De quo lect. 35. & 42. canonis habetur: ubi & agitur, cur sub duplici specie est institutum, propter duplicem, scilicet eius effectum: valet enim, ut dicit Ambrosius, ad tuitionem corporis & animæ. Vide latius Gabrielem lectione 52. cap. hoc item sacramentum Eucharistia in ratione sacramenti, non tantum prodest his à quibus sumitur, sed etiam alijs pro quibus offertur. Nam preces Ecclesie non sunt frustra: exaudit enim sponsus sponsam suam, Christus, scilicet Ecclesiam. Nihilque (ut inquit Paludensis dist. 11. questione prima, libro quarto,) in hac vita est quod tantum satisfaciatur pro mortuis, quantum sacrificium mediatoris. Et non solum fructificat in bonis & iustis, sed etiam in peccatoribus pro quibus offertur, ut a peccatis conuerantur. Et maiorem fructum affert, quam sacrificium veteris testamenti, quia efficacior est veritas quam figura. Vide latius Gabrielem conclu. 2. q. 2. distin. 12. lib. 4. & sermone 3. de corpore Christi, qui incipit: Esurientes impleuit bonis. & lect. 85. canonis. Insuper etiam in quantum cibus animam nutrit & roborat, & restaurat deperdita, & restaurata augmet, quia cibus ille viuificat. Vnde Ioannis. 6. Qui manducat me, viuet propter me. Ad viuificandum autem prædicta requiruntur. Vnde Innocen. de offic. Missæ parte 3. capit. vlti. Eucharistia si dignè sumatur, à malo liberat, & conseruat in bono, ve-

nialia debet, & cauet mortalia. Et per huius sacramenti virtutem vniuersæ virtutes augentur, & omnium gratiarum fructus exuberant. De hoc latè Paludensis quæ. 1. artic. 3. distinctione 12. lib. 4. His subscribit Theologorum eloquentia Paulus Cortesius distinctione 2. suarum sententiarum, libro 4. cum ait: Permagui interest sanè scire quales effectus consequantur sacramentum Eucharistia, in quo sanè meminimus ab his gratia & gloriae fontes ori, atque etiam intelligendum est eum, qui capitali tabe vexetur, haud eiusmodi sacri effectum nancisci posse, sed ignoscibilem labem deicere, munusque tanquam lorica quandam contra scelera futura. Quine tiam sciri debet id non modo ad libatè, sed etiam ad ceteros manare. Cautumque esse lege, ne quis flamen id notissimis depeculatoribus, siue danistis aut damnatis hominibus libandum præbeat. Eodemque modo eos excludi, qui naturæ ortu insani dicantur, qui non stolidè despiciant, tenuemque vim rationis nanciscantur. Iam illud etiam notum est profusione seminis nocturna si modò cum capitali tabe fiat, eiusmodi libum, pocillumque impediri. Similisque est ratio eorum, qui ante eiusmodi sacri libum ientantur. Nam à ieiunis hoc sacrificij genus obiri debere putandum est. Sed & piatori flammæ sacrificandum prius esse volumus, quam libum multitudini dispertiat, nec ei à sacro cessationem dari placet: etiam si minimè publici celubri flamen esse dicatur. Hæc Cortesius.

DE FREQUENTATIONE huius Sacramenti legere potes sanctum Bonauent. distin. 12. quæst. penult. lib. 4. & Richard. eadem distin. articulo 6. quæst. 1. & Paludensem eadem distinctione, quæ. 1. artic. 4. qui dicit, quod expediat frequenter sumere, quia sæpe peccamus, & sæpe medela indigemus, & conclusione 2. ibidem ait: Expedit quidem in homine qui sentit per hoc deuotionem augeri, reuerentiam non minui. E contra si sentiat homo deuotionem non augeri, & reuerentiam minui: quia nimia familiaritas parit contemptum. Debet aliquando abstinere & non quotidie sumere. Indisposito itaq; bonus est abstinere, & malum est sibi communicare, sed disposito

disposito bonum est ex humilitate abstinere. & si ex maiori charitate ille abstinet, & ille ex minori sumit: ille qui plus habet de charitate, plus meretur de præmio essentiali. Sed simpliciter loquendo multò melius est debite sumere, quàm debite omittere: quia illi sumenti prodest ex opere operato, & datur ei remissio peccatorum & augmentum virtutum. Hæc Palud. quæst. 1. in fine. Cui stipulatur Dominus Præpositus Gabr. distinct. 12. quæst. 2. art. 2. conclus. 4. qui vult quod sacramenti Eucharistiæ frequentatio est laudabilis vel cõmendabilis indignè suscipienti, quamvis cum merito possit quis aliquando abstinere. Laudabile itaque est multas sibi & Ecclesiæ accumulare fructus spirituales, secundum illud Aposto. 2. ad Cor. 6. Hortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Et 1. Timo. 4. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi: hi autem fructus accumulanti per frequentationem huius sacramenti. Potest & aliquis cum merito abstinere, quia talis abstinencia potest procedere ex humilitate sui, & consideratione immensæ dignitatis Dei inclinante ad utrumque charitate, & per consequens erit meritoria. & ad hoc facit quod Centurio Dominum non recipiens in domum suam, ex sui humiliatione commendatur à Domino. Non tamen videtur quod abstinendo præcipuè mereatur, cum accedendo plus dignificaret diuinam bonitatem & clementiam. Sed cæteris paribus, fructuosius est frequentare sacramentum Eucharistiæ quàm ab eius sumptione abstinere, ut idem probat Gabr. conclus. 5. vbi sup. quia si eq; digni sunt aliqui, accedens plus meretur quàm abstinens, & hoc ex opere operato, quo se priuat abstinens. Copiosius probat Gabr. vide & eundem lect. 87. canon. & Duran. quæst. 4. dist. 12. libr. 4. Et Palud. vbi sup. Et licet non peccent (ut Gabriel dicit conclus. 6. vbi supra) imprudenter tamen agunt & stultè qui dispositi abstinere à sacramentali communione. Nā accedere non est in præcepto, nisi in casu, ut semel in anno & in mortis periculo: de quo lect. 87. canon. Stultumque est maiori bono dimisso, acquirendo apprehendere minus, sed maius bonum est accedere quàm abstinere. Potest & aliquis, ut Palud. vbi su

præ. pluries vel sæpius vno die celebrare, sed id fieri non debet absque rationabili causa. Primò in die natiuitatis Domini. Secundò propter defunctum occurrentè post Missam, qui sine eo sepeliri nõ debet. Tertiò ex necessitate infirmorum. Quartò necessitate peregrinorum debentium in festis diebus audire Missam. Quintò pro nuptijs. Sextò si habeant duas Ecclesias, vnā intitulatam, alteram commendatā, & quilibet populus vult habere Missam. Latius Palud. hos casus recitat, quem vide. Sed requiritur quod sit semper ieiunus ieiunio naturæ: ita quod ablutionem non acceperit. Contra illud esse videtur, quod scribit Richar. dist. 12. art. 6. qu. 1. cum ait libr. 4. In suscipiendo tamen sacramentum, debet esse desiderium amplioris coniunctionis cum Christo, & reuerentia ad sacramentum. Vnde si homo experimentaliter cognoscit, quod ex frequenti susceptione huius sacramenti, feruor charitatis augetur in ipso, & reuerentia ad sacramentum non minuitur, frequenter debet communicare, non tamen in die plus quàm semel. art. de consecr. dist. 1. Sufficit, videlatius eū ibi, si placet. Non est autem de necessitate salutis laico sub vtraque specie sumere, & quamvis hoc non sit illicitum, quia olim in quibusdam Ecclesijs erat consuetum, & hoc modò est consuetum, ut refert Palud. dist. 11. quæst. 1. art. 1. in quibusdam monasterijs. non tamen expedit, quia per hoc daretur occasio & fomentum errori eorum, qui dicunt necessarium esse communicare sub vtraque specie. Etiam non expedit sic dare omnibus propter periculum effusio nis (vide latius Gabr. quæst. 2. art. 3. di. 12. dub. 1. libr. 4. & alias causas lect. 84. canon.) Et quamvis sæpius olim, ut habet Palud. art. 5. quæst. 1. distinct. 12. libr. 4. tenebantur omnes fideles ad communicandum, hodie tamen ad minus semel communicare in Paschate tenentur, secundum ca. Omnis de pœn. & re. & in articulo mortis. Tenentur autem omnes celebrantes communicare quoties celebrant. Tenentur & curati celebrare per se vel per alios Dominicis diebus, & maioribus festiuitatibus, quibus populus obligatur ad auditionem Missæ, & quotiens necessarium est subditis. Tenentur & sacerdotes non curati ratione sui officij.

officij, secundum Thom. & post eum Gab. dub. 2. ubi supra. Et quamvis magna sit utilitas frequenter sumere Eucharistiam, non tamen licet eodem die saepius communicare extra casus concessos: de quo vide Gab. lec. 87. cano. & dist. 9. q. 1. lib. 4. qui ibidem de frequentatione huius sacramenti multa scribit.

DE MINISTRO HUIUS SACRAMENTI.

Solus autem sacerdos est dispensator huius sacramenti, sicut & celebrator, ut dicit. Et probat Paluden. dist. 13. quæst. 1. lib. 4. Vnde ab illo solo debet dispensari, cuius digitus sunt sacra, qui etiam non debet tangere nisi duobus digitis sacra. Et non sacerdos non potest conficere: & si quis præsumpserit de facto incurrit irregularitatem. Item hæreticus, & schismaticus, suspensus, excommunicatus, vel degradatus vel simoniacus in ordine. Omnes illi possunt conficere, de quibus latius Petrus Paluden. Ad hoc autem quod aliquis sit idoneus minister huius sacramenti, requiruntur aliqua de necessitate, aliqua de congruitate, ut & notat Dominus Præpositus Gabriel distinct. 13. quæst. 1. lib. 4. De necessitate requiruntur potestas intentionis: de quo & lect. 1. expo. ca. De congruitate multa requiruntur, quæ ad duo reducuntur, scilicet ad remotionem impedimenti, ut sunt culpæ mortales aut penæ canonice: puta irregularitas, excommunicatio, suspensio, & quædam quæ non sunt culpæ, nec penæ: de quibus lect. 7 & sequenti, videre potes. Item ornamenta, vestes sacerdotales, signa, gestus, orationes. Item locus, vasa, tempus, seruitor respondens: de quibus lec. 11. canon. & lect. 14. dicitur. Solus autem sacerdos (ut dictum est) dispensator est huius sacramenti, nisi necessitate cogente, diaconus posset dispensare, si iubetur ab Episcopo, vel Presbytero presente, vel si absens fuerit sacerdos, tunc necessitate ingruente, potest diaconus infirmis Eucharistiam ministrare, ut latius declarat Gab. dub. vlt. ubi supra, di. 12. Laicus verò in nullo casu sacramentum hoc dispensare debet (ut ibi dem dicit) potest tamen laicus, ut ibidem dicitur, sacramentum si inuenerit in loco inhonesto, & terra, uel luto, ipsum leuare, dum alius consecratus non adesset, & in lo

co honesto ponere: donec significaret sacerdoti, qui ipsum acciperet & inde asportaret: hoc enim ad reuerentiam sacramenti pertinet. In nullo autem casu possunt laici Eucharistiam consecrare, hoc enim solum sacerdotibus est concessum, & cetera. Et de istis videatur & Scotus dist. 13. lib. 4. ubi diffuse ista declarantur, quæ breuiter hic tanguntur: quia licet sint utilia, non tamen sunt magnæ speculationis. Notandæ quoque sunt propositiones, quas ponit Aliac, q. 5. l. 4. Prima, Consecrans in peccato veniali, p. hoc non peccat nec mortaliter, nec venialiter, quia de tali non est necesse cōfiteri. Secunda propositio, Cōsecrās existēs in actu peccati mortalis ex hoc peccat mortaliter, quia simpliciter manducat indignè. Vnde videtur quantū ad hoc idē iudiciū de cōsecrante & manducante. Tertia propositio, Consecrans existens in peccato mortali: de quo non penitet nec penituit, quia præteritum est, & de illo non recollit; sed hoc si non sit ex negligentia crassa vel affectata, excusatur. Si verò ex negligentia mala, peccat mortaliter, licet non ita grauiter, sicut qui peccat actualiter. Patet, quia 1. Corinth. 11. dicit Apostolus, Probet autem seipsum homo. Ideo homo probare, & se examinare tenetur, secundū possibilitatem fragilitatis humanæ, & cetera. Et si hoc faciat, sufficit. Vnde patet quod ritè & dignè conficiens, non tenetur esse in charitate, & cetera. Quarta propositio est, Consecrans qui peccat mortaliter, quāuis de illo pœnituerit, si confessus non fuerit, peccat mortaliter: quia tenetur prius cōfiteri quā consecrare, vel communicare. Cuius ratio est, quia non tantū debet Deo reconciliari, sed Ecclesiæ ad hoc, ut dignè recipiat sacramentum Ecclesiasticæ unitatis, & cetera. Et hoc verum est, si occurrat oportunitas confitendi sine scandalo, aliās nō. Ita Petrus Camerac. vide & Scotum. Hæc de ministro, & per consequens, de sacramēto Eucharistiæ dignissimo Doctores Aliacen. Scot. Gabr. Occam, Palud. Geison & cetera, multa alia scribunt in sermonibus suis. De hoc venerabili Sacramento pauca sufficiant, & cetera.

EVANGELIUM dictio Græca est *εὐαγγέλιον*, & est bona annuntiatio. Nam *εὐ* benè, & *αγγελῶ*, nuncio dicitur. Quare autem sit

fit bona nunciatio Eusebius libro de preparatione, sic ostendit: Euangelium dicimus, quod æternorum atque incorruptibilium bonorum, quæ certè suprema & maxima sunt, & ex antiquissimis prædicta temporibus. Nuper verò splendore sui orbem illustrantia cunctis hominibus annunciat quod non cæcas, caducasque huius seculi diuitias, nec breuem hanc, calamitosamque vitam, nec instabilia corporis commoda, sed animarum quæ intellectualis substantiæ sunt, à quibus & corporum bona quasi vmbra consequentia dependent summam, propriamque nobis adfert felicitatem. Et ut notat Scotus dist. 11. quæst. 1. li. 1. Non omnia quæ creduntur, & credenda sunt, docentur in Euangelio. Vnde Christum descendisse ad inferna, non docetur in Euangelio, & tamen tenendum est sicut articulus fidei, quia ponitur in symbolo Apostolorum. Ita multa alia de sacramentis Ecclesiæ non sunt expressa in Euangelio, & tamen Ecclesia tenet illa esse tradita certitudinaliter ab Apostolis, & periculosum esset errare circa illa, quæ non tantum ab Apostolis descendunt per scripta, sed etiam quæ per consuetudinem vniuersalis Ecclesiæ tenenda sunt. Nec Christus in Euangelio docuit omnia pertinentia ad dispensationem sacramentorum. Dixit, n. discipulis suis in Ioanne: Adhuc habeo multa dicere, sed non potestis portare modo, cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Multa igitur docuit eos spiritus sanctus, quæ non sunt scripta in Euangelio, & illa multa, ut dicit, quædam per consuetudinem traderunt, quædam per scripturam. Similiter diuersa symbola diuersis temporibus sunt edita contra diuersas hæreses. Hæc Scot. Fuit autem Euangelium prædicatum ab Apostolis in vniuerso orbe terrarum. Hinc dicitur: In omnem terram exiit sonus eorum: & sic nulla fuit pars in mundo, aut lingua, ad quam modò peruenit Euangelium, aut per Apostolos aut successores eorum. Vnde licet Apostoli (ut scribit Iacob. de Valentia super illud Psalm. In omnem terram, &c.) non transferunt ad Hunos & Gothos, qui habitabant in orbe ignoto, & inaccessibili ultra meoticas paludes. Tamen in die natiuitatis Domini, omnia idola eo

rum clamauerunt Regem pacis, & Dominum totius mundi fuisse natum in medio mundi. Et sic congregati omnes Gorhi, & Huni, duobus agminibus factis, relictis sedibus transierunt meoticas paludes, super aquas glaciales. Et sic peruenerunt ad partes nostras, & per successionem temporis baptismum susceperunt. Ex quo patet quod ex diuina prouidentia illud factum est, ut possent audire vocem Euangelicam. Et hoc idem factum est apud Aethiopes. Vnde Virgilius in 6.

*Huius in aduentu iam nunc & Caspia regna
Responsis horrent diuum, & Meotica tellus.*

Et septem gemini turbant trepida estia Nili.

Ex quo patet, quod lex Euangelica per totum mundum fuit publicata, & prædicata, & prædicatio Apostolorum per omnes linguas fuit manifestata. Vnde sicut Deus per cælos & stellas mittit naturales influentias ad generandum ista inferiora, & viuificandum, &c. Ita pariter Christus per suos Apostolos misit suas spirituales & Euangelicas influentias in suam Ecclesiam toto orbe diffusam, ad regenerandos fideles, & nutriendos & conseruandos. Explicat autem Euangelium modos necessarios ad salutem, & in eo non tam perseuerando quam credendo quis non scandalizatur, ut scribit Gerson in carmine super Magnificat.

EVIDENTIA (ut literis mandauit Petr. Alencensis, quæst. 1. art. 1. libr. 1.) est duplex, scilicet absoluta, qualis est euidencia primi principij, vel reducibilis ad eam. Alia est euidencia conditionata, qualis est euidencia nostri ingenij, quæ est circa primam. Euidencia absoluta sic describitur. Est assensus verus sine formidine causatus naturaliter, quo non est possibile intellectu assentire, & in sic assentiendo decipi vel errare. Et omnis euidencia est assensus, licet non econtrà. Et dicitur verus ad differentiam erroris, seu assensus falsi, vel erronei quantumcunque sit firmus, tamen nunquam est euidens. Dicitur sine formidine, & hoc ad differentiam opinionis, suspicionis, vel coniecturæ, quæ non sunt sine formidine de facto vel possibili. Dicitur causatus naturaliter, id est, ex causis necessitantibus intellectum ad sic assentiendum, ad differentiam fidei, qui licet sit assensus sine formidine,

dine, tamen non causatus naturaliter, sed libe. ē. Dicitur quo non est possibile, & c. Ad differentiam assensus causati per syllogismum falsigraphum, qui licet possit habere conditiones prædictas, tamen habes illum assensum, sic assentiendo decipitur, non per assensum conclusum, sed per medium conclusum. Ponitur & ad differentiam evidentie secundum quid, ut idem Cardinal. scribit ubi supra. Et assensus verus sine formidine causatus naturaliter, quo non est possibile stante Dei influentia generali, & nullo facto miraculo intellectum assentire, & in sic assentiendo decipi vel errare. Et declaratur ut supra, per singulas partes præter illam, stante Dei, & c. quæ ponitur ad differentiam primæ evidentie. Et dantur istæ descriptiones ab evidentia creata. Hæc Aliaco, qui & in sequentibus ostendit, quādo viator de veritatibus possit habere evidentiam. Vide eum.

ÆVVM secundum Richar. de Med. vii. super 2. dist. 2. art. 1. diffinitur sic: Æuum est mēsurā esse creati vniuniformiter se habentis ad rationem relatum, qua mediante esse cuius est passio, potest intellectus mensurare omnem existentiam creatam, vniuniformiter se habentem. Hæc ille. Et secundum Lyrā super Eccles. 1. Æuum est quasi medium inter æternitatem & tempus, propter quod aliquando in scriptura ponitur pro æternitate, eo quod medium participat naturam vtriusque extremorum. Vnde Eccles. 1. scribitur: Intellectus prudentie est ab eo exponendo de sapientia genita de verbo vel filio Dei: in quo supereminenter est notitia principiorum, qui dicitur intellectus prudentie, est ab æuo, id est ab eterno, & c. Æternitas quippe caret principio & fine. Tempus autem habet principium & finem, sicut & motus cœli. Sed æuum tenet medium, qui habet principium, sed sine fine est. Proinde Dionys. de diuin. nom. cap. 7. dicit, quod æuum dicitur quæta & tota simul vita: vide in dictione **ÆTERNVM** supra.

EXACTIO ab exigo verbo, quod significat debitum peto. Vnde exigere pecuniā quæ nobis detur. Exactores dicuntur qui pecuniam exigunt: significat & exigere, extorquere, inuestigare, agere, cōstituere. Greg. in Moral. Exigimus quod debetur nostro

corpori, sed non impendimus quod subleatorum debetur cordi. Vide & in dictione **PRESTATIO**.

EXALTARE significat in altum eleuare, & per translationem significat magnificè laudare: a quo exaltatio. Vnde exaltatio circa Christum dupliciter habet intelligi, ut scribit Sanctus Bonaventura distin. 18. circa textum libr. 3. Aut secundum rem, aut secundum nostram cognitionem. Exaltatio Christi secundum rem, est sublimatio Christi de statu præsentis vitæ ad dexteram patris: & hoc quidem fuit in ascensione. Et hæc quidem exaltatio conuenit ei secundum humanam naturam, quæ fuit eleuata in celum: & sic exaltari ad dexteram patris, est sublimari ad p̄tiora bona patris. Alio modo est exaltatio secundum nostrā cognitionem: & sic dicitur Christus exaltari in cordibus nostris, quando credimus eum æqualem patri: & sic exaltari ad dexteram patris, est exaltari ad æqualitatem patris. Et hoc modo exaltatio conuenit Christo secundum eam naturam, secundum quam habet æquari ipsi patri.

EXCOMMUNICATIO. De ea copiose scribit Richard. Alexand. Aliacen. Gabriel lec. 26. canon. Gerson in multis locis, Palud. & c. & in iure plura de ea habentur, ideo & paucis absoluetur hoc vocabulum cū quibusdam considerationibus. Dicitur autem excommunicatio, quasi extra communionem positio, exclusio vel separatio. Et secundum Alex. de Ales, part. 4. quæst. 81. memb. 2. & Sanctus Bonaventura. Triplex est communicatio. Quædam est merè spiritualis & interior, quantum ad charitatem & dilectionem, quæ esse debet omnium viatorum ad se invicem, secundum quam præceptum est vnicuique diligere proximum suum sicut seipsum, in cuius executione est totius legis diuinæ impletio, ut dicit Apost. Qui proximum diligit, legem adimpleuit. ad Rom. 13. Et ab illa communione nullus viator excludendus est, siue fidelis, siue infidelis: sit nullus viator est non proximus: & ideo excommunicatio de qua hic loquebatur (inquit Gabriel distin. 18. q. 1. art. 1. libr. 4.) nullum ab hac communione separat. Secunda communicatio merè corporalis in actibus scilicet legitimis, qui ponitur quinque, scilicet osculum, colloquiū, conui-

cōuiuium, oratio, salutatio: & oratio maximè in publico, communio sacramentorum, & mensa corporalis refectio. Tertia est quasi media inter utrasque, ut est cōmunio in sacramentorum participatione, id est susceptione, & maximè Eucharistiæ. Primam communionem non excludit excommunicatio: tertiam excludit excommunicatio minor, quæ comitatur quodlibet peccatum mortale: secundam tollit excommunicatio maior, quia ista includit minorem. Nullus enim excluditur à communionem exteriorum actuum, quin simul excludatur à communionem sacramentorum, &c. Et excommunicatio quandoque diffinitur, ut accipitur pro excommunicatione minore tantum, quæ propriè dicitur excommunicatio. Et verbum excommunicatio, in cōmuni locutione solū accipitur pro maiore, quandoque tamen generalius ut extendit se ad utramque maiorem & minorem. Primo modo describitur sic excommunicatio.

EXCOMMUNICATIO est censura à canone vel Iudice ecclesiastico prolata, priuans à communionem hominum & sacramentorum. Et dicitur censura, id est pœna lata, id est inflicta à canone, ut dum constitutio Ecclesiæ hanc pœnam infligit transgressori ipso facto. Dicitur vel Iudice, ut dum nō à iure scripto, sed per sententiam Iudicis communionem priuatur: dicitur Ecclesiastico, quia separatio quæ fit per Iudicem secularem, non dicitur excommunicatio, ut hic accipitur. Dicitur priuans, scilicet prohibendo eum à communionem hominum, ubi innuitur excommunicatio maior. Additur & sacramentorum, quia utrobique excludit. Si diffinire placet excommunicationem minorem dimittatur hominum, & dicatur à communionem sacramentorum. Excommunicationem sic diffinit Paludé. diffinit. 18. quæst. 1. art. 1. lib. 4. Excommunicatio est separatio licite, supple diuino, & à quocunque legitimo actu, scilicet politico. Sed per minorem excommunicationem homo non separatur à communionem fidelium, sed tantum à perceptione sacramentorum. Per maiorem autē ab utroque. Alij aliter diffiniunt & redit in idem. Excommunicatio est separatio à communionem Ecclesiæ, quo ad fructum &

& suffragia generalia. Per fructum intelligitur consortium temporale & communio fidelium per generalia suffragia perceptio sacramentorum: ponit & has diffinitiones S. Thom. post Hostien. part. 3. de sent. excommunicationis, & utraque datur de excommunicatione maiore. Et ut includit maiorem & minorem. Excommunicatio est separatio hominis à communionem legitima sacramentorum. Legitima communio sacramentorum est, qua quis participat sacramentis sine nouo peccato mortali: illam communionem priuat quolibet excommunicatio tam maior quā minor. Minor autem tantum ab illa, & non à cōmunibus Ecclesiæ suffragijs, neque à legitimis actibus humanis siue in Ecclesia siue extra, siue in publicis siue priuatis: dum taxat à legitima siue digna perceptione sacramentorum, ut in ea. Si celebrat. de cle. excommu. Quo patet, quod omnis peccat mortaliter, incidit excommunicationem minorem, nullus enim talis manens in peccato mortali, potest dignè suscipere sacramentum. Quinimò sic suscipiens peccat nouo peccato mortali, faciendo irreuerentiam sacramento. Item hæreticus est de iure excommunicatus, & eius fautores & defensores. De quo videatur Gab. Nec proleuibus criminibus & venialibus est infligenda excommunicatio, sed pro grauibz criminibus & mortalibus, nec tamen pro quolibet mortali, sed pro eo quod aliter corrigi non potest, puta cui annexa est contumacia. Solus autem contumax refugit correctionem. Hic enim est qui Ecclesiam contemnit audire. Vide latius Gabr. di. 18. quæst. 2. art. 1. lib. 4. Nec pro damno temporali, aut iniuria temporali excommunicatur, sed pro mortali peccato, in quo pertinaciter & contumaciter perseverat. Traditur autem quis Satanae per excommunicationem, ut vexatus corpore redeat ad penitentiam, cessando à blasphemia & secundum spiritum saluus fiat, & traditur satanae per excommunicationem, non ad læsionem animæ, sed ad affligendum corpus. Nam diabolus, ut dicit Bonauentura satan tortor est, non tantum animarum, sed & corporum. Excommunicare itaque secundum præsentis Ecclesiæ statum, est satanae tradere ad torquendum corpus nō animam:

animam non iubendo, sed exponendo, & protectionem excommunicato subtrahendo. Subtrahit enim suffragia & sacramenta, quibus munitur homo contra hostes insidias. Vide latius Gab. vbi supra. Et excommunicatio secundum se, non est nociua excommunicatio, licet sit grauissima poena quam Ecclesia potest inferre, vt dicitur 24. quaest. 3. Corripiantur, vt illa excommunicatione, & per hanc saluberrimam correctionem saluus fiat, &c. qui alioquin non rediret, & non cessaret a peccatis. Sicut sapientius Paulus tradidit quosdam satanae, vt vexaret eos in corpore, sed non in anima, vt spiritus saluus fieret in die Domini, id est iudicii vel mortis. Vnde & scribit Petr. de Palud. dist. 18. quaest. 1. art. 2. lib. 4. Excommunicatio debet esse in Ecclesia, quia illud debet esse in ouili, quod est necessarium ad bonum gregis, licet videatur nociuum vni ouis, sicut quod ouis moribida curetur si potest, si non expellatur, ne totus grex inficiatur. Et sic, vt ouile Christi sit sanum & non morbidum, quando vna ouis mortali morbo laborat, monitionibus medetur. Si autem per contumaciam appareat infamabilis plaga eius, tunc ab ouili eicienda est, ne contagione pestifera plurimos perdat. Vnde Aposto. Tradidi eum satanae in interitum carnis, vt spiritus saluus fiat, scilicet eius & aliorum. Hec Palud. Nec Ecclesia damnificat (vt inquit Sanctus Bonauentura) sed ille qui peccat & contumax est, seipsum damnificat. Sed Ecclesia ostendit eum damnificatum, vt sic saltem malum suum erubescat & deferat: de quo latius vide Gabr. vbi supra. Quis autem possit excommunicare, videatur de hoc Palud. dist. 18. quaest. 2. lib. 4. Requirit autem excommunicatio iurisdictionem, & ideo non subditus excommunicari non potest ab eo cuius non est subditus propter defectum iurisdictionis. Excommunicare enim est usus & actus iurisdictionis, vt inquit Palud. Inter communis, vt talis excommunicari non potest, licet singuli de communitate excommunicari possunt. Latius scribit Gabr. vbi supra conclus. 3. Mortuus quoque potest excommunicari, non quidem quantum ad sacramenta, quoniam ab illis per transitum ab Ecclesia militante (cuius sunt sacramenta) iam separatus est, sed quantum ad id

in quo communicat cum Ecclesia, hoc est quantum ad suffragia generalia Ecclesiae, & quantum ad Ecclesiasticam sepulturam. Et hoc patet de heretico, cuius haeresis primum post mortem suam est deprehensa, puta in scriptis suis, hic derelictis, vt in ca. Sane 24. quaest. 2. nec obstat quod in ca. do natione. c. q. dicitur viuentes (non mortuos) soluere possumus vel ligare, quando statim subiungitur exceptio criminis haereticis, &c. Videatur ad hoc Rich. dist. 18. lib. 4. qui dicit quod excommunicari possunt post mortem haeretici & schismatici, & quod haeretici constituant haerem, nec quicquam pro crimine alterius potest excommunicari: puta vxor pro crimine mariti, nec filius pro crimine patris, nec subditi pro crimine sui domini, neque econuerso probat Gabr. Nec subditi ait Palud. extra territorium superioris potest excommunicari, vt si alias furatur. Sed bene participando cum excommunicato in crimine vel actibus prohibitis (dicit Gabr.) potest excommunicari: sic enim participando peccat, & pro suo peccato excommunicatur. Et excommunicationis censura non solum incurritur per sententiam iudicis, sed quandoque ipso facto ex dispositione scripti iuris: probat Gabr. conclus. 4. vbi supra. Et quare personae debeant excommunicari: videtur copiose apud Palud. quaest. 3. dist. 18. lib. 4. Et vt excommunicatio iuste feratur in certam personam ab homine debet monitio prauius, causa iusta, forma debita in scriptis pronunciata concurrere. Concordat Palud. & rem latius declarat Gabr. Sententia quoque excommunicationis lata ab homine quamuis iniusta, dum non fuerit nulla timenda est, & nullatenus contemnenda: de quo videatur Ioan. Gerson part. 2. de modo habendi se tempore schismatis, & part. 2. de materia excommunicationum & irregularitatum. Iniusta est autem (inquit Gabr.) sententia, quando aliquid deficit, quod iuxta canonicas sanctiones ad iustam excommunicationem requiritur. Requiritur autem multa, scilicet quod excommunicato habeat iurisdictionem in excommunicandum, non ligatam vel impeditam, & habeat animum corrigendi amore iustitiae, non laedendi ex odio, auaritia, pretio, vel fauore aduersariorum vel similibus.

Hinc

Hinc Gerson part. 1. ubi supra, dicit, quod potestas data est ministris Ecclesiae, non ad destructionem, sed ad edificationem, secundum Apostolum, quemadmodum medicina datur prout conferri possit sanitati, & sanitas rationi. Sic finis excommunicationis est subditorum emendatio, Gerson. Et ex parte communicari requiritur temeritas & contumacia in malo culpe, ut peccatum mortale. Requiritur & trina monitio, & quod feratur in scriptis, & non post appellationem legitimè interpositam, & quando aliquod horum deficit, sententia est iniusta. Diffusius declarat hoc Gabri. conclusionem 8. quaest. 2. dist. 18. lib. 4. Sententia autem dicitur nulla, quando aliqua iuris constitutione est irrita. Vnde patet quod omnis sententia excommunicationis nulla est iniusta, sed non econverso. Vnde si prolata est pro iusta causa, sed animo distorto, sententia talis iniusta esset, & tamen non esset nulla, & nulla, & secundum veritatem nullam sententiam iuris incurrit, qui sententiam quae nulla est, non custodit. Iniusta autem excommunicatio ex causa vel ex parte excommunicati, & tamen nonnulla non ligat apud Deum, ligat tamen apud Ecclesiam. Vnde Augustinus, super Psalm. 101. Qui iustus est, & iniuste maledicetur, praemium illi redditur: de quo latius Gabriel ubi supra.

EXCOMMUNICATIONIS effectus (ut habet Gabri. dist. 18. quaest. 2. art. 3. dub. 1. lib. 4.) in genere. Primus & maximus est separatio à diuinis, siue separatio à spiritualibus. Secundus est separatio à communione siue à consortio fidelium in humanis, siue actibus legitimis, & ad quemlibet horum reducuntur multi effectus: de quo vide latius Petrum de Palud. Et Gabri. ubi supra, qui multa de hoc scribit. Ex quo sequitur, quod cum magis maturitate & non leuiter fulminanda est excommunicationis sententia, propter grauissima animarum pericula, tam excommunicandorum quam ceterorum, inter quos viuunt & conuersantur eis participantium, de quo bene loquitur Scotus distinct. 19. lib. 4. ostendens quod Apostoli raro & nisi pro grauissimis peccatis publicis vsi sunt gladio excommunicationis: & in omnibus Epistolis Pauli non inuenitur quod excommunicauerit

nisi ter, ut ibidem declarat Scotus copiosius.

DE PARTICIPATIONE cum excommunicatis. Est autem multiplex participatio cum excommunicatis, ut scribit Gabri. q. 3. dist. 18. lib. 4. Quaedam in diuinis sacramentis, scilicet & officiis: quaedam in actibus legitimis humanis. Quaedam in crimine: quaedam in actibus ceteris: quaedam fit ex contemptu clauium, ut quando non credit participans potestatem excommunicandi concessam hominibus, aut si credit, non aduertit, seu curat. Quaedam fit ex timore, aut ex amore & fauore excommunicati & aliorum, tamen cum remorsu conscientiae: quaedam fit ex animi leuitate aut inconsideratione: quaedam ex ignorantia: quaedam ex certa scientia: quaedam propter lucrum spirituale, ad reducendum excommunicatum: quaedam propter lucrum temporale speratum, & alijs modis. Sunt autem certa personae, & certi casus excepti, in quibus sine peccato potest communicari cum excommunicatis maiore excommunicatione, ut est utilitas spiritualis, & corporalis, ei consulendo, & petendo consilium ab eo debitum & repetendo, vel etiam conueniendo cum coram Iudice. Item lex matrimonij etiam excusat. Item filijfamilias, serui, & ancillae, rustici seruientes, & generaliter qui ante excommunicationem fuerunt excommunicato associati per excommunicationem, à debito non absoluuntur. Ignorantia enim excusat, ut si ignorat aliquem esse excommunicatum. Item quantumcumque quis fuerit excommunicatus, si non fuerit denunciatus, non est vitandus secundum decretum concilij Constantiensis, excepto eo qui manus violentas iniecit in clericum clericali priuilegio non nudatum. Item necessitas excusat, ut si excommunicatus fame laboraret, aut alia necessitate extrema subueniendum esset ei, & sic excommunicato potest dare eleemosynam. Haec omnia & singula copiose declarat Dominus Praepositus Gabri. ubi supra, qui & recitat duas opiniones, quas vide apud eum. Casus autem in quibus communicantes huiusmodi peccant mortaliter, colliguntur sex, ut & habet Gabri. Primus quando communicat cum excommunicato excommunicatione maiori in peccato mortali. Secundus

das quando excommunicatus est excommunicatus cum participantibus. Tertius dum communicat in diuinis. Quartus dum communicat contra præceptum superioris. Quintus dum communicat pertinaciter in contemptum clauium vel iudicis. Sextus dum fit nimis frequenter. Et addit Sanctus Bonaventura. Septimus dum verisimiliter credit, quod per suam communionem sententia iudicis venit in contemptum. Casus autem quibus quis incidit in excommunicationem maiorem. Vide multos apud Richar. distin. 18. art. 11. quæst. 5. libr. 4. quos recitare longum esset. Ponit & hos Palud. distin. ead. quæst. 3. & fortè melius quàm Richard. Et isti casus habentur de immunitate. eo tit. Clericis. Omnis autem voluntariè communicans excommunicato excommunicatione maiore, & denunciato in casibus non exceptis, excommunicatus est ipso iure, siue in diuinis ei communicet siue in humanis. Item participans excommunicato excommunicatione maiore cum suis participibus post canonicam monitionem incidit iudicis decreto maiorem excommunicationem. Itè communicans cum excommunicato maiore excommunicatione scienter in crimine, pro quo talis excommunicatur eadem maiore excommunicatione multatur. Sed communicans excommunicato maiore excommunicatione extra casus prædictos, siue in diuinis siue in humanis in casibus non exceptis, incidit sententiam excommunicationis minoris. Item communicans excommunicato excommunicatione maiore, in crimine mortali aut in diuinis, aut etiam in humanis post trinam monitionem, vel in contemptum clauium, aut præcepti iudicis, peccat mortaliter in casibus non exceptis. Vide declarationem omnium illorum diffuse apud Gab. art. 2. vbi supra in multis conclusionibus. Effectus autem principalis minoris excommunicationis est separatio à perceptione sacramentorum: nec potest eligi ad aliquam dignitatem Ecclesiasticam, nisi ignoretur eius excommunicatio, ignorantia probabili non crassa aut supina, potest tamè eligere & omnia quæ sunt suæ iurisdictionis (si quam habet) exercere. Latius videtur apud Gabr. distin. 18. quæst. 3. art. 3. dub. 1.

libr. 4. Habet & excommunicatio tria nomina, vt scribit frater Osualdus in 4. Ro. Theolog. scilicet excommunicatio, anathema, & separatio. Excommunicatio triplex est. Maior quæ separat à communione fidelium & perceptione sacramentorum. Anathema est æternæ mortis damnatio. Secunda excommunicatio dicitur minor, & separat à perceptione sacramentorum, & non à communione fidelium. Tertia dicitur excommunicatio minor ab homine, quæ non contrahitur à iure, sed infligitur ab homine tantum, & separat à communione fidelium aliquorum, & non sacramentorum. 5. quæst. 2. præfenti. Palud. ponens plures casus, quibus quis incidit excommunicationem, vt & tacitum est supra. Inter cætera dicit, quod clerici si plenæ ætatis, non odio vel inuidia vel indignatione, sed leuitate iocosa se adinuicè percutiunt, non incidunt, sed videant ne modum excedant. Et secundum eundem, leuis iniectio manuum in clericum pertinet ad Episcopum. Non leuis (& vt dicitur) enormis læsio, ad Papam spectat. Et excommunicatio licet infligatur, vt medicina ad corrigendum contumacem, infligitur tamen etiam in terrorem aliorum. Debet autem vitare excommunicatus, vt caueatur minor excommunicatio: & primò in crimine: secundò in diuinis, vt si intrat Ecclesiam tempore diuinorum, debet eijci, si noluerit exire: debet clerici cessare donec exierit: prædicationi tamen interesse potest. Et similiter celebrans, si nondum inceperit canonem, quo incepto procedere debet vsque ad summationem inclusiue, & postea cessare, ac communionem & complendas in armario aut loco secreto complere. Ita habet Gabr. dub. 2. vbi supra. Et si multa plura reperiantur & legantur apud Iurisperitos, etiam Theologos de excommunicatione: pauca tamen ex multis scribere proposui, vt iuuarem rudiores. Ad altiore lectionem remitto te ad alios. Et Gabr. multa de excommunicatione locis supra tactis scribit, &c.

Ex c. v. s. a. r. e. est obiectum crimen purgare & repellere. Vnde Cicero de amicitia: Nulla est excusatio peccati, si amici causa peccaueris. Aliquid autem excusare à peccato potest esse dupliciter, vt scribit Gabr. di. 22. quæst. 2.

quæst. 2. lib. 2. Vel in toto, vel in tanto. In toto excusat quo existente actus aliq. simpliciter ad peccatum non imputatur. In tanto, quando propter tale non tollitur simpliciter ratio peccati, sed tamen propter ipsum actus peccati non imputatur ad tam poenam, quantam imputaretur illo excusante non existente. Vbi aduertendū, ut idem dicit Gabr. quod cum omne peccatum actuale sit voluntarium, & solus actus voluntaris est intrinsecè bonus vel vitiosus, ceteri actus tantum per conformitatem ad actum elicitum voluntatis sunt virtuosus vel vitiosi: & hoc denominatione extrinseca. Ideo quicquid minuit rationem voluntarij, secundum S. Bona. q. 6. dis. 22. lib. 2. respectu alicuius actus, minuit rationem & virtutis & peccati. Et si ignorantia simpliciter tollit voluntarium, simpliciter excusat à toto. Si autem non omnino priuat, sed aliquantulum minuit voluntariū, non excusat à toto, sed à tanto: hoc est, nō tollit rationem peccati, sed rationem alicuius gradus grauitatis, quæ peccato inest, si ignorantia non accidisset. Et ex hoc concludit sanctus Bonauentura, quod omnis ignorantia aliquo modo excusat peccatum, pro quanto aliquo modo minuit rationem voluntarij, pro eo quod priuat cognitionem, licet ex alia parte quædam ignorantia magis aggrauat peccatū quā excusat, ut ignorantia affectata: quæ ideo aggrauat: quia & ipsa est volita, & ita augget rationem voluntarij ex vna parte: tamen stante illa complacentia ignorantie qua quis vult ignorare de actu suo an sit eliciendus, vel non, ut sic minus retrahatur ab eliciendo, vel continuando actum iam elicitum: si dictaret ratio actum nō esse eliciendum, & nihilominus elicit, maior est cōtemptus, & illum gradum tolleret ignorantia, etiam affectata, vide latius Gabrielem vbi supra.

EXECUTOR, vide ī dictione **PROCVATOR**.
EXEMPLAR secundum proprietatem vocabuli. vt scribit Sanctus Bonauentura dist. 31. quæst. 1. libro 1. dicit expressionem per modum actiui. Vnde exemplar dicitur ad cuius imitationem fit aliquid, sicut econtrario imago passiuæ, & dicitur imago qd alterum exprimit, & imitatur: sicut filius Imperatoris dicitur imago patris, & ima-

go Imperatoris est in numo. Latius Sanctus Bonauentura vbi supra. Et vt notat Brulefer dist. 6. q. vltim. li. 1. Exemplar vno modo idem est, quod imago. Alio modo dicitur illud quod est in aliquo producto perfecte representans aliquid, & sic proprie accipitur. Imago verò proprie est in aliquo producto expresse representante aliquid. Nam quodocunque aliquod productum expresse representat aliquid, dicitur imago proprie verbi gratia: Pictor volens depingere Cæsaris imaginem optime, necesse habens cōsiderare præsentem Cæsarem, secundum accidentia eius, ibi Cæsar est exemplar, quia id ad cuius imitationem fit aliquid, scilicet pictura. Pictura autem dicitur imago, quia est id quod exprimit alterum, & imitatur, scilicet Cæsarem, quia non est perfecte Cæsar. Et exemplar est duplex (vt idem scribit Brule. d. 11. q. 2. li. 3.) scilicet interius, qd est aliqua ratio existens in mēte artificis, & in quā artifex producit opera sua ad extra, sicut domificator per exemplar domus qd est actus cognoscēdi, qui est similitudo rei cognite. Exemplar exterius est quædā forma exterior, & in quā artifices mechanici regulant suas operationes, & exemplar Græce dicitur ἀρχέτυπος, & secundum B. Tho. in q. de Veritate. q. 8. ar. 8. est id ad cuius imitationem fit aliquid ex intentione agentis. Exemplum verò secundum Cicer. 2. Reth. est alicuius facti vel dicti præteriti cū certi auctoris nomine propositio. Et exemplū est, quod aut sequimur aut vitamus. Exemplar autē est ex quo aliud simile facimus. Item exemplum est res quæ nobis imitanda proponitur: vt puta in Catone, qui ne turpiter seruiret, mortem sibi consciiuit. Itaque exemplar est ipse Cato, à quo sumitur exemplum. Illud contentum, hoc continens est, &c.

EXISTERE, vide supra in verbo **ESSE**.

EXISTENTIA Dei in creaturis, vide supra in dictione **ESSE**.

EXITVS, vt describit Stephanus Brulef. d. 1. q. 1. li. 2. est productio passiuæ alicuius rei in esse reali, secundum quam formaliter dicitur produci ab alia re. Et omnis exitus est productio, sed non viceversa, quia productio actiua non est exitus, & sola productio realis dicitur exitus. Itē nulla res potest

res eū vt egrediatur ab illis, vt scribit Gab.
dist. 6. qu. 3. art. 1. lib. 1. Et eū in baptis-
mo homo propriè Deo consecratur lōgē-
magis quā res inanimata (quæ cultui
diuino applicantur & benedicuntur) e-
tiam baptismo exorcismus præmittitur, vt
diaboli potestas expellatur, ne baptismi p-
fectionem impediatur: insidiatur etiam salu-
ti hominum, nec etiam baptizatis cessat
insidiari. Habet enim fiduciam vt Iorda-
nis inluat per os eius. Iob 40. id est insi-
diatur, vt peruertat baptizatos. Exorcisa-
tio est itaque tam paruulis quā adultis
ante baptismum adhibenda; cohibetur po-
testas demonis ne impediatur Sacramētum
tradi baptizandis: multis hoc probat Ga-
briel auctoritatibus conclusione. 3. vbi su-
pra. Et secundum Paulum Cor. li. 4. sent.
suarum di. in fine dicit quod exorcismus
fontis demonis afflictor & exturbator di-
citur. Non autem expellit potestatem dæ-
monis per aliquam virtutem sibi, tanquā
subiecto inexistente; neque naturalē nec
supernaturalem, secundum Albertum, Ri-
chard. & Palud. qu. 4. iuxta finem & Gabr.
dub. 2. dist. 6. qu. 3. lib. 4. dub. 2. sed ex diui-
na virtute sibi ex decreto misericordiæ as-
sistente: virtute enim diuina arctatur dia-
bolus: vt dicit Richard. & Paluden. ne de-
cetero (cæteris paribus) tantum possit cō-
tra exorcisatum, quantum possit si exor-
cisatus non esset, nec propter hoc exorcis-
mus est sacramentum nouæ legis, quo-
niam non est signum efficax à Deo: insti-
tutum gratiæ ex opere operato conferen-
dæ. Nō. n. institutus est immediatē à Deo,
sed ab Ecclesia, cui tamen Christus assisten-
tiam promissit, nec præstat gratiam, sed
tollit impedimentum gratiæ per baptis-
mum conferendæ. Expellitur itaq; dæmō
non per rem corporalem vel sensibilem ab
obsessō, sed solum virtute diuina immedia-
tē, vel mediantibus Angelis sanctis, quod
fit quandoque ex merito alicuius deuoti
orantis, aut Deo obsequentis pro salute
obsessi. Videatur latius Gabriel, qui & ad-
uersam refert opinionem, & argumenta
eius dissoluit.

EXORCISMVS & exorcizare Græca sunt, vt
dicit Hugo de Sacramentis, par. 6. cap. 10.
ἐξορκισμός, exorcismus adiuratio dicitur:
ἐξορκισμός, adiuro dicitur. Est autem adiura-
tio contra diabolū: vt habetur de conse-
dist. 4. cap. Ante decem dies. Et exorcistæ
sunt, qui supra catechumenos seu energu-
minos, id est eos qui habent spiritum im-
mundum, inuocant nomē Domini nostri
Iesu Christi, diuinā virtute obiecta, adiurā

EXORCISMVS est triplex (vt notat Brulefer
dist. 6. qu. 12. lib. 4.) Quidam est exorcismus
Salomonis, & est ille qui fit per aliqua ver-
ba sacra, & per certos characteres, quibus
fugantur

fugantur demones. Alius est exorcismus benedictionis, & est quando coniuratur aliqua creatura, vt ordinetur ad aliquem actum benedicti; & isto modo exorcizatur aqua benedictionis. Tertius est exorcismus solemnitis, & sic diffinitur: Exorcismus est coniuratio diaboli ne noceat baptizando à susceptione sacramenti, ne etiam habeat tantam potestatem super exorcizatum, quantam haberet si non esset exorcizatus, & isto modo exorcizantur pueri & adulti baptizandi per coniurationem diaboli, &c.

EXPROBRATIO ab exprobrare, qd est improperare, quæ quis præstitit alijs. Et exprobratio est ingestio improprij in facie. Sed oblocutio est occulta detractio. B. Thom. super Psal. 43. Dicitur autem exprobro ab ex & probum. Est autem probum scelus ac flagitium, & per Metaphorâ pro ignominia accipitur, quæ ex scelere sequi solet: vt datum est ei probro, hoc est ignominia ascriptum. Hinc probrosum dicimus ignominiosum: & opprobare, ignominie obijcere, à quo opprobriū pro ipsa ignominia. Item exprobrare, ignominiosum aliquid obijcere, vel qualemunque culpā obijcere. Vnde exprobratio, ipsa probri obiectio. Terent. in And. Nam istæ commoratio quasi exprobratio est immemoris beneficii. Cicero de Amicitia: Odiosum sanè genus hominum officia exprobrantium. Et Marc. 16. Exprobrauit incredulitatem eorum à quo exprobrabile. Vnde vnum vitium potest esse exprobrabilius, hoc est execrabilius, detestabilius alio, dupliciter secundum Richard. lib. 3. dist. 33. arti. 5. q. 3. Aut in conspectu Dei, aut in conspectu hominum. Primo modo illud vitium est exprobrabilius quo magis homo deordinatur à fine ultimo: sic exprobrabilior est in conspectu Dei iracundia, quæ est superabundantia iræ, quàm intemperantia, quæ est superabundantia corporalis concupiscentiæ respectu delectabilium secundum tactum & gustum, & hoc tum ratione fortioris impetus, tum ratione nociuæ læsionis. Plus enim nocet ira quàm intemperantia. Vnde Gregor. 5. Moral. Per iram perditur sapientia, iustitia, & concordia: sed non perditur sic iustitia & concordia per intemperantiam, tum ratione effectus, quia efficit

ira peiores effectus, scilicet homicidium, discordiam, & reipublicæ status turbationem, atque approximat peiori vitio, scilicet odio & inuidiæ, quæ contrariantur optimæ virtuti, quæ est charitas, sed intemperantia nullum appetit malū proximo. Est & illud vitium secundo exprobrabilius, quod magis impedit vsum rationis, & reddit hominem similiorem brutis. Sed loquendo in conspectu hominum, dicit idē Richardus, quod exprobrabilior est corā hominibus intemperantia quàm iracundia, quia Philosophus 7. Ethic. dicit: Turpior est incontinentia quæ est circa concupiscentias, quàm quæ est circa iram, quia per intemperantiam magis impeditur rationis vſus, & efficitur homo similior brutis. Vnde Philosophus 3. Ethic. dicit: Intemperantia iuste improbabilis est, quoniam inexistit nobis, nō secundum quod homines sumus, sed secundum quod animalia, talibus vtique gaudere & maximè diligere, bestiale est. Vnde Psalm. dissuadendo dicit: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Hæc Rich. & post eum frater Pelbar.

EXTASIS (vt scribit Gers. part. 3. de mystica Theolog. speculatiua par. 7. consid. 36.) est raptus mentis cum cessatione omnium operationum in inferioribus potentijs. Et est duplex secundum duplicem vim mentis. Vnam cognitiuam, & aliam affectiuam. Prima extasis est raptus in spiritum. Secunda raptus extra spiritum. Estq; secundum eundem extasis species quædam raptus, quæ sit appropriatius in superiore portione anime rationalis, quæ spiritus vel mēs, vel intelligentia nominatur, dum mēs ita in suo actu suspensa est, quod potentiæ inferiores cessant ab actibus suis, sic quod nec ratio, nec imaginatio, nec sensus superiores, imò quandoq; nec potentiæ naturales, nutritiæ, & augmentatiuæ, & motiue possint exire in suas operationes proprias. Raptus est minoris efficaciz in suspendendo, vel impediendo actum inferiorum. Inuenitur tamen etiam in omni potentia superiore respectu inferioris. Extasis verò in sola mente fit, sed & actus inferiorum potentiarum, non solum debilitat, sed tollit funditus quamdiu durauerit. Paulus itaque exempli causa in suo ra-

ptu duo exprimit, quæ concurrunt in extasis descriptione. Exprimitur enim potentia quæ raptâ est, scilicet tertium cœlum ipsius animæ, quod cœlum in potentia cognitiua est mens vel intelligentia, & in affectiua est apex mentis, vel eius scintilla. Exprimitur secundo cessatio omnium inferiorum ab actibus suis, alioquin, quomodo Paulus nescisset an in corpore vel extra corpus fuisset, Gerson, vide & in dictione raptus. Et extasis secundum Iacob de Valentia tractat. 2. prologi super Psalt. articulo secundo, dicitur quidam status hominis contemplatiui existentis alienati, quasi extra seipsum, & extasis includit mentis excessum, addendo alienationem ab omnibus sensibus, & etiam addendo affectum mentis, scilicet quietem in bono cōtemplando, vel stuporem in aliquo terribili sibi obiecto ex pauore. Et ideo dicit Dionys. cap. 4. de diui. no. quod amor diuinus extasim facit. Vnde tres gradus eluationis intellectus supra naturam sui, vt est excessus mentis, raptus & extasis dicuntur tres cœli contemplationis. Nam excessus mentis simplex dicitur primum cœlum contemplationis. Extasis verò secundum cœlum. Raptus autem dicitur tertium cœlum ad quod raptus fuit Paulus, & etiam Ioan. Euangelista, quando supra petus Domini in cœna recubuit. Et forsan omnes Apostoli in die Pentecostes. Hæc Valentia. Vide & differentiam Raptus, Extasis, & mentis excessus, in dictione Raptus.

EXTREMA vnctio de qua videatur in verbo Vnctio infra litera V.

EXULTATIO est expressio exterior prorumpens in signum interioris gaudij, quia interiorius gaudium sui magnitudine ad exteriora prodit secundum B. Thom. 4. sentent. distinctione quadragesima octaua, questione tertia, articulo primo. Vnde exultatio in magnis gaudijs dicitur, & venit ab exultio frequentatiuo verbo ab exilio, quod est exeo, prodo & quasi saltando prorumpo. Et exultio propriè significat supra modum exilio atque efferor, & quasi gestibus quibusdam, & salubus affectum animi ostendo, siue ira id fiat, siue sæuitia seu voluptate, aut alia quacunque affectione, &c.

De litera F.

FABULA est res ad vtilitatem siue delectationem hominum conficta, vt sunt Poetarum fabulæ. Et dicitur fabula à fando, Paulus Apostolus 2. Timor. 4.

Erit enim tempus cum sanam doctrinam nō sustinebunt: sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros, pruriētes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Super quibus verbis, Gerson par. 1. sermone de tribulationibus ex defectuoso Ecclesiasticorum regimine adhuc Ecclesiæ prouenturis, & de signis earundem, signo 8 sic dicit: Fabulæ & non sanæ doctrinæ quidem sunt, quæ in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, vel in sublimitate sermonum, aut secundum zelum & contentionem aut inanem gloriam, non in reuelatione spiritus sancti, sed secundum traditionem hominum consistunt. Vide & de fabulis Poetarum, quomodo & Gerson eas interpretatur parte. 3. de mystica Theolog. speculatiua. parte. 4. considerat. 23. & alias, & apud Lactantium & Baptistam Mantuanum, & alios, &c.

FACERE, est operari vel in opere esse. Et aliquid dicitur dupliciter facere secundum sententiam S. Ansel. in casu dia. c. 1. & post eum scribit Gabr. dist. 42. quæst. vnica. art. 1. li. j. Vno modo positiuè. Et hoc dupliciter, scilicet vel de nouo efficiendo, vel factum conservando. Alio modo negatiuè non faciendo oppositum, seu ipsum non prohibendo, cum tamen hoc posset. Et dicitur Deus aliquam rem quæ erat facere, non esse, cum cessat facere eam esse. Et similiter quæ nō sunt, potest dici facere non esse, quia cum possit ea facere non producit ea vt sint. Ita etiam scribit Dominus Cardinalis Camera. q. 1. 3. ar. 1. lib. 1. Hoc modo loquitur & Aug. 12. li. de ciu. Dei. ca. 17. Res quas Deus condidit & vt prius non essent egit quamdiu non fuerunt, & vt posterius essent, quando esse cœperunt. Primo modo sumitur propriè, secundo modo improprie. Accipiēdo facere primo modo, oēm entitatem possibilem Deum potest facere.

cerc.